

Analiza de due diligence în domeniul
mediului și al aspectelor sociale,
evaluarea impactului și auditul privind
siguranța rutieră pentru proiectul de
reabilitare a rețelei rutiere TENT-T din
Moldova, DTM 55768

Project No. 12002-106

Date: 26.05.2026

Version: 2.0

**Cadrul privind achiziția de
terenuri și relocarea populației
(M3 și R7)**

1. Conținut

1. Conținut	2
Tabelul figurilor	2
Tabelul tabelelor	2
2. Fișa proiectului	4
2.1. Abrevieri uri și acronime.....	5
2.2. Notificare importantă/Declarație de exonerare de răspundere	6
3. Cadrul privind exproprierea terenurilor și relocarea	7
3.1.1. Rezumat executiv	7
3.1.2. Domeniul de aplicare al LARF: Introducere.....	10
3.1.3. Descrierea proiectului și impacturile potențiale ale acestuia	15
3.1.4. Cadrul juridic	25
3.1.5. Principii, obiective și procese.....	35
3.1.6. Strategia provizorie de relocare și despăgubire	40
3.1.7. Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență	50
3.1.8. Consultare și informare.....	53
3.1.9. Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor	65
3.1.10. Persoane vulnerabile.....	67
3.1.11. Monitorizare și evaluare	69
3.1.12. Responsabilități de implementare și finanțare	73
Anexă.....	77

Tabelul figurilor

Figura 3-1: Vedere generală a tronsonului rutier M3 Lotul 2 – reabilitat în Faza 1, înainte de implicarea BERD. Faza 2 presupune lărgirea unui tronson rutier de 19 km de la 2 la 4 benzi.	19
---	----

Tabelul tabelelor

Tabelul 3-1 : Analiza lacunelor	8
Tabelul 3-2: Amprenta potențială a proiectului M3/impactul asupra terenurilor	21
Tabelul 3-3 : Amprenta potențială a proiectului R7/impactul asupra terenurilor	22

Tabelul3-4 : Regimul funciar în Moldova	27
Tabelul3-5 : Analiza discrepanțelor dintre politicile BERD și legislația din Moldova	34
Tabelul3-6 : Matricea drepturilor	46
Tabelul3-7 : Prezentare generală a procesului de consultare a părților interesate pentru M3.....	59

I

2. Fișa proiectului

Numărul proiectului	P12002-107		
Titlul proiectului	Analiza de due diligence în domeniul mediului și al aspectelor sociale, evaluarea impactului și auditul privind siguranța rutieră pentru proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TENT-T din Moldova		
Alocare/linie bugetară			
Acordat la	25.06.2025		
	Revizuire:	Editor:	Data:
	V0.1 – Schița raportului întocmită la data de		250630
	V1.0 -		
	V1.0 – Proiectul a fost transmis clientului	MC Mobility	19.12.2025
	V1.1 – versiune actualizată	MC Mobility	30.01.2026
	V1.2 – versiune actualizată	MC Mobility	19.02.2026
	V2.0 – versiune actualizată cu R7	MC Mobility	26.05.2026
Verificare calitate:			
	Client	Contractant	Partener de implementare
Denumire:	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	MC Mobility Consultants GmbH	
Adresă:	Five Bank Street Londra, E14 4BG Regatul Unit	Zwölfergasse 8/3/28, VIENA, 1150, Austria	
Număr de telefon:		+4318923600	
Persoană de contact:	Dadabaev, Jamol	Holger Eiletz	
Adresă de e-mail:	DadabaeJ@ebrd.com	holger.eiletz@vienna-mc.com	
Semnături:			
Numele experților:	Egidijus Skrodenis, manager de proiect Sabine Stumpf-Langer, manager adjunct de proiect Marina Grosu, specialist în sănătate și siguranță Ala Rotaru, specialist în biodiversitate Sanne Vermeulen, specialist în domeniul social Violeta Paginu, specialist în mediu		

2.1. Abrevieri uri și acronime

Abrevieri acronime	și	Descriere
CRM		Constituția Republicii Moldova
DTM		Codul proiectului (DTM 55768)
BERD		Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare
CEDO		Convenția europeană a drepturilor omului
EPC		Inginerie, Achiziții și Construcții
ESA		Evaluare de mediu și socială
ESIA		Evaluarea impactului asupra mediului și social
ESR		Cerințe de mediu și sociale (ale BERD)
FRC		Costul total de înlocuire
HG		Decizie guvernamentală
GLAC		Ghid privind achiziția de terenuri și despăgubirile
GMRS		Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor
LARF		Cadrul privind achiziția de terenuri și relocarea
LR		Restabilirea mijloacelor de subzistență
LRP		Planul de refacere a mijloacelor de subzistență
MC		Mobility Consultants (GmbH)
MoF		Ministerul Finanțelor
ONG		Organizație neguvernamentală
NRA		Administrația Națională a Drumurilor din Moldova
PAP		Persoană afectată de proiect
PIU		Unitatea de implementare a proiectului
RP		Plan de relocare
IMM		Întreprinderi mici și mijlocii
TDD		Due diligence tehnic
TEN-T		Rețeaua transeuropeană de transport
VP/VPs		Persoane vulnerabile

2.2. Notificare importantă/Declarație de exonerare de răspundere

MC Mobility Consultants GmbH („Consultantul”) acționează în numele Administrației Naționale a Drumurilor din Moldova („**Clientul**”) în conformitate cu termenii stabiliți în „Due Diligence de mediu și social, Evaluarea impactului și Auditul de siguranță rutieră pentru Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova” („**Proiectul**”) și nu are nicio responsabilitate față de nicio altă parte în afară de Client pentru furnizarea de consultanță în legătură cu Proiectul.

Consultantul a întocmit prezentul document pentru a răspunde nevoilor Clientului, ale Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare și ale Administrației Naționale a Drumurilor din Moldova, precum și pentru a prezenta structura de organizare și de management convenită și aspectele conexe. Nicio altă parte nu are dreptul să se bazeze pe acest document în niciun scop, iar Consultantul nu își asumă nicio responsabilitate sau răspundere față de nicio altă parte în afara Clientului în legătură cu acest document și/sau cu conținutul acestuia.

Prezentul document a fost elaborat pe baza informațiilor furnizate de Client. Toate informațiile primite de la Client și cuprinse în prezentul document sunt acceptate, fără a fi supuse vreunei auditări sau verificări, ca date care reflectă în mod complet și exact organizarea și operațiunile Clientului în toate segmentele relevante ale Proiectului.

Deși Consultantul este responsabil față de Client pentru îndeplinirea activității sale cu competență și diligență rezonabile, conținutul prezentului document se bazează pe informațiile furnizate Consultanului. Consultantul nu a verificat în mod independent conținutul informațiilor furnizate și nici nu a auditat sau verificat în alt mod informațiile furnizate. În consecință, orice erori sau omisiuni din datele furnizate ar putea avea un impact semnificativ asupra livrărilor. Consultantul nu va fi responsabil pentru fiabilitatea conținutului prezentului document și al raportului, sau a sfaturilor verbale, în cazul în care acestea se bazează pe informații obținute de la Client care sunt inexacte sau incomplete.

Toate drepturile de autor și alte drepturi de proprietate asupra prezentului document rămân proprietatea Consultanului, iar orice drepturi care nu sunt acordate în mod expres în prezenții termeni sau în Contract sunt rezervate. Deținerea prezentului document sau a unei copii a acestuia de către o terță parte nu implică dreptul de a-l publica, distribui sau utiliza. În cazul în care o terță parte utilizează informațiile conținute în prezentul document, Consultantul și angajații săi nu își asumă nicio responsabilitate pentru o astfel de utilizare.

În măsura maximă posibilă, atât Consultantul, cât și Clientul își declină orice răspundere care decurge din sau este legată de utilizarea (sau neutilizarea) acestui document și a conținutului său, inclusiv orice acțiune comercială sau decizie comercială luată ca urmare a unei astfel de utilizări (sau neutilizări). Niciun utilizator terț nu dobândește, ca urmare a unui astfel de acces, vreun drept pe care nu l-ar fi avut în alte condiții, iar Consultantul nu și-a asumat nicio sarcină sau obligație pe care nu ar fi avut-o în alte condiții.

Prezentul document și conținutul său sunt confidențiale și nu pot fi reproduse, redistribuite sau transmise, direct sau indirect, către nicio altă persoană, în întregime sau parțial, fără consimțământul prealabil scris al Consultanului.

3. Cadrul privind exproprierea terenurilor și relocarea

3.1. Rezumat executiv

Republica Moldova, în eforturile sale de a integra infrastructura națională de transport în Rețeaua Transeuropeană de Transport (TEN-T), derulează Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova. Acest proiect ambițios este susținut de Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD). Obiectivul general este dezvoltarea unei rețele de transport moderne și funcționale, care să stimuleze comerțul, creșterea economică și conectivitatea între Moldova și Uniunea Europeană.

Prezentul document, intitulat „Cadrul privind achiziția de terenuri și relocarea populației” (LARF), stabilește politicile, principiile, procedurile organizaționale și cadrul juridic necesare pentru gestionarea tuturor impacturilor potențiale legate de achiziția de terenuri și relocarea involuntară a populației asociate proiectului. Întrucât proiectarea detaliată și amprenta exactă a proiectului nu sunt încă finalizate pentru toate componentele, LARF servește drept angajament orientativ pentru elaborarea viitoare a planurilor specifice de relocare (RP) și a planurilor de restabilire a mijloacelor de trai (LRP), bazate pe amplasament. Clientul, Administrația Națională a Drumurilor din Moldova (NRA), își asumă responsabilitatea finală pentru asigurarea conformității cu standardele BERD.

Descrierea proiectului și impacturile preconizate

Proiectul se concentrează pe reabilitarea și modernizarea a două coridoare rutiere naționale majore:

1. Reabilitarea coridorului rutier M3 (Sud), Tranșa 2 (Loturile 1-4): Acesta este un traseu strategic centru-sud cu o lungime totală de 70,9 km (clasificat ca proiect de categoria A, care necesită o evaluare completă a impactului asupra mediului și societății sau ESIA). Lucrările includ reabilitarea, consolidarea carosabilului și lărgirea Lotului 2 (19 km) de la două la patru benzi. Lotul 4 implică construirea unei noi șosele de ocolire de 3,86 km în jurul satului Giurgiulești.

2. Reabilitarea coridorului rutier R7 (Nord), Tranșa 1 (Loturile 1-4): Acesta este un coridor est-vest major, cu o lungime totală de aproximativ 106,10 km (clasificat ca proiect de categoria B), care leagă frontierele Ucrainei și României. Coridorul R7 este clasificat ca proiect de categoria B conform politicilor BERD, pentru care s-a realizat o evaluare cuprinzătoare a impactului social (ESA).

Se preconizează că proiectul va genera beneficii semnificative, printre care o conectivitate îmbunătățită, reducerea timpului de strămutare, îmbunătățirea siguranței rutiere prin modernizarea intersecțiilor și a semnalizării, precum și beneficii economice colaterale, cum ar fi crearea de locuri de muncă directe pe durata construcției. De asemenea, proiectul promite incluziune socială prin facilitarea accesului la școli, spitale și piețe pentru populațiile rurale și vulnerabile.

Strămutări potențiale și impact asupra terenurilor

Pe baza informațiilor disponibile, nu se preconizează în prezent **nicio strămutare fizică** (pierderea locuinței sau demolarea clădirilor rezidențiale) nici pentru proiectul M3, nici pentru proiectul R7.

Principalul impact anticipat este **strămutarea economică permanentă**, în primul rând prin pierderea definitivă a activelor productive, în special a terenurilor agricole private, necesare pentru lărgirea drumurilor și construirea de noi ocolitoare.

Mai precis:

- M3 Lotul 4 (drum de ocolire Giurgiulești și legăturile de frontieră): Necesită achiziționarea permanentă de terenuri private, în principal terenuri agricole (de exemplu, 59 de terenuri agricole private pentru ocolitoare și 49 de terenuri private pentru legătura M3/M3.1).
- Coridorul R7 (diverse loturi): Necesită achiziționarea permanentă de terenuri private pentru lărgire și modernizare (de exemplu, 59, 81, 53 și 67 în loturile 1, 2, 3 și, respectiv, 4).

Impacturi temporare:

Pot apărea perturbări economice temporare din cauza blocării temporare a accesului la parcele agricole private, benzinării, întreprinderi mici sau instalații de depozitare pe durata lucrărilor de construcție. Utilizarea suprafețelor temporare de teren (de exemplu, tabere de construcție, cariere de împrumut) va acorda prioritate terenurilor deținute de stat, pentru a minimiza impactul asupra proprietăților private.

Cadrul juridic și angajamentele de conformitate

Cadrul juridic moldovenesc permite exproprierea pentru utilitate publică prin Legea nr. 488/1999 privind exproprierea din motive de utilitate publică, cu condiția acordării unei despăgubiri prealabile și echitabile. Cu toate acestea, cadrul național prezintă câteva lacune semnificative atunci când este evaluat în raport cu standardul obligatoriu de finanțare, Cerința de mediu și socială nr. 5 (ESR 5) a BERD privind strămutarea involuntară.

Remedierea lacunelor: Angajamentele BERD privind ESR 5

Clientul se angajează în mod explicit să implementeze proiectul în conformitate cu principiile ESR 5, care **completează legislația națională** acolo unde există lacune. Acest lucru necesită măsuri suplimentare specifice, finanțate de proiect, pentru a asigura protecția tuturor persoanelor afectate.

Lacună în legislația RM	Cerința ESR 5 / Angajamentul proiectului
Compensații limitate doar la cei cu drepturi legale formale (proprietarii legali de terenuri)	Compensații acordate titularilor de drepturi legale formale (Categorie I); persoanelor cu pretenții recunoscute în temeiul legislației naționale (Categorie II); și utilizatorilor informali (Categorie III). Eligibilitatea se extinde la trei categorii de persoane afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali (Categorie III) care nu dețin titluri legale, dar au dreptul la compensații pentru bunuri altele decât terenurile și la asistență pentru asigurarea mijloacelor de subzistență.
Nu există temei juridic pentru acordarea despăgubirilor la costul integral de înlocuire (FRC).	Compensația pentru toate bunurile trebuie evaluată la FRC, asigurându-se că aceasta este suficientă pentru a înlocui bunurile plus costurile de tranzacție, fără deduceri pentru depreciere. Se va implementa un mecanism de „suplimentare” în cazul în care despăgubirea acordată de instanțele naționale este mai mică decât suma FRC
Lipsește dispoziții specifice privind refacerea mijloacelor de subzistență și alocățiile de tranziție	Toate persoanele strămutate din motive economice trebuie să primească asistență pentru a-și îmbunătăți sau cel puțin a-și restabili mijloacele de subzistență și nivelul de trai la nivelurile anterioare strămutării. Trebuie acordat sprijin de tranziție pentru a compensa veniturile pierdute pe perioada necesară ca activitățile de restabilire să dea rezultate
Nu impune evitarea sau minimizarea strămutării	Evitarea și minimizarea relocării involuntare reprezintă obiectivul principal. Clientul trebuie să justifice faptul că impacturile reziduale sunt inevitabile.

Tabelul 3-1 : Analiza lacunelor

Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență

Restabilirea mijloacelor de subzistență (LR) este o obligație imperativă pentru toate persoanele strămutate din motive economice.

- Pentru mijloacele de subzistență bazate pe terenuri: În cazul pierderii terenurilor agricole, Clientul trebuie să depună toate eforturile pentru a oferi terenuri de înlocuire cu valoare și productivitate egale sau superioare.

Măsurile de îmbunătățire pot include furnizarea de pachete de îmbunătățire agricolă, sprijin pentru intensificare sau facilitarea accesului la subvenții sau microfinanțare.

- Pentru mijloacele de subzistență care nu se bazează pe terenuri (întreprinderi și lucrători): Strategiile se concentrează pe menținerea și crearea de locuri de muncă, inclusiv formarea profesională, asistența pentru relansarea afacerilor și accesul prioritar la oportunitățile de angajare create de proiect.

Asistență pentru persoanele vulnerabile

Proiectul impune eforturi speciale pentru **persoanele vulnerabile (PV)** — persoane care pot fi afectate în mod disproporționat de strămutare din cauza unor factori precum vârsta, veniturile reduse, dizabilitatea sau faptul că fac parte dintr-o gospodărie condusă de o femeie.

- Obiectivul pentru persoanele vulnerabile care trăiesc în sărăcie și sunt afectate de strămutarea economică este îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor de subzistență, dincolo de simpla refacere a situației inițiale.
- Asistența este adaptată prin planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă, care pot include ajutor pentru înregistrarea titlurilor de proprietate, acces la asistență socială, asistență la mutare și sprijin financiar tranzitoriu care depășește compensația standard.

Consultare, mecanism de soluționare a reclamațiilor și monitorizare

Consultare și informare

Consultarea și participarea semnificative sunt obligatorii în toate etapele achiziției de terenuri și reasimilării.

- Divulgarea informațiilor: LARF este făcut public, iar ulterior, planurile specifice de relocare (RP) și planurile de reamenajare a terenurilor (LRP) vor fi făcute publice înainte de începerea lucrărilor de construcție. Informațiile vor fi furnizate în limbile relevante (română și engleză, eventual rusă, acolo unde este cazul) și într-un format simplu, practic și adecvat din punct de vedere cultural, cum ar fi Ghidul privind achiziția de terenuri și despăgubirile (GLAC).
- Implicare: Implicarea viitoare se va concentra pe permiterea persoanelor afectate de proiect (PAP), în special a femeilor și a grupurilor vulnerabile, să participe la selectarea opțiunilor de compensare și la elaborarea strategiilor de refacere a mijloacelor de subzistență.

Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor (GMRS)

Autoritatea Națională de Reglementare (NRA) va institui un GMRS specific proiectului pentru a aborda în timp util și în mod imparțial preocupările legate de drepturi, despăgubiri și refacerea mijloacelor de subzistență.

- GMRS trebuie să fie operațional înainte de efectuarea recensământului.
- Acesta este conceput pentru a fi accesibil tuturor grupurilor, inclusiv persoanelor vulnerabile și utilizatorilor informali.
- Sistemul include un **prim nivel de soluționare amiabilă** la nivel local (de exemplu, primărie) și un **mecanism formal de recurs** (cum ar fi medierea sau arbitrajul de către o terță parte).
- Un aspect esențial este faptul că GMRS reprezintă o cale de recurs administrativă care nu împiedică dreptul persoanelor afectate de proiect (PAP) de a solicita, în orice etapă, remedii judiciare sau administrative în instanță.

Monitorizare și evaluare

Monitorizarea și evaluarea (M&E) asigură conformitatea și urmăresc dacă obiectivele ESR 5 sunt îndeplinite.

- **Monitorizare internă:** Efectuată periodic de Unitatea de Implementare a Proiectului (PIU) a NRA pentru a urmări progresul (intrări) și performanța (ieșiri), cum ar fi numărul de acorduri semnate și compensațiile plătite.

- **Evaluări externe:** Monitorizarea externă independentă periodică (evaluări de conformitate) este obligatorie pentru proiectele cu risc ridicat (cum ar fi M3, Categoria A). Aceste evaluări externe analizează impactul măsurilor și verifică dacă mijloacele de subsistență au fost restabilite sau îmbunătățite în comparație cu nivelurile de dinaintea strămutării.
- **Auditul de finalizare:** După finalizarea plății compensațiilor, este necesar un audit extern de finalizare, axat în principal pe verificarea succesului pe termen lung al activităților de restabilire a mijloacelor de subsistență.

Responsabilități de implementare și finanțare

NRA (clientul) deține responsabilitatea finală pentru planificarea, finanțarea și executarea LARF, RP și LRP. Ministerul Finanțelor (MoF), împreună cu NRA, trebuie să asigure disponibilitatea unui buget suficient pentru toate activitățile de despăgubire și de restabilire a mijloacelor de subsistență.

Dispoziții privind finanțarea și bugetul

Bugetul pentru achiziția de terenuri și relocare trebuie să asigure disponibilitatea fondurilor **înainte de strămutare**. Angajamentele de finanțare trebuie să acopere:

- Plățile directe de despăgubire la FRC.
- Costurile suplimentare necesare pentru a acoperi diferența dintre legislația RM și ESR 5 (de exemplu, completări la FRC, programe de refacere a mijloacelor de subsistență, despăgubiri pentru utilizatorii informali).
- Activitățile de refacere a mijloacelor de subsistență, cheltuielile de gestionare și monitorizarea.
- O rezervă de cel puțin 20% pentru a face față schimbărilor neprevăzute, inflației și cheltuielilor neașteptate.

Pașii următori pentru implementare

Pentru orice componentă a proiectului în care se confirmă impactul achiziției de terenuri, ANR trebuie să pregătească un RP/LRP specific. Acțiunile cheie includ:

- 1) **Activarea GMRS:** Asigurarea faptului că GMRS este operațional înainte de recensământ.
- 2) **Recensământ și sondaje:** Efectuarea unui recensământ detaliat al gospodăriilor și a unui sondaj socio-economic de referință, precum și comunicarea publică a datei limită.
- 3) **Evaluare:** Finalizarea inventarului activelor și a evaluării FRC a tuturor pierderilor.
- 4) **Elaborarea și consultarea:** Elaborarea RP/LRP, detaliind drepturile, bugetul și calendarul, prin consultări semnificative cu persoanele afectate.
- 5) **Acordarea compensațiilor:** Asigurarea acordării la timp a compensațiilor FRC și a sprijinului de tranziție înainte de orice intrare pe teren. Calendarul de relocare trebuie să fie aliniat cu calendarul de construcție.

Prezentul cadru confirmă respectarea de către proiect a celor mai înalte standarde internaționale, asigurând atât atenuarea eficientă a impacturilor inevitabile, cât și despăgubirea echitabilă a tuturor persoanelor afectate, precum și sprijinirea acestora în refacerea sau îmbunătățirea mijloacelor de subsistență.

3.2. Domeniul de aplicare al LARF: Introducere

3.2.1. Domeniul de aplicare și conținutul prezentului cadru

Prezentul Cadru privind achiziția de terenuri și relocarea (LARF) stabilește politicile, principiile, procedurile organizaționale și cadrul juridic pentru abordarea tuturor impacturilor potențiale ale achiziției de terenuri și relocării involuntare legate de coridoarele rutiere M3 și R7 din cadrul Proiectului de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T (Rețeaua Transeuropeană de Transport) din Moldova. LARF este elaborat în mod specific atunci când natura

exactă sau amploarea achiziției de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor nu sunt cunoscute.

Proiectul de reabilitare a rețelei rutiere TEN-T din Moldova are ca obiectiv dezvoltarea unei rețele de transport moderne și funcționale, care să stimuleze comerțul, creșterea economică și conectivitatea între Moldova și Uniunea Europeană. Prezentul LARF acoperă două componente ale proiectului: **reabilitarea coridorului rutier M3 (Sud), Tranșa 2 (Loturile 1–4) și reabilitarea coridorului rutier R7 (Nord), Tranșa 1 (Loturile 1–4).**

Prezentul LARF se bazează pe evaluările de impact social și de mediu (ESIA) realizate în conformitate cu Politica de mediu și socială a BERD, care clasifică M3 ca proiect de categoria A, necesitând o ESIA completă, și R7 ca proiect de categoria B, necesitând o evaluare socială și de mediu. Întrucât, proiectarea detaliată completă și amprenta exactă a proiectului nu sunt încă finalizate pentru toate subcomponentele, în special pentru lotul 3 al proiectului M3 și pentru anumite segmente ale proiectului R7, prezentul LARF servește drept document orientativ pentru elaborarea viitoare a planurilor specifice de relocare (RP) și/sau a planurilor de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP), bazate pe amplasament. Această abordare etapizată nu este neobișnuită în cazul proiectelor liniare în care proiectarea este încă în curs de evoluție.

Prezentul cadru stabilește principii clare pentru evitarea și minimizarea impactului strămutărilor și, acolo unde acestea sunt inevitabile, pentru asigurarea unor măsuri adecvate de atenuare, garantând în același timp angajamentul clientului de a planifica, implementa și monitoriza toate activitățile de achiziție a terenurilor în conformitate cu Cerința de mediu și socială nr. 5 (ESR 5) a BERD privind achiziția de terenuri, restricțiile privind utilizarea terenurilor și strămutarea involuntară (decembrie 2025).

Consultarea și comunicarea acestui cadru către persoanele afectate și alte părți interesate contribuie, de asemenea, la definirea acestor principii și a angajamentelor clientului, promovând transparența procesului și asigurând reflectarea semnificativă a perspectivelor persoanelor afectate. Acest LARF definește angajamentul privind pașii următori în planificare și implementare pentru a se asigura că persoanelor afectate de proiect li se oferă măsuri în conformitate cu ESR 5 al BERD și că impacturile sunt abordate într-o manieră echitabilă și transparentă, acordând o atenție deosebită restabilirii mijloacelor de subzistență și asistenței acordate persoanelor vulnerabile.

3.2.2. Definiții cheie

Cadrul privind achiziția de terenuri și relocarea utilizează termeni-cheie care sunt legați de Cerința de mediu și socială nr. 5 a BERD. Termenii principali sunt definiți mai jos (sursa principală: Nota orientativă privind Cerința de mediu și socială nr. 5 a BERD, 2025. Alte surse: Politica de mediu și socială, 2024, și Ghidul și bunele practici privind relocarea ale BERD):

- **Comunitate afectată:** Comunitate afectată de proiect, astfel cum este definită în Ceresin 1, ai cărei membri se confruntă cu strămutarea fizică sau economică. Comunitățile afectate includ comunitățile gazdă.
- **Persoană afectată:** O persoană juridică sau fizică care se confruntă cu o strămutare fizică sau economică ca urmare a achiziției de terenuri legate de proiect sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor, a altor active sau a resurselor naturale.
- **Întreprindere:** Magazine, restaurante, servicii, unități de producție și alte întreprinderi, indiferent de dimensiune și de faptul că sunt autorizate sau nu.
- **Audit de finalizare:** audit extern al activităților de achiziție de terenuri și de relocare, efectuat după finalizarea activităților definite în planul de relocare, pentru a stabili dacă au fost îndeplinite cerințele din ESR 5 și

prevederile din planul de relocare, în special cele referitoare la îmbunătățirea sau restabilirea mijloacelor de subsistență.

- **Despăgubire:** Plată în numerar sau în natură pentru pierderea terenurilor, a altor bunuri sau a resurselor naturale, precum și a accesului la acestea, care sunt expropriate sau afectate de proiect. Aceasta cuprinde toate formele de despăgubire, inclusiv punerea la dispoziție a unei locuințe (apartament sau casă cu teren) în locul celei afectate.
- **Data limită:** Data după care orice persoană care se mută în zona proiectului nu mai are dreptul la despăgubiri și/sau asistență. În practică, data limită este, de obicei, data finalizării recensământului populației și a inventarierii bunurilor din zona afectată de proiect, cu excepția cazului în care există dispoziții legale locale care prevăd o altă modalitate. Persoanele găsite ocupând zona proiectului după data limită nu sunt eligibile pentru despăgubiri în cadrul proiectului sau pentru alte beneficii de relocare. În mod similar, bunurile imobile (cum ar fi structurile construite sau culturile agricole) stabilite după data limită nu vor fi despăgubite.
- **Strămutare (economică):** Pierderea surselor de venit sau a mijloacelor de subsistență ca urmare a pierderii bunurilor – inclusiv a terenurilor – sau a accesului la bunuri, ca rezultat al achiziției de terenuri legate de proiect, al ocupării temporare sau al restricționării accesului la resursele naturale. Persoanele sau întreprinderile pot fi afectate de strămutarea economică, indiferent dacă suferă o strămutare fizică sau nu.
- **Strămutare (fizică):** Pierderea locuinței sau a adăpostului ca urmare a activităților funciare legate de proiect care impun persoanei (persoanelor) afectate să se mute într-o altă locație.
- **Expropriere:** Procesul prin care o autoritate publică, în schimbul unei despăgubiri, solicită unei persoane, unei gospodării sau unei comunități să renunțe la drepturile asupra proprietăților (terenuri și construcții) pe care le ocupă sau le utilizează în alt mod.
- **Evaluare externă a conformității:** Evaluări externe periodice ale activităților de achiziție a terenurilor și de relocare întreprinse în timpul planificării și implementării acestor activități, pentru a determina dacă sunt îndeplinite cerințele din ESR 5 și prevederile din planul de relocare. Aceasta trebuie să includă recomandări pentru remedierea oricărei neconformități observate.
- **Strămutare forțată:** Acțiuni și/sau omisiuni care implică strămutarea forțată, permanentă sau temporară, a unor persoane, grupuri și comunități din locuințele și/sau de pe terenurile și resursele de proprietate comună pe care le ocupă sau de care depind, eliminând sau limitând astfel capacitatea unei persoane, a unui grup sau a unei comunități de a locui sau de a munci într-o anumită locuință, reședință sau locație, fără a li se oferi și fără a avea acces la forme adecvate de protecție juridică sau de altă natură prevăzute în ESR 5.
- **Costul integral de înlocuire:** O metodă de evaluare care generează o despăgubire suficientă pentru înlocuirea bunurilor, plus costurile de tranzacție necesare asociate cu înlocuirea bunurilor. În cazul în care există piețe funcționale, costul de înlocuire reprezintă valoarea de piață stabilită prin intermediul unei evaluări imobiliare independente și competente, plus costurile de tranzacție. În cazul în care nu există piețe funcționale, costul de înlocuire poate fi determinat prin mijloace alternative, cum ar fi calcularea valorii de producție pentru terenuri sau active productive, sau valoarea neamortizată a materialelor de înlocuire și a forței de muncă necesare pentru construcția de structuri sau alte active fixe, plus costurile de tranzacție. În toate cazurile în care strămutarea fizică duce la pierderea adăpostului, costul de înlocuire trebuie să fie cel puțin suficient pentru a

permite achiziționarea sau construirea unei locuințe care să îndeplinească standardele minime acceptabile ale comunității în materie de calitate și siguranță.

- **Gen:** Comportamentele, atributele sociale și oportunitățile asociate apartenenței la un anumit sex, care sunt construite social, învățate, specifice contextului și momentului și supuse schimbării.
- **Inventar:** Inventarul ar trebui să includă o descriere detaliată – elaborată printr-un proces consultativ, imparțial și transparent – a întregii game de drepturi deținute sau revendicate de persoanele afectate, inclusiv cele bazate pe obiceiuri sau practici, drepturile secundare, cum ar fi drepturile de acces sau de utilizare în scopul asigurării mijloacelor de subsistență, precum și drepturile deținute în comun.
- **Strămutarea involuntară:** În sensul ESR 5, strămutarea se referă la două procese distincte, dar legate între ele:
 - Strămutarea, prin care un proiect determină persoanele afectate să-și piardă terenurile, locuințele sau alte bunuri, sau accesul la aceste bunuri sau la resursele naturale.
 - Relocarea, prin care persoanele afectate sunt asistate în mutarea în locuințe noi și în îmbunătățirea, sau cel puțin în restabilirea, mijloacelor lor de subsistență, inclusiv a veniturilor și a nivelului de trai.
Relocarea este considerată involuntară (fapt care face ca ESR 5 să fie aplicabil) atunci când persoanele afectate nu au dreptul de a refuza achiziția de terenuri care duce la strămutare. Acest lucru se întâmplă în cazurile de:
 - Exproprierea prin exercitarea de către stat a puterilor de „domeniu eminent”.
 - Acorduri negociate în care cumpărătorul poate recurge la expropriere, chiar și ca ultimă soluție, atunci când negocierile cu vânzătorul eșuează.
- **Teren:** include orice element care crește pe teren sau este fixat permanent pe acesta, cum ar fi culturile, clădirile și alte amenajări, precum și corpurile de apă conținute în acesta.
- **Achiziția de terenuri:** toate metodele de obținere a terenurilor în scopul proiectului, care pot include: cumpărarea directă; exproprierea terenurilor și a bunurilor; dobândirea drepturilor de acces temporare sau permanente, cum ar fi servituțile; și instituirea de restricții de acces la zonele protejate și la alte zone. Achiziția de terenuri poate include, de asemenea: (i) achiziția de terenuri neocupate sau neutilizate, indiferent dacă proprietarul se bazează pe aceste terenuri pentru a-și asigura venituri sau mijloace de subsistență; (ii) recuperarea terenurilor publice care sunt utilizate sau ocupate de persoane fizice sau gospodării; și (iii) impactul proiectului care are ca rezultat scufundarea terenurilor sau transformarea acestora în terenuri inutilizabile sau inaccesibile. „Terenul” include orice element care crește pe teren sau este fixat permanent pe acesta, cum ar fi culturile, clădirile și alte amenajări, precum și corpurile de apă aferente.
- **Drepturile funciare:** includ drepturile de proprietate depline și permanente recunoscute de legislația unei țări, fie ele înregistrate sau consuetudinare; drepturile de uzufruct (utilizare) permanente sau temporare derivate dintr-un acord formal sau informal sau din cutumă, inclusiv arendarea pe termen lung sau scurt, închirierea și arenda cu împărțirea recoltelor, precum și utilizarea formală sau informală a resurselor naturale deținute în comun, cum ar fi pădurile, pășunile și corpurile de apă; drepturi de trecere stabilite prin lege sau obicei; și restricții de utilizare sau acces stabilite prin lege sau obicei.
- **Mijloace de subsistență:** Termenul „mijloace de subsistență” se referă la întreaga gamă de mijloace pe care

indivizii, familiile și comunitățile le utilizează pentru a-și asigura traiul, cum ar fi: salariile obținute din muncă; veniturile în numerar obținute printr-o întreprindere sau prin vânzarea de produse agricole, bunuri, obiecte de artizanat sau servicii; veniturile din închirierea terenurilor sau a spațiilor; veniturile din recoltă sau din creșterea animalelor, cota-parte din recoltă (cum ar fi diverse acorduri de arendă cu participare la profit) sau din producția animalieră; produse sau bunuri de producție proprie utilizate pentru schimb sau troc; produse sau bunuri destinate consumului propriu; alimente, materiale, combustibil și bunuri pentru uz personal sau casnic sau pentru comerț, obținute din resurse naturale sau comune; precum și pensii și diverse tipuri de alocații guvernamentale.

Se disting adesea trei tipuri generale de mijloace de subzistență:

- mijloace de subzistență bazate pe terenuri (activități precum cultivarea terenurilor și pășunatul animalelor, precum și exploatarea resurselor naturale)
- mijloace de subzistență bazate pe salariu
- mijloace de subzistență bazate pe întreprinderi.

Cu toate acestea, mijloacele de subzistență din economiile în curs de dezvoltare, emergente și în tranziție se bazează adesea pe combinații complexe de activități la nivel de gospodărie.

- **Îmbunătățirea sau restabilirea mijloacelor de subzistență:** alocații sau activități specifice menite să sprijine persoanele afectate în îmbunătățirea sau, cel puțin, restabilirea mijloacelor lor de subzistență la nivelurile de dinaintea strămutării.
- **Terenuri „orfane”:** se referă la terenurile care nu se încadrează în amprenta directă a proiectului, dar care devin inutilizabile, neviabile sau inaccesibile pentru utilizarea prevăzută ca urmare a achiziționării parțiale a terenului sau a achiziționării unor parcele din vecinătate.
- **Proprietate:** Clădiri, terenuri sau ambele împreună, inclusiv toate activele fixe atașate terenului, cum ar fi copacii și structurile auxiliare.
- **Asistență pentru relocare:** Asistență tehnică și financiară acordată persoanelor strămutate, pe lângă despăgubiri, pentru a le sprijini eforturile de a se muta într-o nouă locuință și de a-și restabili mijloacele de subzistență.
- **Restricții privind utilizarea terenurilor:** Limitări sau interdicții privind utilizarea terenurilor agricole, rezidențiale, comerciale sau de altă natură, care sunt introduse și puse în aplicare direct ca parte a proiectului. Acestea pot include restricții privind accesul la parcuri și arii protejate desemnate legal, restricții privind accesul la alte resurse de proprietate comună și restricții privind utilizarea terenurilor în cadrul servituților de utilități sau al zonelor de siguranță.
- **Securitatea dreptului de proprietate:** Situația în care persoanele sau comunitățile strămutate sunt relocate într-un loc pe care îl pot ocupa în mod legal, unde sunt protejate împotriva riscului de strămutare și unde drepturile de proprietate care le sunt acordate sunt adecvate din punct de vedere social și cultural.
- **Perioada de tranziție:** Perioada cuprinsă între momentul producerii strămutării și momentul în care mijloacele de subzistență afectate sunt restabilite.
- **Grupuri (sau persoane) vulnerabile:** Persoane care – datorită identității de gen, etniei, vârstei, dizabilității, dezavantajului economic sau statutului social – pot fi afectate mai grav de impacturile proiectului decât altele și a căror capacitate de a revendica sau de a beneficia de avantajele proiectului poate fi limitată. Persoanele

și/sau grupurile vulnerabile pot include, de asemenea, persoanele care trăiesc sub pragul sărăciei, cei fără pământ, persoanele în vârstă, gospodăriile conduse de femei și/sau copii, refugiații, persoanele strămutate intern, minoritățile etnice, comunitățile dependente de resurse naturale sau alte persoane strămutate care ar putea să nu fie protejate de legislația națională și/sau internațională.

3.3. Descrierea proiectului și impacturile potențiale ale acestuia

3.3.1. Obiectivele, amplasamentul, justificarea și beneficiile proiectului

Republica Moldova intenționează să integreze infrastructura națională de transport în Rețeaua Transeuropeană de Transport (TEN-T) – un obiectiv strategic stabilit în Strategia de mobilitate 2030 – prin modernizarea căilor ferate, construirea de poduri și autostrăzi și dezvoltarea coridoarelor cu România și Ucraina. Proiectul sprijină conectivitatea națională și regională prin reabilitarea drumurilor prioritare care leagă Republica Moldova de Uniunea Europeană și de Ucraina¹.

Proiectul constă în reabilitarea și modernizarea a două coridoare rutiere naționale majore: M3, Tranșa 2 (Sud) și R7, Tranșa 1 (Nord):

Coridorul M3, situat în partea de sud a Republicii Moldova, este o rută strategică nord-sud care leagă capitala de granița de sud și de rețeaua principală TEN-T a UE. Tranșa 2 a drumului M3 (Chișinău – Comrat – Giurgiulești – granița cu România) traversează regiunile centrale și sudice ale Republicii Moldova, trecând prin municipiul Chișinău și raioanele Ialoveni, Cimișlia și Cahul. Reabilitarea va îmbunătăți siguranța rutieră, eficiența strămutărilor și conectivitatea regională, sprijinind comerțul și integrarea economică cu țările vecine. Mai precis, proiectul M3 va genera beneficii colaterale semnificative din punct de vedere ecologic, social și economic, printre care:

- Conectivitate îmbunătățită: reducerea timpului de călătorie, eficiență sporită a transportului de mărfuri și integrare regională cu piețele UE;
- Îmbunătățiri ale siguranței: modernizarea intersecțiilor, a semnalizării, a barierelor, a iluminatului și a trecerilor de pietoni;
- Beneficii pentru sănătate și mediu: reducerea expunerii la praf și zgomot, scăderea ratei accidentelor și îmbunătățirea drenajului, reducând riscurile de inundații;
- Ocuparea forței de muncă și economia locală: locuri de muncă directe pe durata construcției, beneficii indirecte pentru furnizorii locali și o competitivitate regională sporită;
- Incluziune socială: acces mai ușor la școli, spitale și piețe pentru populațiile rurale și vulnerabile, în special pentru femei și persoanele în vârstă;
- Turism și creștere economică: acces îmbunătățit.

Domeniul de aplicare al proiectului M3: Tranșa 2 are o lungime totală de 70,9 km (categoria A) și include patru loturi:

¹ Pentru mai multe informații despre proiect, vă rugăm să consultați publicația oficială disponibilă pe site-ul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova, la următorul link: <https://midr.gov.md/noutati/republica-moldova-a-incheiat-evaluarea-tehnica-a-domeniului-transporturilor-si-a-infrastructurii-in-cadrul-sesiunii-de-screening-bilateral-de-la-bruxelles>

1. Intercambiul aeroportului – Porumbrei (34,4 km)
2. Porumbrei – Cimișlia (19 km)
3. Cimișlia – Comrat (12 km)
4. Drumul de centură Giurgiulești (6,2 km)

Coridorul R7, situat în partea de nord a Republicii Moldova, este un coridor est-vest important care leagă granița cu Ucraina de granița cu România la Costesti. Drumul R7 asigură cea mai scurtă legătură nordică între Ucraina și România, sprijinind comerțul transfrontalier și exporturile agricole. R7 se află pe teritoriile administrative ale raioanelor Soroca, Drochia și Rîșcani. Includerea rutelor logistice în rețeaua TEN-T va contribui la atragerea investițiilor europene pentru modernizarea infrastructurii de transport și va elimina obstacolele existente în desfășurarea operațiunilor logistice ^{d2}.

Mai precis, proiectul R7 va genera beneficii colaterale esențiale din punct de vedere ecologic, social și economic, printre care:

- Îmbunătățirea siguranței rutiere prin semnalizare modernă, iluminat și infrastructură pietonală;
- Reducerea timpilor de strămutare și a costurilor de exploatare a vehiculelor;
- În cazul drumului de ocolire din Drochia, în special, îmbunătățirea calității vieții urbane prin reducerea semnificativă a zgomotului, a vibrațiilor și a poluării aerului în zonele rezidențiale și instituționale sensibile (spitale, școli);
- Stimularea economiei locale în faza de construcție prin crearea de locuri de muncă directe și creșterea veniturilor furnizorilor naționali și regionali.

Domeniul de aplicare al proiectului: Tranșa 1 are o lungime totală de aproximativ 106,10 km (categoria B) și include 4 loturi:

1. R14 – Drochia (29 km)
2. Drochia – Rîșcani (27,4 km)
3. Rîșcani – Costești (30 km)
4. Drum de ocolire Drochia (7,3 km)

3.3.2. Componentele cheie ale proiectului

Proiectul M3 implică lucrări de reabilitare, lărgire și lucrări limitate de construcție nouă de-a lungul a patru tronsoane ale

coridorului M3 Chișinău – Cimișlia – Comrat – Giurgiulești. De asemenea, acesta include diverse instalații temporare și o carieră de material de umplutură.

Lotul 1: Intersecția cu Aeroportul – Porumbrei

Lungime: 34,4 km (km 10+000 – km 44+350, cu 4 benzi de circulație)

Lucrări: reabilitare; consolidarea pavajului; înlocuirea canalelor de scurgere existente; reînnoirea marcajelor orizontale și

²Pentru detalii suplimentare privind proiectul R7, vă rugăm să consultați publicația oficială disponibilă pe site-ul Ministerului Infrastructurii și Dezvoltării Regionale al Republicii Moldova, la următorul link: <https://midr.gov.md/noutati/uniunea-europeana-consolideaza-legaturile-de-transport-cu-republica-moldova>

semnalistică verticală.

Lotul 2: Porumbrei – Cimișlia

Lungime: 19 km (km 44+420 - km 63+430)

Lucrări: Lărgirea tronsonului existent cu două benzi la patru benzi, cu reconstrucția completă a carosabilului și modernizarea sistemului de drenaj. Măsurile de siguranță includ parapete noi, iluminat la intersecții și treceri de pietoni îmbunătățite în apropierea satelor de-a lungul traseului.

Lotul 3: Cimișlia – Comrat

Lungime: 12 km (km 70+350 – km 82+430)

Lucrări: Reabilitarea drumului existent cu două benzi, prin înlocuirea pavajului, consolidarea acostamentelor și îmbunătățiri selective ale sistemului de drenaj. Lucrările vor restabili integritatea structurală și calitatea de rulare, reducând în același timp necesitățile de întreținere.

Lotul 4 – Drumul de centură Giurgiulești și legăturile de frontieră

Lungime: 6,2 km

Lucrări: Reabilitarea drumului M3 (km 211,98 – km 213,69) și a drumului M3.1 (km 0,0 – km 0,65), precum și construirea unui nou drum de ocolire de 3,86 km în jurul localității Giurgiulești.

Tabăra de construcție și facilitățile șantierului, depozitarea combustibilului și a lubrifianților, zonele de depozitare și gestionare a deșeurilor

Organizarea șantierului va include zone clar delimitate pentru depozitarea materialelor, operarea echipamentelor, gestionarea deșeurilor și facilitățile pentru lucrători.

- Se va amenaja o tabără temporară de șantier în apropierea traseului M3, într-o zonă cu acces facil la principalele rute de transport și situată la o distanță sigură de așezări, cursuri de apă și habitate sensibile.
- Depozitarea combustibilului și a lubrifianților va avea loc pe o platformă impermeabilă, special amenajată.
- Vor fi prevăzute puncte separate de colectare a deșeurilor pentru diferite tipuri de deșeuri.

Instalarea unei stații temporare de producere a asfaltului (dacă este cazul)

Pentru producția de asfalt, în cazul în care se instalează o stație temporară de asfaltare.

Cariera „Cîșlița-Prut”

Cariera de extragere a materialelor pentru construirea terasamentelor drumului de ocolire Giurgiulești este situată pe creasta unui deal, pe partea stângă a drumului național M3 (Giurgiulești–Cahul).

Pentru detalii suplimentare, a se vedea: ESIA a drumului M3.

Proiectul R7 cuprinde:

- Loturile 1, 2 și 3: Reabilitarea traseului rutier existent de la intersecția cu R14, prin Drochia și Rîșcani, până la granița cu Costești (aproximativ 86,4 km).
- Lotul 4: Construcția drumului de ocolire orașului Drochia (7,3 km), care combină reabilitarea unui tronson existent cu un nou traseu pentru a devia traficul de tranzit greu din centrul orașului.

Pentru detalii suplimentare, a se vedea: Evaluarea impactului asupra mediului (EIA) a proiectului R7.

3.3.3. Amprenta potențială a proiectului și impacturile asupra terenurilor asociate acestuia

În general, în ceea ce privește M3:

- Pe baza informațiilor disponibile de la ANR, a observațiilor vizuale efectuate în timpul vizitei la fața locului și a ESIA M3, nu se preconizează demolarea niciunei clădiri pentru proiect și nu se preconizează să aibă loc nicio strămutare fizică.
- Proiectul se dezvoltă în mare parte pe terenuri destinate exploatării rutiere, cu excepția unor achiziții minore de terenuri private:
 - Pentru lărgiri minore ale tronsoanelor de drum și ale intersecțiilor: Lotul 2 (190 de terenuri private au fost deja expropriate prin semnarea unor contracte de cumpărare directă a terenurilor în faza 1, în 2019, înainte de implicarea BERD), Lotul 4 – legătura M3/M3.1. între limite (49 de terenuri private);
 - Pentru construcția de drumuri noi: Lotul 4 – drum de ocolire Giurgiulești (59 de terenuri private)
- Posibile strămutări economice permanente legate de achiziția de terenuri pentru proiect: pierderea surselor de venit din cauza pierderii permanente a activelor productive, în special a terenurilor agricole.
- Strămutare economică temporară datorată blocării temporare a accesului la parcelele agricole private, limitând circulația echipamentelor agricole, precum și accesul la întreprinderile mici, grădini sau spații de depozitare situate de o parte și de alta a drumului în construcție. Aceste active vor rămâne operaționale după finalizarea lucrărilor. În plus, starea actuală a rutelor alternative neasfaltate ar putea să nu prevină în mod eficient perturbările activităților agricole și comerciale (în special în timpul precipitațiilor). Este necesară amenajarea unor rute alternative pavate sau a unor drumuri paralele pentru a permite circulația vehiculelor agricole și de serviciu, asigurând accesul direct la parcele de teren, zone agricole sau străzi de legătură. Locația finală și/sau proprietarul parcelelor de teren suplimentare care urmează să fie utilizate temporar pentru șantiere de construcție sau depozitarea pământului nu au fost încă identificate.
- Terenurile de stat vor fi utilizate pentru amenajarea taberelor de construcție, a șantierelor, a carierelor de material de umplutură și a drumurilor de acces. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea NRA (nu se vor utiliza terenuri agricole).
- Proiectul se desfășoară în principal pe terenuri destinate exploatării drumurilor, care se află deja în proprietatea statului și sunt administrate de NRA în conformitate cu HG nr. 362/2011 privind aprobarea listei terenurilor publice de stat ocupate de drumurile naționale.
- Proiectul nu va duce la pierderea accesului localnicilor la drumul proiectat prin intermediul căilor de acces autorizate existente și al rețelei rutiere locale. Se vor asigura rute alternative, numărul final și configurația punctelor de acces urmând a fi stabilite pe baza recomandărilor auditului de siguranță rutieră și în consultare cu locuitorii.
- Conceptul preferat în etapa de proiectare a implicat reabilitarea și lărgirea parțială în cadrul dreptului de trecere existent, reducând la minimum achiziția de terenuri noi și evitând habitatele sensibile identificate în timpul studiilor de referință.

În general, în ceea ce privește R7:

- Pe baza informațiilor disponibile de la NRA, a observațiilor vizuale efectuate în timpul vizitei la fața locului și a ESA R7, nu se preconizează demolarea niciunei clădiri pentru proiect și nu se preconizează să aibă loc nicio strămutare fizică.
- Proiectul este dezvoltat pe parcele de teren destinate exploatării rutiere și prin achiziționarea permanentă de

terenuri private: Achiziționarea de terenuri private R7 Lotul 1 (59 de terenuri private); R7 Lotul 2 (81 de terenuri private); R7 Lotul 3 (53 de terenuri private); R7 Lotul 4 (67 de terenuri private).

- Posibile strămutări economice permanente legate de achiziția de terenuri pentru proiect: pierderea surselor de venit ca urmare a pierderii permanente a activelor productive, în special a terenurilor agricole. În plus, persoanele pensionate își închiriază adesea terenurile unor asociații agricole, care le cultivă și restituie un procent din profituri proprietarilor de terenuri. În unele cazuri, aceasta reprezintă principala lor sursă de venit, pe lângă pensie. Pentru construirea șoselei de centură, vor fi afectate și terenurile publice. În prezent, aceste terenuri sunt utilizate pentru pășunat de către comunitatea locală. Cu toate acestea, există terenuri publice alternative disponibile pentru pășunat.
- Strămutări economice temporare cauzate de blocarea temporară a accesului la proprietăți private, întreprinderi, parcele agricole și facilități publice. În conformitate cu standardele BERD, contractantul va notifica în avans programul lucrărilor și va implementa soluții temporare, precum rampe de pietriș sau căi de acces alternative, pentru a asigura mobilitatea continuă. În cazul exproprierii, sunt achiziționate în principal terenuri agricole pentru tronsoanele rutiere M3 și R7.

Figura 3-1: Vedere generală a tronsonului rutier M3 Lotul 2 – reabilitat în Faza 1, înainte de implicarea BERD. Faza 2 presupune lărgirea unui tronson rutier de 19 km de la 2 la 4 benzi.

Detaliile specifice privind amprenta la sol și impactul asupra terenurilor pentru fiecare componentă a proiectului sunt prezentate în tabelele 1 și 2 de mai jos. Notă: amprenta potențială, amprenta finală urmând a fi confirmată în timpul proiectării detaliate:

Componentele proiectului M3 (Tranșa 2)	Amprenta potențială / impactul asupra terenului (faza de construcție/exploatare)
Lotul 1 Aeroportul Chișinău – Porumbrei. Lotul 1 (Aeroportul Chișinău – Porumbrei, 34,4 km) km 10+000 – 44+350 – reabilitare	Toate lucrările se desfășoară în limita dreptului de trecere existent. Nu este necesară achiziționarea permanentă de terenuri; terenurile vor fi ocupate temporar pe durata construcției, reconstrucției și a altor lucrări, iar toate lucrările de reconstrucție se efectuează în limitele drumului existent și a zonelor aferente. Redirecționarea către trasee alternative existente, care sunt neasfaltate, ar putea să nu prevină în mod eficient perturbările agricole, cum ar fi în cazul fermierilor din Răzeni, deoarece precipitațiile pot face aceste trasee impracticabile pentru utilajele agricole. Nu este încă disponibil un proiect detaliat, dar în cazul în care nu se va aplica opțiunea traseului alternativ: Strămutare economică temporară din cauza blocării temporare a accesului la parcelele agricole private și la întreprinderile situate de-a lungul drumului. Prezența unui cimitir, a

Componentele proiectului M3 (Tranșa 2)	Amprenta potențială / impactul asupra terenului (faza de construcție/exploatare)
	unor biserici, a unei mănăstiri și a unui festival cultural anual. Numărul total de copaci tăiați: 3
Lotul 2 (Porombrei – Cimișlia, 19 km) – reabilitarea și lărgirea a 19 km de drum de la 2 la 4 benzi. km 44+420 – 63+430 – reabilitare/construcție	Acest tronson traversează în principal terenuri agricole și nu intersectează arii naturale protejate pe o rază de 1 km de traseu. Suprafața totală de teren alocată pentru construcție în sectorul Porumbrei–Cimișlia: 108,4526 ha, inclusiv: 64 de terenuri publice și 190 de terenuri private pentru Lotul 2 au fost achiziționate în Faza 1 a reabilitării drumului, în 2019. S-au plătit despăgubiri. Utilizarea totală a celor 254 de terenuri achiziționate: 57 de terenuri publice destinate transportului, rețelelor de comunicații electronice și mineritului. Neîmpărțite în categoriile privat și public: 4 terenuri destinate construcției și dezvoltării; 11 grădini; 168 terenuri agricole; 14 neclasificate. Pentru faza 2 nu se preconizează achiziționarea altor terenuri. Achiziția de terenuri a fost realizată în cadrul fazei 1. Numărul total de arbori îndepărtați în prima fază în timpul degajării coridorului de trecere: 616 unități și 113 tufişuri (cu diametrul sub 10 cm) de pe drumurile temporare de pe acest lot. Nu este prevăzută defrișarea pentru faza 2. Structurile de poduri, canalele de scurgere, rețelele de utilități și patul de drum sunt finalizate în proporție de 95–100%.
Lotul 3 (Cimișlia – Comrat, 12 km) km 70+350 – 82+430 – reabilitare	Legătură între două variante de ocolire. Nu este disponibil un proiect de execuție detaliat. Nu sunt prevăzute niciun traseu nou, nici achiziții suplimentare de terenuri.
Lotul 4 (Drumul de ocolire a satului Giurgiulești, raionul Cahul, 3,85 km) (legătură între M3 și R34) cu zonă de parcare pentru transportul de marfă – construcție	Construcția șoselei de ocolire, realizată pe drumul public, va redirecționa traficul greu către punctele de control de la granița cu Ucraina și România, care trec în prezent prin satul Giurgiulești, provocând neplăceri locuitorilor și punând în pericol siguranța rutieră. Drumul dintre cele două frontiere Giurgiulești – Ucraina: - Strămutare economică temporară pe durata lucrărilor: în special în ceea ce privește micile magazine care vând alimente/băuturi situate de o parte și de alta a drumului afectat, precum și terenurile agricole. - Blocarea temporară a accesului la benzinărie, problemă care va fi probabil soluționată prin crearea unui acces alternativ, nefiind prevăzută nicio strămutare economică temporară. - Există un stadion sportiv utilizat de oameni (de exemplu, tineri) pentru a se juca. Autoritățile locale au confirmat că există suficient teren disponibil pentru mutarea stadionului, cu un impact minim asupra comunității locale. Zona rezidențială Giurgiulești (211+870; 212+900 partea dreaptă) Cea mai apropiată zonă rezidențială de traseul proiectului; cele mai apropiate locuințe aflate la aproximativ 3–5 m de punctele de graniță ale conexiunii M3 . Impactul achiziției de terenuri pentru sectorul de ocolire Total: 59 de terenuri agricole private și 18 terenuri publice (1 teren din fondul forestier; 17 neclasificate) (pe baza datelor disponibile) Suprafața totală expropriată: 14.765 ha, inclusiv: Expropriere conform proiectului de drum, ha: - Terenuri publice existente în afara localității: 8.141 ha - Terenuri arabile private: 0,345 Expropriere conform proiectului privind zona de siguranță rutieră, ha: - Terenuri publice existente în afara localității: 3.692 ha - Teren arabil privat: 2 759 ha Drum public existent: 0,731 ha Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural cunoscute care să necesite protecție. Riscurile la adresa siturilor de patrimoniu cultural necunoscute până în prezent, generate de excavările de-a lungul coridorului rutier, sunt foarte reduse și, în orice caz, vor fi gestionate prin implementarea unei proceduri privind descoperirile fortuite, în conformitate cu ESR8 al BERD și cu legislația națională. Numărul total de arbori îndepărtați: 55
Lotul 4 M3/M3.1 (drumul M3 Chișinău – Comrat – Giurgiulești – granița cu România, km 211,98 –	49 de terenuri private și 20 de terenuri publice (conform datelor disponibile)

Componentele proiectului M3 (Tranșa 2)	Amprenta potențială / impactul asupra terenului (faza de construcție/exploatare)
213,69 și M3.1 (Giurgiuilești – granița cu Ucraina, km 0,0 – 0,65 (drumul de legătură dintre punctele de trecere a frontierei de stat Giurgiuilești – Reni și Giurgiuilești – Galați) – reabilitare	Suprafața totală expropriată: 9,541 ha, inclusiv: Expropriere conform zonei drumului din proiect, ha - Terenuri publice existente în afara zonelor construite: 1,330 ha - Terenuri private destinate construcțiilor: 0,215 ha - Terenuri arabile private: 0,880 ha Expropriere conform proiectului pentru zona de siguranță rutieră, ha - Terenuri publice existente în afara zonelor construite: 0,962 ha - Terenuri private destinate construcțiilor: 0,111 ha - Teren arabil privat: 0,378 ha Drum public existent: 5,664 ha În ceea ce privește în mod specific M3.1.: 9 terenuri private (dintre care 5 terenuri agricole; 2 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării și 2 grădini); 7 cu proprietate nedeterminată; 14 terenuri publice (dintre care 3 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; 1 teren agricol; 1 teren cu destinație specială; 9 neclasificate). Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural cunoscute care să necesite protecție. Riscurile la adresa siturilor de patrimoniu cultural necunoscute până în prezent, generate de excavările de-a lungul coridorului rutier, sunt foarte reduse și, în orice caz, vor fi gestionate prin implementarea unei proceduri privind descoperirile fortuite, în conformitate cu ESR8 al BERD și cu legislația națională. Numărul total de arbori îndepărtați: 18
Instalații temporare: tabără de șantier și instalații de șantier, depozit de combustibil și lubrifianti, zone de depozitare și gestionare a deșeurilor, o stație de asfalt (dacă este instalată)	Amplasamentul final și amprenta la sol vor fi confirmate în timpul proiectării detaliate și coordonate cu echipa de due diligence tehnic (TDD), asigurându-se respectarea distanțelor de protecție și a condițiilor de referință. (a se vedea punctele 4.1–4.2 din ESIA pentru M3). Terenurile de stat vor fi utilizate pentru amenajare. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea NRA (nu se vor utiliza terenuri agricole).
Cariera „Cișlița-Prut”	Cariera „Cișlița-Prut” este situată pe un teren de proprietate publică (parcela nr. 5415029) în afara satului Cișlița-Prut, raionul Cahul, și în afara zonelor locuite, fără surse de apă de suprafață în vecinătate. Terenurile de stat vor fi utilizate pentru amenajarea carierelor de împrumut. Terenurile private pot fi utilizate numai în cazul în care nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea ANR (nu se vor utiliza terenuri agricole). Suprafața totală a terenului – 3,00 ha
Zonele temporare: zone de depozitare a materialelor de construcție, depozitarea materialelor excavate/a solului, copacii tăiați	Poate fi necesară achiziționarea temporară de terenuri Amplasarea exactă a zonelor de depozitare a materialelor de construcție, a materialelor excavate/solului și a arborilor tăiați va fi definită în cadrul planurilor de execuție a lucrărilor de construcție, care vor fi elaborate de către unul sau mai mulți contractanți pe baza planurilor de management al construcției și a documentației detaliate de proiectare, după finalizarea procesului de licitație.
Drumuri de acces	Pentru amenajarea acestora se vor utiliza terenuri de stat. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și cu aprobarea NRA (nu se vor utiliza terenuri agricole). Amplasarea exactă a drumurilor de acces va fi definită în planurile de execuție a lucrărilor de construcție, care vor fi elaborate de unul sau mai mulți contractanți pe baza planurilor de management al construcției și a documentației detaliate de proiectare, după finalizarea procesului de licitație.

Tabelul 3-2: Amprenta potențială a proiectului M3/impactul asupra terenurilor

Componentele proiectului R7 (Tranșa 1)	Amprenta potențială / impactul asupra terenurilor (faza de construcție/exploatare)
Lotul 1 (R14 – Drochia, 29 km)	Proiectul detaliat este disponibil Total 7 ha, incluzând 77 de terenuri: Terenuri publice: 5,16 ha (inclusiv 18 parcele); Terenuri private: 1,84 ha (inclusiv 59 de parcele). Strămutare economică temporară din cauza blocării temporare a accesului la proprietăți private, întreprinderi și parcele agricole. Acces temporar restricționat la serviciile publice, cum ar fi copiii de la gimnaziul Chetrosu și locuitorii care depind de accesul la serviciile medicale locale. Contractantul EPC are obligația de a asigura cât mai multe căi de acces alternative posibil, care să garanteze menținerea unui acces sigur în orice moment. Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să necesite protecție. Date estimative privind îndepărtarea arborilor: 557 de unități
Lotul 2 (Drochia – Riscani, 27,4 km)	Proiectul detaliat este disponibil Total 2,56 ha, inclusiv 126 de terenuri Terenuri private: 81 de parcele, dintre care 20 de terenuri agricole; 54 neclasificate; 7 terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării) Terenuri publice: 12 parcele, dintre care 3 aparțin fondului hidrografic; 9 neclasificate 33 de terenuri cu proprietate nedeterminată (dintre care 33 cu destinație neclasificată) Lucrările de construcție vor fi efectuate într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să necesite protecție. Prezența bisericii Golgota la 40 de metri de drumul R7. Date estimative privind îndepărtarea arborilor: 386 de unități
Lotul 3 (Riscani – Costesti, 30 km)	Proiectul detaliat este disponibil Total: 3,62 ha, incluzând 58 de terenuri: Terenuri private: 53 de parcele (dintre care 37 agricole, 4 destinate construcțiilor și dezvoltării și 12 grădini) Terenuri publice: 5 parcele (din care 1 agricolă; 2 din fondul hidrografic; 1 din fondul forestier; 1 destinată transporturilor, rețelelor de comunicații electronice și exploatarea miniere) Lucrările de construcție se vor desfășura într-o zonă în care nu există bunuri de patrimoniu cultural care să necesite protecție. În comună (Pârjota) se organizează un festival cultural anual. Date estimative privind îndepărtarea arborilor: 615 unități
Lotul 4 (Drum de ocolire Drochia)	Proiectul de execuție este disponibil Total 19,71 ha, incluzând în total 67 de terenuri private (66 terenuri agricole; 1 teren destinat construcției și dezvoltării); 16 terenuri publice (12 neclasificate; 3 terenuri din fondul hidrografic; 1 teren destinat construcției și dezvoltării): Drum sectorial nou: Terenuri private: 13,39 ha Terenuri publice: 6,17 ha Reabilitarea drumului sectorial Terenuri private: 0,15 ha Strămutare economică: - Terenurile private luate în considerare pentru expropriere sunt în principal terenuri agricole și constituie o sursă de venit - Mai precis, persoanele pensionate își închiriază adesea terenurile unor asociații agricole, care le cultivă și le restituie proprietarilor un procent din profituri. În unele cazuri, acesta reprezintă principala lor sursă de venit, pe lângă pensie. - Terenurile private sunt utilizate pentru culturi anuale. Suprafața medie a parcelei este de 1 ha; o gospodărie poate deține una sau două parcele. Pentru construirea șoselei de centură, vor fi afectate și terenurile publice . În prezent, aceste terenuri sunt utilizate pentru pășunat de către comunitatea locală. Autoritățile locale au confirmat că există terenuri publice alternative care ar putea fi utilizate pentru pășunat. Posibile zone cu bunuri de patrimoniu cultural (de confirmat) Date estimative privind îndepărtarea arborilor: 70 de unități

Tabelul 3-3 : Amprenta potențială a proiectului R7/impactul asupra terenurilor

3.3.4. Angajamentul de a evita și minimiza strămutările în cadrul dezvoltării ulterioare a proiectului

Clientul (Administrația Națională a Drumurilor din Moldova) se angajează să aplice ierarhia măsurilor de atenuare în conformitate cu Cerința de mediu și socială nr. 5 a BERD (ESR 5), acordând prioritate evitării și minimizării impacturilor legate de strămutare. Evitarea reprezintă abordarea preferată. În cazul în care evitarea nu este fezabilă, Clientul trebuie să documenteze alternativele de proiectare luate în considerare și să justifice, în documentația de planificare a relocării, faptul că impacturile reziduale sunt inevitabile. Această justificare trebuie să demonstreze eforturi riguroase de minimizare a impacturilor fizice și/sau economice reziduale ale strămutării, acordând o atenție deosebită strămutării persoanelor vulnerabile. Justificarea trebuie să ofere o explicație clară pentru orice impact rezidual considerat inevitabil. Clientul se angajează să adopte următoarea abordare pentru a evita și a minimiza strămutarea în dezvoltarea ulterioară a proiectului:

- **Revizuirea proiectului:** Proiectele (inclusiv proiectele detaliate pentru M3 Loturile 1-3) vor fi revizuite, incluzând consultări semnificative cu părțile afectate, pentru a asigura utilizarea maximă a terenurilor existente destinate exploatării drumurilor și pentru a minimiza suprapunerile cu proprietățile private sau resursele comunității. Documentația va justifica faptul că orice impact rezidual este inevitabil.
- **Amplasamente alternative și utilizare temporară:** S-au depus eforturi pentru ca noul traseu (drum de ocolire M3 Lot 4) să treacă prin zone care să minimizeze impactul. Selectarea și utilizarea terenurilor temporare (de exemplu, șantiere de construcție, cariere de împrumut) trebuie să acorde prioritate terenurilor aflate în proprietatea statului, pentru a limita impactul asupra proprietăților private. Aceasta include minimizarea utilizării terenurilor agricole ocupate temporar pentru construcția drumurilor. Ocuparea temporară a terenurilor în scopuri de construcție trebuie compensată. Orice utilizare temporară inevitabilă a terenurilor private trebuie compensată la costul integral de înlocuire, iar terenul trebuie restituit după refacerea corespunzătoare a stării sale inițiale.
 - Pe durata construcției, contractantul este responsabil de asigurarea unor rute alternative temporare de acces, de exemplu, către terenurile agricole, întreprinderile și magazinele situate de o parte și de alta a drumului. De asemenea, acolo unde este necesar, vor fi asigurate căi de acces alternative temporare rezistente la intemperii (de exemplu, pavate cu pietriș), adecvate pentru utilajele agricole. Clientul rămâne responsabil pentru respectarea ESR 5 în toate tranzacțiile de ocupare temporară care implică contractanții.
 - Contractantul va furniza investitorului (sau, prin împuternicire, inginerului de supraveghere) toate contractele de închiriere temporară a terenurilor de la proprietari privați, în vederea verificării, pentru a se asigura că:
 - Compensarea pentru toate pierderile (inclusiv venituri, culturi agricole și active) este calculată la costul integral de înlocuire și plătită înainte de intrarea pe teren.
 - O perioadă de închiriere definită în mod specific.
 - Realizarea unui studiu de referință al parcelei de teren (pentru a documenta starea existentă înainte de utilizare).
 - O cerință de a readuce terenul și proprietatea la starea inițială la sfârșitul perioadei de închiriere sau de a plăti despăgubiri pentru orice daune reziduale
- **Terenuri orfane/strămutare parțială:** În cazurile în care achiziția parțială face ca parcela rămasă să fie

inutilizabilă, neviabilă sau inaccesibilă, proiectul va lua în considerare opțiunile prevăzute de legislația națională și va propune achiziționarea întregii parcele. Dacă viabilitatea sau utilizarea parcelei rămase este contestată, clientul va angaja un evaluator independent sau un expert agricol.

În cazul în care strămutarea fizică și/sau economică este inevitabilă, vor fi incluse măsuri adecvate de atenuare:

- 1) Toate persoanele afectate vor primi despăgubiri pentru bunurile pierdute la costul integral de înlocuire, acordate în timp util și înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces.
- 2) Persoanele afectate vor primi asistență pentru a-și îmbunătăți sau cel puțin a-și restabili mijloacele de subzistență, capacitatea de a obține venituri și nivelul de trai în termeni reali, comparativ cu nivelurile de dinaintea strămutării.
- 3) În cazul strămutării fizice (pe baza informațiilor disponibile, nu se prevede nicio strămutare fizică pentru proiectele M3 sau R7), li se va asigura o locuință adecvată (inclusiv servicii esențiale și utilități) cu siguranța dreptului de proprietate în locurile de relocare.
- 4) Pentru persoanele vulnerabile, proiectul asigură îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor de subzistență pentru cei care trăiesc în sărăcie și îmbunătățirea condițiilor de viață pentru persoanele strămutate fizic; în plus, planificarea restabilirii mijloacelor de subzistență ține seama de vulnerabilitate prin adaptarea activităților la abilitățile și capacitățile specifice ale acestora.
- 5) Proiectul va asigura că achiziția de terenuri, restricțiile privind utilizarea terenurilor și activitățile de relocare involuntară d e sunt planificate și implementate cu consultări substanțiale, participare și divulgare a informațiilor, în special în timpul selectării opțiunilor de relocare și de asigurare a mijloacelor de subzistență, precum și în timpul planificării activităților de construcție și a închiderii drumurilor.
- 6) Se va institui cât mai curând posibil (înainte de recensământ) un mecanism eficient de soluționare a reclamațiilor, pentru a aborda în timp util și în mod imparțial preocupările legate de drepturi, despăgubiri și refacerea mijloacelor de subzistență. Acest mecanism trebuie să fie accesibil, transparent, receptiv și să includă un mecanism de recurs care să permită semnalarea în condiții de siguranță a preocupărilor.
- 7) Permitea persoanelor afectate să beneficieze direct de pe urma proiectului, acolo unde natura proiectului oferă astfel de oportunități, de exemplu asigurarea unor condiții favorabile pentru utilizarea economică viitoare a terenurilor de-a lungul drumului.

3.4. Cadrul juridic

3.4.1. Constituția

Cadrul juridic al Republicii Moldova se bazează pe Constituția Republicii Moldova (CRM1/1994) și este în conformitate cu principiile fundamentale ale drepturilor omului, inclusiv Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CEDO), punând accentul pe legalitate, proporționalitate și despăgubiri echitabile în cazurile de expropriere în interes public.

Articolul 46 din Constituție garantează în mod explicit dreptul la proprietate privată. Exproprierea este permisă numai în cazul în care servește unui interes public clar și justificat, este pusă în aplicare în conformitate cu legea și asigură proprietarului o despăgubire prealabilă (înainte de transferul dreptului de proprietate către stat) și echitabilă. Această cerință privind respectarea procedurilor legale garantează că exercitarea la nivel național a dreptului de expropriere, cu condiția să respecte legea și cerințele ESR 5, nu va fi considerată o strămutare forțată. Mai precis, *Legea nr. 204/2024 privind declararea utilității publice de interes național a lucrărilor de construcție, reabilitare, modernizare și extindere a unor drumuri publice naționale* (pentru drumurile M3 și R7) și *Legea nr. 18/2025* (pentru drumul de ocolire Giurgiulești și infrastructura de trecere a frontierei) declară componentele relevante ale proiectului ca fiind de utilitate publică și de interes național, oferind temeiul juridic pentru expropriere în temeiul Legii exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488/1999.

3.4.2. Legea privind exproprierea

Principalele legi care reglementează achiziția de terenuri în Moldova pentru proiecte de interes național și pentru nevoile municipale sunt Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488/1999 (cu ultima modificare din 01.04.2025) și Codul funciar nr. 22/2024, cu modificările ulterioare. Aceste legi prezintă procedurile juridice esențiale privind exproprierea, evaluarea și despăgubirea pentru terenuri și proprietăți. Aceste reglementări prevăd opțiuni de achiziție a terenurilor plătibile exclusiv proprietarilor legali, inclusiv: (i) schimbul de teren cu teren; (ii) plata pe baza prețurilor de piață; și (iii) dreptul de a contesta cuantumul despăgubirilor în instanță.

Pe lângă cele două legi menționate mai sus, țara dispune de alte instrumente de reglementare care constituie baza pentru: (i) reglementarea, punerea în aplicare și gestionarea achiziției de terenuri, proprietăți și active productive; și (ii) asigurarea despăgubirilor pentru eventualele pierderi rezultate. Legile și reglementările cele mai relevante pentru relocare și aspectele conexe, precum gestionarea terenurilor și despăgubirile, includ următoarele legi și regulamente:

- Legea privind gospodăriile țărănești (de fermier) nr. 1353/2000;
- Legea cu privire la arenda în agricultură nr. 198/2003;
- Regulamentului privind consolidarea terenurilor agricole, aprobat prin HG nr. 1075/2007;
- Legea cadastrului bunurilor imobile nr.1543/1998.

Procesul național implică etape cheie, precum lucrările cadastrale, evaluarea în vederea despăgubirii, notificarea propunerilor de expropriere și înființarea comisiilor pentru soluționarea contestațiilor (un element național al GRM). Legea prevede în mod strict că despăgubirea trebuie plătită înainte de transferul dreptului de proprietate către stat. Pe baza modificărilor legislative recente aduse Legii exproprierii pentru cauză de utilitate publică nr. 488/1999, exproprierea nu mai poate fi contestată; doar valoarea despăgubirii rămâne supusă negocierii. În plus, construcția poate începe numai după finalizarea completă a procesului de achiziție a terenului.

3.4.3. Regimul de proprietate funciară

Regimul de proprietate funciară din Moldova se referă la dispozițiile juridice și instituționale care reglementează proprietatea, utilizarea, transferul și gestionarea terenurilor. Acesta definește cine deține terenul, cine îl poate utiliza, în ce scop, pentru cât timp și în ce condiții. Principalele tipuri sunt prezentate în tabelul de mai jos: (preluat din ESIA M3, Tabelul 4-47):

Clasificarea terenurilor/Drepturile de proprietate	Categorii
Tipul de proprietate	Terenuri publice ale statului: • Include terenuri esențiale pentru funcțiile naționale: drumuri, căi ferate, păduri de interes național, corpuri de apă de importanță națională, arii protejate, obiective militare. • Administrate de autoritățile centrale (de exemplu, NRA pentru drumuri, Agenția „Moldsilva” pentru Fondul Forestier, ÎS “Apele Moldovei” pentru Fondul Apelor). • În general, nu pot fi transferate decât în conformitate cu proceduri legale stricte Terenuri aflate în proprietatea publică a unităților administrativ-teritoriale: • Terenuri aflate în proprietatea raioanelor, municipalităților, orașelor și comunelor. • Include drumurile locale, pădurile municipale, parcurile, piețele publice, pășunile comunale și terenurile destinate infrastructurii. • Administrate de consiliile locale. • Transferul/înstrăinarea se realizează conform procedurilor locale și legislației funciare. Terenuri aflate în proprietate privată: • Terenuri deținute de persoane fizice sau juridice în baza unui titlu de proprietate privată, inclusiv parcele agricole, terenuri pentru construcții, amplasamente industriale, podgorii, livezi, parcele de uz casnic și alte parcele utilizate în scop privat. • Proprietarii dețin drepturi depline de proprietate — de a poseda, utiliza și dispune de teren — sub rezerva restricțiilor naționale de amenajare a teritoriului, de mediu și de utilizare a terenurilor (de exemplu, zone de protecție a apelor, centuri de protecție a pădurilor, arii protejate). • Transferul este permis prin vânzare, donație, moștenire, închiriere, schimb sau alte contracte civile, cu condiția ca înregistrarea cadastrală să fie completă și dreptul de proprietate să fie incontestabil. • Terenurile sunt supuse impozitării și trebuie să respecte destinația de utilizare stabilită în Codul funciar și în planurile urbanistice locale. • Exproprierea în interes public este permisă numai cu despăgubire prealabilă, în conformitate cu Legea privind exproprierea și cu procedurile negociate aliniate la PR5, acolo unde este cazul. • Terenurile aflate în proprietate privată pot include parcele cu mai mulți moștenitori, titluri de proprietate comune (în coproprietate), servituți sau contracte de închiriere pe termen lung, ceea ce poate complica accesul la teren, despăgubirile și procesele de autorizare în cadrul proiectelor de infrastructură. • Orice modificare a categoriei de utilizare necesită aprobarea administrativă din partea autorităților competente (consiliile locale sau agențiile specializate), asigurându-se conformitatea cu planificarea utilizării terenurilor și cu cerințele de mediu.
Terenuri	Terenuri publice • Terenuri aflate în proprietatea raioanelor, municipalităților, orașelor și comunelor. • Include drumuri locale, păduri municipale, parcuri, piețe publice, pășuni comunale și terenuri destinate infrastructurii. • Administrate de consiliile locale. • Transferul/înstrăinarea se realizează conform procedurilor locale și legislației funciare. Terenuri private • Deținute de persoane fizice, gospodării, cooperative, societăți private, ONG-uri, biserici. • Include parcele agricole, podgorii, livezi, terenuri pentru construcții și terenuri industriale. • Pe deplin transferabile (vânzare, închiriere, moștenire). • Supuse înregistrării funciare în Cadastrul bunurilor Imobile.
Destinație	Terenuri agricole; Terenuri destinate silviculturii; Terenuri destinate corpurilor de apă; Terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; Terenuri destinate transporturilor, rețelelor de comunicații electronice și exploatarea miniere; Terenuri cu destinație specială; Terenuri destinate protecției naturii și a bunurilor de patrimoniu cultural.
Drepturi de proprietate	Drepturi de proprietate – drepturi depline: posesie, utilizare, transfer Drepturi de arendă – cea mai comună formă pentru activitățile agricole

	Drepturi de folosință fără drept de proprietate – statul sau autoritatea locală poate acorda drepturi de folosință pentru servicii sociale sau infrastructură comunitară, adesea utilizate pentru canale de irigații, căi de acces, utilități publice Servituți – drept de trecere pentru drumuri, conducte, cabluri Posesie fără documente – există în zonele rurale, dar necesită formalizare
--	---

Tabelul3-4 : Regimul funciar în Moldova

3.4.4. Procesele de legalizare

Cadrul juridic național RM existent stabilește procese clare pentru recunoașterea și formalizarea drepturilor funciare și compensarea bunurilor, dar este structurat în primul rând pentru a se adresa celor care dețin drepturi legale asupra terenurilor sau bunurilor (Categorie I) și celor cu pretenții recunoscute de lege (Categorie II).

Legislația RM susține procese specifice de legalizare și regularizare:

1. Sistemul cadastral: Sistemul de bază pentru înregistrarea detaliilor privind proprietatea și drepturile de proprietate asupra terenurilor este sistemul cadastral unificat, gestionat de Agenția pentru Servicii Publice (PSA). Cadrul juridic pentru acesta este stabilit de Legea cadastrului bunurilor imobile nr.1543/1998.
2. Corectarea și formalizarea cadastrală: Există proceduri naționale pentru corectarea erorilor cadastrale, precum cele prevăzute de Legea nr. 354/2004. Lucrările cadastrale sunt obligatorii în cadrul procesului de expropriere (de exemplu, în temeiul HG 323/2025 și HG 781/2013) pentru identificarea proprietăților private și corectarea erorilor.
3. Moștenire și soluționarea litigiilor: Cadrul național include proceduri pentru soluționarea problemelor complexe, cum ar fi tranzacțiile neînregistrate sau procedurile de moștenire, adesea soluționate prin intermediul instanțelor judecătorești.

Aceste procese asigură că persoanele despre care se stabilește că au un drept legal își pot formaliza statutul și pot primi despăgubiri.

Conform legislației moldovenești, Codul funciar reglementează în primul rând drepturile proprietarilor legali de terenuri și ale utilizatorilor legali (chiriași), precum și ale întreprinderilor care dețin drepturi legale asupra terenurilor și a altor bunuri. Aceasta înseamnă că cadrul juridic național nu recunoaște utilizatorii informali (Categorie III), adică persoanele fizice sau organizațiile care nu dețin un drept legal recunoscut sau o pretenție asupra terenului pe care îl ocupă sau îl utilizează, limitând astfel despăgubirile la cei care dețin drepturi legale.

3.4.5. Politica BERD privind relocarea involuntară

Cerința de mediu și socială nr. 5 (ESR 5) a BERD abordează problema strămutării involuntare rezultate din achiziția de terenuri în legătură cu proiectul, restricțiile privind utilizarea terenurilor și accesul la active și resurse naturale. Obiectivele generale ale ESR 5 sunt evitarea strămutării involuntare și a evacuărilor forțate; în cazul în care strămutarea fizică și/sau economică este inevitabilă, aceasta trebuie redusă la minimum. Se vor planifica și implementa cu atenție măsuri adecvate pentru a atenua impactul inevitabil al strămutării asupra persoanelor afectate (și asupra comunităților gazdă care primesc persoanele strămutate). Această cerință acoperă situațiile în care proiectul trebuie să despăgubească persoanele pentru pierderea terenurilor, a bunurilor, a mijloacelor de subsistență sau a nivelului de trai.

Cerințele și obiectivele cheie ale ESR5 includ:

- **Evitarea și interzicerea:** acordarea priorității evitării sau minimizării relocării involuntare și evitării absolute a evacuării forțate.
- **Compensare și evaluare:** Acordarea în timp util a unei compensații pentru bunurile pierdute la costul integral

de înlocuire (FRC), asigurându-se că compensația este suficientă pentru a înlocui bunurile plus costurile de tranzacție necesare, fără deduceri pentru depreciere.

- **Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență:** Asistarea persoanelor afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de subsistență și nivelul de trai la nivelurile anterioare strămutării. Această asistență este obligatorie, în conformitate cu standardul „ ”, pentru toate persoanele strămutate din motive economice, indiferent de statutul lor juridic.
- **Eligibilitate:** Recunoașterea eligibilității în trei categorii de persoane afectate: titularii de drepturi legale formale (Categororia i); cei cu pretenții recunoscute în temeiul legislației naționale (Categororia ii); și utilizatorii informali (Categororia iii).
- **Luarea în considerare a persoanelor vulnerabile:** Identificarea și analizarea persoanelor vulnerabile, furnizarea de asistență personalizată pentru relocare și asigurarea unor îmbunătățiri semnificative ale mijloacelor de subsistență afectate ale persoanelor care trăiesc în sărăcie. Pentru persoanele vulnerabile strămutate fizic, aceasta include îmbunătățirea condițiilor de viață prin furnizarea de locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate.
- **Calendar:** Compensațiile trebuie acordate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces.
- **Consultare și informare:** Asigurarea faptului că toate activitățile de relocare involuntară sunt planificate și implementate cu consultări semnificative, participare și divulgare a informațiilor pe tot parcursul procesului.
- **Reclamații și căi de atac:** Asigurarea accesului persoanelor afectate la mecanisme de soluționare a reclamațiilor (în conformitate cu ESR 10) care să fie accesibile, transparente și receptive.
- **Beneficiile proiectului:** Asigurarea posibilității ca persoanele strămutate să beneficieze direct de pe urma proiectului.

3.4.6. Analiza discrepanțelor (compararea legislației locale cu politicile BERD și identificarea potențialelor discrepanțe, precum și propuneri de măsuri pentru îndeplinirea ESR5)

Cadrul juridic al RM, bazat pe Codul funciar, diferă de ESR5 în domenii fundamentale, necesitând strategii specifice de conciliere pentru a asigura conformitatea proiectului.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remediarea lacunelor
Impactul potențial al relocării	Legislația RM nu specifică impacturile potențiale ale relocării.	Strămutarea involuntară: se referă atât la strămutarea fizică (relocare, pierderea terenului sau a locuinței), cât și la strămutarea economică (pierderea terenului, a bunurilor sau restricții privind utilizarea terenului, a bunurilor și a resurselor naturale, care duc la pierderea surselor de venit sau a altor mijloace de subsistență). Strămutarea este considerată involuntară atunci când persoanele sau comunitățile afectate nu au dreptul de a refuza exproprierea terenurilor sau restricțiile privind utilizarea terenurilor, a altor bunuri și a resurselor naturale, chiar dacă exproprierea este utilizată doar ca ultimă soluție, după un proces de negociere. Exproprierea terenurilor pentru proiect poate	În cazul în care vor avea loc exproprieri involuntare, strămutări fizice și/sau strămutări economice, proiectul va elabora planuri de reabilitare (RP) și/sau planuri de relocare (LRP) în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD. Terenurile orfane sunt frecvente în proiectele liniare și pot viza, de exemplu, parcele de teren agricol. Se preconizează ca Planul de remediare (RP) să identifice și să clasifice situațiile de terenuri orfane, să definească criteriile de eligibilitate și să includă drepturile relevante.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remedierea lacunelor
		duce la apariția unor terenuri abandonate, restul terenurilor rămânând inutilizabile, neviabile sau inaccesibile pentru utilizarea prevăzută, ca urmare a exproprierii parțiale a terenurilor sau a exproprierii unor terenuri din vecinătate.	
Obiectivele-cheie ale ESR5	Reglementările moldovenești nu consideră relocarea ca fiind un program de dezvoltare durabilă și nici nu prevăd temeiuri pentru opțiuni alternative. De asemenea, acestea nu specifică beneficiile și oportunitățile care ar putea fi oferite de relocare pentru îmbunătățirea mijloacelor de trai ale populațiilor afectate.	Obiectivele-cheie ale ESR 5 sunt definite de ierarhia generală de atenuare: Evitarea sau minimizarea relocării involuntare; Evitarea evacuării forțate; Atenuarea impactului strămutărilor inevitabile prin: ▪ acordarea în timp util a unei despăgubiri pentru pierderea bunurilor, la costul integral de înlocuire ▪ sprijinirea persoanelor afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de subzistență și nivelul de trai ▪ îmbunătățirea mijloacelor de subzistență ale persoanelor afectate care trăiesc în sărăcie ▪ îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor vulnerabile strămutate fizic prin asigurarea unor locuințe adecvate cu siguranța dreptului de proprietate ▪ asigurarea faptului că toate activitățile de relocare involuntară sunt planificate și implementate cu consultări semnificative, participare și divulgare a informațiilor ▪ asigurarea accesului persoanelor afectate la mecanisme de soluționare a reclamațiilor, în conformitate cu ESR 10: Implicarea părților interesate ▪ asigurarea posibilității ca persoanele strămutate să beneficieze direct de pe urma proiectului.	Proiectele de infrastructură vor fi revizuite și examinate pentru a evalua dacă există posibilități de îmbunătățire în ceea ce privește evitarea relocării involuntare. Dacă se va constata că relocarea este inevitabilă, proiectul va elabora planuri de relocare (RP) și/sau planuri de relocare pe termen lung (LRP) în conformitate cu ESR 5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.
Instrumente de relocare involuntară	Legislația RM nu conține dispoziții privind elaborarea instrumentelor de relocare, cum ar fi Cadrul de relocare, Planul de relocare și Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență.	Instrumentele prevăzute de ESR 5 și aplicabilitatea acestora: • Planul de relocare (RP): Obligatoriu atunci când se aplică ESR 5 (strămutare fizică și/sau economică), acoperind toate cerințele aplicabile, indiferent de amploare. • Cadrul de relocare (RF): Acceptabil ca prim pas	În cazul în care se vor produce exproprieri involuntare, strămutări și/sau strămutări economice, proiectul va elabora RP-uri și/sau LRP-uri în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remedierea lacunelor
		atunci când amprenta proiectului nu este pe deplin definită din motive imperioase, cu angajamentul de a pregăti ulterior un RP complet Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP): Obligativ atunci când proiectul provoacă strămutare economică, pentru a ajuta persoanele afectate să-și îmbunătățească sau să-și restabilească mijloacele de subzistență. Acesta poate fi un document de sine stătător sau un capitol din cadrul RP.	
Există diferite categorii de relocare, cum ar fi cea economică sau fizică	Strămutarea și exproprierea terenurilor au loc în temeiul Legii nr. 488 din 7 august 1999 privind exproprierea din motive de utilitate publică sau al Legii privind dreptul de expropriere și al Codului funciar, care se aplică numai strămutării fizice.	ESR 5 definește relocarea involuntară ca incluzând atât strămutarea fizică (pierderea locuinței), cât și strămutarea economică (pierderea veniturilor sau a mijloacelor de subzistență) rezultate din achiziția de terenuri pentru proiect sau din restricțiile privind utilizarea terenurilor. În consecință, cerințele ESR 5 referitoare la strămutarea fizică și la strămutarea economică se pot aplica simultan	Proiectul va aplica ESR 5 pe tot parcursul ciclului de proiect, asigurându-se astfel că toate impacturile posibile sunt luate în considerare și abordate corespunzător.
Persoanele strămutate fără drepturi legale	Legislația RM nu recunoaște persoanele strămutate fără drepturi legale. Codul funciar acoperă doar drepturile proprietarilor legali de terenuri, ale utilizatorilor legali ai terenurilor (chiriași legali) și ale întreprinderilor care dețin drepturi legale asupra terenurilor și a altor bunuri. Prin urmare, acesta adoptă o abordare restrictivă în ceea ce privește despăgubirea populațiilor care nu dețin titluri legale.	ESR 5 clasifică persoanele eligibile în trei categorii, în funcție de regimul de proprietate: (i) titularii de drepturi legale formale; (ii) titularii de pretenții recunoscute; și (iii) utilizatorii informali care nu au niciun drept legal sau pretenție recunoscută asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează. Recensământul identifică și stabilește statutul acestor persoane afectate.	RP și LRP elaborate în cadrul proiectului vor oferi mecanisme de despăgubire pentru persoanele strămutate fără drepturi legale, conform ESR 5.
Restabilirea mijloacelor de subzistență	Reglementările moldovenești nu conțin considerații specifice privind restabilirea mijloacelor de subzistență.	Restabilirea mijloacelor de subzistență este obligatorie în conformitate cu ESR 5 pentru a îmbunătăți sau cel puțin a restabili mijloacele de subzistență și nivelul de trai al persoanelor strămutate la nivelurile anterioare strămutării.	Proiectul va elabora RP/LRP pentru a lua în considerare restabilirea mijloacelor de subzistență pentru persoanele afectate, pe baza prevederilor ESR5
Costul integral de înlocuire	Reglementările din Republica Moldova nu conțin considerații specifice privind costurile totale de înlocuire defalcate pe tipuri de active afectate.	Obiectivele ESR 5 impun atenuarea impactului inevitabil al strămutării prin acordarea în timp util a unei despăgubiri pentru pierderea bunurilor, la costul integral de înlocuire, și prin asigurarea faptului că relocarea se realizează în condiții de consultare, participare și informare semnificative. În cazul terenurilor fără proprietar, clientul ar trebui să ia în considerare opțiunile prevăzute de legislația națională și să propună achiziționarea	RP și LRP elaborate în cadrul proiectului vor asigura despăgubiri la costul integral de înlocuire, conform ESR 5.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remedierea lacunelor
		Întregii parcele de teren. Dacă nu se ia în considerare achiziționarea integrală a parcelei, valoarea de piață a părții rămase poate scădea semnificativ, iar acest aspect ar trebui luat în considerare la evaluarea părții afectate.	
Participarea în cunoștință de cauză a persoanelor afectate de proiect (PAP)	Baza juridică limitată pentru asigurarea transparenței publice a activităților de achiziție a terenurilor și de relocare. Cu toate acestea, o serie de reglementări existente și convenții internaționale, la care Moldova este parte, oferă o bază pentru elaborarea unor reglementări specifice privind participarea publică și procesele de consultare pentru relocare. Convenția privind accesul la informații, participarea publicului la procesul decizional și accesul la justiție în domeniul mediului (Aarhus, 1998) Legea privind accesul la informație nr. 982/2000.	ESR 5 impune consultarea și participarea semnificativă în cazul tuturor activităților de relocare involuntară. Trebuie depuse eforturi speciale pentru a se asigura că grupurile vulnerabile, care sunt afectate în mod disproporționat de strămutare, au un cuvânt de spus în procesele de consultare și planificare.	Proiectul va planifica și va pune în aplicare consultări și participări semnificative pentru toate activitățile de relocare pe parcursul întregului ciclu al proiectului. Aceasta include divulgarea informațiilor prin intermediul unei documentații simple, practice, precise și adecvate din punct de vedere cultural, destinată unei difuzări pe scară largă, precum și organizarea de consultări semnificative cu comunitățile afectate și cu persoanele afectate de proiect. Se vor depune eforturi speciale pentru a se asigura că grupurile vulnerabile au un cuvânt de spus în procesele de consultare și planificare, atenuând astfel impacturile negative disproporționate asupra acestora. Planul de implicare trebuie să acopere consultări suplimentare în perioada de implementare a relocării.
Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de remediere	Temei juridic limitat pentru instituirea unui mecanism de soluționare a reclamațiilor în conformitate cu cerințele ESR. Cu toate acestea, o serie de reglementări existente oferă o bază pentru soluționarea reclamațiilor. Codul administrativ al Republicii Moldova nr. 116/2018.	ESR 5 impune clienților să instituie un sistem de gestionare a reclamațiilor (GMRS) accesibil, transparent și receptiv, aliniat de obicei la ESR 10/ESS1, încă din faza incipientă de dezvoltare a proiectului. GMRS trebuie să permită raportarea în condiții de siguranță a preocupărilor și soluționarea la timp a acestora, inclusiv un mecanism de recurs capabil să rezolve disputele într-un mod imparțial și transparent. Mecanismul ar trebui să fie operațional înainte de data limită și de începerea inspecțiilor activelor. Mecanismul de soluționare a reclamațiilor ar trebui să poată lua în considerare problemele legate de terenurile fără stăpân.	Proiectul va institui un GMRS conform cu standardele BERD cât mai devreme posibil în faza de dezvoltare a proiectului, înainte de data limită și de începerea inventarierii activelor. La finalul procesului de achiziție a terenurilor ar putea fi necesară o procedură specifică de gestionare a reclamațiilor pentru a identifica și a soluționa aceste situații.
Preferința pentru acordurile negociate	Temei juridic limitat pentru preferința acordurilor negociate.	ESR 5 încurajează puternic clienții să urmărească soluționări negociate pentru a obține drepturile asupra terenurilor, chiar și atunci când dețin autoritatea legală pentru achiziția forțată. Această abordare minimizează necesitatea exproprierii și a întârzierilor, reducând semnificativ impacturile negative asupra persoanelor afectate.	Planul de relocare (RP) și Planul de relocare pe termen lung (LRP) elaborate în cadrul proiectului vor lua în considerare și vor oferi temeuri pentru soluționarea prin negociere. Proiectul va promova preferința pentru soluționarea prin negociere și va stabili o metodologie adecvată. Planul de relocare (RP) ar trebui, de asemenea, să detalieze procesul

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remediarea lacunelor
		Astfel de soluționări trebuie să îndeplinească cerințele ESR 5, care includ principiile bune-credinței, timpului adecvat, transparenței, echilibrului de putere, lipsei de constrângere și accesului la sprijin (cum ar fi consilierea juridică și mecanismele de soluționare a reclamațiilor). Negocierile trebuie documentate în detaliu pentru a demonstra că aceste principii au fost respectate.	de soluționare prin negociere (negocieri colective, apoi individuale, oferte, acceptare, refuz și formalizarea acordului).
Reducerea la minimum a strămutărilor	Legislația RM nu conține nicio dispoziție privind minimizarea strămutării.	Obiectivul principal al ESR 5 este evitarea sau minimizarea relocării involuntare. Atunci când strămutarea este inevitabilă, prima obligație a clientului este de a încerca evitarea acesteia, în conformitate cu ierarhia măsurilor de atenuare. Acest lucru necesită o evaluare cuprinzătoare a variantelor alternative de proiect, proporțională cu amploarea potențialei strămutări. Rezultatul procesului de evitare și minimizare, inclusiv justificarea caracterului inevitabil al impacturilor reziduale, trebuie documentat și pus la dispoziție înainte de aprobarea finanțării.	Proiectele de infrastructură vor fi analizate și examinate pentru a evalua dacă există posibilități de îmbunătățire în ceea ce privește evitarea strămutării involuntare. În cazul în care se va constata că strămutarea este inevitabilă, în cadrul proiectului se vor elabora planuri de relocare (RP) și/sau planuri de relocare pe termen lung (LRP) în conformitate cu ESR5. Aceste documente vor fi revizuite și aprobate de BERD.
Situația inițială și data limită	Legislația din Moldova nu conține nicio prevedere referitoare la stabilirea datei limită.	ESR 5 impune clientului să stabilească o dată limită de eligibilitate pentru a preveni cererile oportuniste. În absența unor proceduri guvernamentale, proiectul trebuie să-și stabilească propria dată limită, de obicei la sfârșitul procesului de recensământ/inventariere. Această dată trebuie stabilită și comunicată în mod transparent pentru a fi considerată valabilă. Comunicarea trebuie să aibă loc la nivel local, să utilizeze metode adecvate din punct de vedere cultural, să fie difuzată în întreaga zonă a proiectului la intervale regulate și să fie bine documentată în Planul de relocare.	Proiectul va stabili o dată limită pentru eligibilitate. Stabilirea datei limită va fi documentată și difuzată, de exemplu, prin pliante, afișaje publice, anunțuri în mass-media și rețele sociale în zona proiectului.
Preferința pentru despăgubirea în natură față de cea în numerar	Deși legislația RM privind exproprierea prevede temeiuri pentru compensația în natură (teren pentru teren), nu există nicio dispoziție care să acorde prioritate compensației în natură față de cea în numerar.	ESR 5 susține utilizarea compensației în natură în locul celei în numerar, ori de câte ori este posibil. Mai precis, în cazul în care persoanele afectate își asigură mijloacele de subsistență din terenuri sau terenul este deținut în comun, se așteaptă ca clientul să ofere o compensație sub formă de terenuri. Dacă se susține că despăgubirea bazată pe teren (în natură) este imposibilă sau	Proiectul va pleda cu tărie pentru compensații în natură, în special în cazurile în care vor fi afectate bunurile grupurilor vulnerabile.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remediarea lacunelor
		inacceptabilă pentru persoanele afectate de proiect (PAP), clientul trebuie să demonstreze și să justifice în mod clar în Planul de relocare (RP) faptul că mijloacele de subsistență nu vor fi afectate negativ.	
Compensații pentru pierderea activităților economice și a fluxului de venituri	Legislația RM nu conține nicio dispoziție referitoare la compensația pentru pierderea activităților economice și a fluxului de venituri.	ESR 5 impune clientului să implementeze măsuri de refacere a mijloacelor de subsistență pentru toate persoanele strămutate involuntar ale căror mijloace de subsistență sau venituri sunt afectate. Aceasta este o obligație prevăzută de ESR 5 ori de câte ori are loc o strămutare economică. Persoanele strămutate fizic sunt, de asemenea, strămutate economic în marea majoritate a cazurilor. Prin urmare, cerințele din ESR 5, paragrafele 74-76, se aplică și persoanelor strămutate fizic. Activitățile de restabilire a mijloacelor de subsistență trebuie concepute și pentru utilizatorii informali care ar putea să nu fie eligibili pentru despăgubiri pentru terenul în sine.	Proiectul va elabora Planul de Reabilitare (RP) și Planul de Reabilitare Locală (LRP) pentru a lua în considerare restabilirea mijloacelor de subsistență pentru persoanele afectate, pe baza prevederilor ESR 5.
Alocații și sprijin în perioada de tranziție	Legislația RM nu conține nicio dispoziție care să permită acordarea de sprijin de tranziție și alocații.	ESR 5 impune acordarea de sprijin de tranziție pentru toate persoanele strămutate din motive economice. Acest sprijin acoperă perioada cuprinsă între momentul în care mijloacele de subsistență sunt afectate și momentul în care activitățile de refacere dau rezultate. Durata și valoarea acestui sprijin ar trebui să se bazeze pe o estimare rezonabilă a timpului necesar pentru refacerea capacității lor de a obține venituri, a nivelurilor de producție și a standardelor de viață.	Proiectul va elabora RAP/LRP pentru a oferi sprijin de tranziție și alocații: de exemplu: o alocație de tranziție separată sau o plată în numerar inclusă în calculul despăgubirii pentru a compensa veniturile pierdute, acoperind veniturile pierdute în perioada ciclurilor agricole pierdute (de exemplu, între momentul intrării pe teren și accesul la terenul de înlocuire), sprijinirea întreprinderilor relocate pentru a acoperi veniturile pierdute în timp ce acestea au nevoie de timp pentru a deveni din nou operaționale.
Măsuri pentru populația cea mai vulnerabilă.	Legislația RM nu conține nicio dispoziție privind oferirea de asistență suplimentară grupurilor vulnerabile în cadrul activităților de relocare.	ESR 5 impune clienților să identifice, să evalueze și să abordeze riscurile și impactul asupra grupurilor vulnerabile pe parcursul tuturor fazelor proiectului, întrucât acestea pot fi afectate în mod disproporționat. Include În planul de proiect ar trebui incluse măsuri specifice și sprijin pentru persoanele vulnerabile, cum ar fi: • Elaborarea de planuri de acțiune individuale adaptate pentru fiecare gospodărie vulnerabilă.	Planul de relocare (RP) și Planul de relocare pe termen lung (LRP) elaborate în cadrul proiectului vor lua în considerare dispoziții speciale și mecanisme de compensare pentru grupurile vulnerabile. Acestea pot fi adaptate sub forma unor pachete de compensare suplimentare sau a unui sprijin special.

Discrepanțe	Legislația RM	ESR5	Remediarea lacunelor
		• Furnizarea de activități specifice de sprijin și facilitarea accesului la ajutorul social. • Îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor vulnerabile strămutate fizic prin asigurarea unei locuințe adecvate cu siguranța dreptului de locuire. Căutarea unei îmbunătățiri semnificative a mijloacelor de subzistență pentru persoanele care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de subzistență sunt afectate, mai degrabă decât simpla restaurare a acestora. • Asigurarea faptului că procesele de consultare includ metode și garanții adecvate din punct de vedere cultural, în special în cazul în care sunt implicate populațiile indigene. • Monitorizare îmbunătățită: Efectuarea unei monitorizări specifice a mijloacelor de subzistență și a aspectelor sociale (mai frecventă sau pe o perioadă mai lungă) în perioada de după strămutare, pentru a asigura o atenuare eficientă a efectelor negative.	
Achiziționarea de terenuri din trecut	Legislația RM nu conține nicio dispoziție privind achiziția de terenuri „moștenite”.	Cerințele ESR 5 privind abordarea achizițiilor de terenuri „moștenite” (strămutări efectuate înainte de implicarea BERD): • efectuarea unui audit independent pentru a verifica respectarea legislației naționale și a obiectivelor-cheie ale ESR 5 • în cazul în care se identifică lacune, aplicarea unei abordări bazate pe riscuri pentru a gestiona riscurile reziduale sau contextuale. • orice achiziție de terenuri în curs, chiar dacă a fost inițiată înainte de implicarea BERD, trebuie să respecte pe deplin toate prevederile ESR 5.	Pentru M3 Lotul 2, proiectul va efectua un audit independent, inclusiv un plan de acțiuni corective asociat, dacă este necesar, și va aplica o abordare bazată pe risc, acolo unde este cazul. Poate fi necesar un plan suplimentar de relocare.

Tabelul 3-5 : Analiza discrepanțelor dintre politicile BERD și legislația din Moldova

3.5. Principii, obiective și procese

3.5.1. Principii și obiective cheie

Clientul se angajează ca toate achizițiile de terenuri și relocările să fie implementate în conformitate cu următoarele principii și obiective ale ESR 5 ale BERD, care prevalează asupra legislației naționale acolo unde există discrepanțe: Proiectul se angajează să aplice ierarhia de atenuare de bază stabilită în ESP și ESR1, în conformitate cu obiectivele-cheie și principiile generale din ESR 5. Aceasta include:

- acordarea priorității evitării și minimizării tuturor impacturilor legate de relocările involuntare și de restricțiile privind utilizarea terenurilor, precum și demonstrarea, în documentația de planificare a relocării, că orice impact rezidual este inevitabil.
- evitarea evacuărilor forțate și asigurarea faptului că toate achizițiile de terenuri necesare, inclusiv utilizarea temporară, respectă strict procedurile transparente.
- faptul că despăgubirile pentru toate bunurile trebuie calculate la costul integral de înlocuire, acordate în timp util și furnizate înainte de impunerea restricțiilor de acces sau a strămutării.
- asigurarea faptului că toate persoanele afectate sunt sprijinite în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de subsistență, nivelurile de producție și standardele de viață în raport cu nivelurile de dinaintea strămutării, cu accent pe o îmbunătățire semnificativă pentru persoanele vulnerabile și cele care trăiesc în sărăcie.
- recunoașterea a trei categorii de persoane afectate de proiect: (i) titularii de drepturi legale formale; (ii) titularii de pretenții recunoscute; și (iii) utilizatorii informali care nu au niciun drept legal sau pretenție recunoscută asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează, asigurându-se eligibilitatea pentru despăgubiri și asistență. Aceasta include sprijin cuprinzător pentru refacerea mijloacelor de subsistență.
- asigurarea faptului că toate activitățile de planificare și implementare implică consultări semnificative și divulgarea la timp a informațiilor.
- menținerea unui mecanism de soluționare a reclamațiilor accesibil și imparțial, pe deplin operațional înainte de recensământ, care include un sistem de recurs pentru soluționarea în timp util a litigiilor legate de drepturi și despăgubiri.
- permiterea persoanelor strămutate să beneficieze direct de pe urma proiectului, în cazul în care natura acestuia oferă astfel de oportunități.
- luarea în considerare a opțiunilor prevăzute în legislația națională și oferirea posibilității de achiziționare a parcelelor rămase care au devenit inutilizabile sau inaccesibile (terenuri orfane). Dacă parcela de teren nu este luată în considerare pentru achiziționarea integrală, valoarea de piață a părții rămase poate scădea semnificativ, iar acest aspect ar trebui luat în considerare la evaluarea părții afectate.

3.5.1.1. Prevenirea evacuărilor forțate

Obiectivul principal este evitarea evacuărilor forțate. Utilizarea dreptului de expropriere sau a unor competențe similare nu va fi considerată strămutare forțată dacă respectă legislația națională și urmează procedura corespunzătoare definită în ESR 5: asigurarea unei notificări prealabile, accesul la mecanisme de soluționare a plângerilor, nefolosirea forței excesive, evitarea situațiilor de lipsă de adăpost și plata unei despăgubiri adecvate

Înainte de strămutare. Clientul va notifica BERD cu privire la orice cazuri inevitabile de strămutare înainte de punerea lor în aplicare. Această notificare va include o declarație conform căreia condițiile de mai sus au fost și sunt îndeplinite.

3.5.1.2. Data limită și eligibilitatea

Obiectivul principal este de a asigura că toate persoanele afectate sunt identificate în mod clar și sunt eligibile pentru despăgubiri și asistență pe baza criteriilor stabilite, prevenind în același timp cererile speculative. Proiectul va stabili o dată limită clară pentru eligibilitate, aliniată de obicei la data de încheiere a recensământului și a inventarierii bunurilor afectate, conform prevederilor ESR 5 ale BERD. Această dată trebuie comunicată în mod transparent și prompt, utilizând metode adecvate din punct de vedere cultural în întreaga zonă a proiectului, asigurându-se că orice locuitori informali sau persoane care se mută în zonă după această dată nu sunt eligibili pentru despăgubiri. Eligibilitatea se extinde la toate cele trei categorii de persoane afectate: cele cu drepturi legale formale, cele cu pretenții recunoscute în conformitate cu legislația RM și utilizatorii informali, asigurându-se că aceștia primesc despăgubiri pentru bunurile altele decât terenurile și asistență pentru refacerea mijloacelor de subzistență. Determinarea eligibilității va fi inițiată din timp, mai precis înainte de data limită și de începerea anchetelor privind bunurile. Data limită exactă va fi specificată în Planul de implementare (RP). În cazul în care dreptul asupra bunurilor a fost dobândit după ce data limită a fost stabilită și făcută publică, astfel de bunuri nu vor fi eligibile pentru despăgubiri.

3.5.1.3. Despăgubiri la valoarea de înlocuire, despăgubiri în natură ori de câte ori este posibil

Obiectivul principal al proiectului este acordarea în timp util a unei despăgubiri pentru toate bunurile pierdute la costul integral de înlocuire, ceea ce înseamnă că valoarea trebuie să fie suficientă pentru a înlocui bunurile, plus costurile de tranzacție necesare, calculate fără deducerea amortizării. Proiectul se angajează să promoveze despăgubirea în natură ori de câte ori este posibil, în special pentru mijloacele de subzistență bazate pe terenuri sau pentru terenurile aflate în proprietate colectivă, conform prevederilor ESR 5. Standardele de despăgubire, inclusiv ratele, vor fi comunicate în mod transparent și aplicate în mod consecvent, putând include ajustări în sens crescător prin negociere. Pentru persoanele afectate ale căror mijloace de subzistență se bazează pe terenuri, cum ar fi cele afectate de achiziționarea de terenuri agricole de-a lungul drumului M3, clientul este obligat să ofere o compensație sub formă de terenuri, cu excepția cazului în care demonstrează în mod clar în Planul de relocare că acest lucru este imposibil de realizat sau inacceptabil pentru persoanele afectate (PAP). În cele din urmă, toate plățile de compensație trebuie efectuate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri.

3.5.1.4. Restabilirea mijloacelor de subzistență oriunde acestea sunt afectate

Obiectivul principal al proiectului este de a sprijini toate persoanele afectate în eforturile lor de a-și îmbunătăți sau cel puțin de a-și restabili mijloacele de subzistență și nivelurile de producție la nivelurile anterioare strămutării, recunoscând că restabilirea mijloacelor de subzistență este o obligație obligatorie în temeiul ESR 5 ori de câte ori are loc o strămutare economică. Acest angajament se extinde la asigurarea îmbunătățirii mijloacelor de subzistență pentru persoanele vulnerabile care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de subzistență sunt afectate. Măsurile de restabilire a mijloacelor de subzistență, care se aplică chiar și utilizatorilor informali care nu sunt despăgubiți pentru terenuri, trebuie stabilite în Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) sau în Planul de relocare (RP)

relevant. Un proces esențial implică oferirea de sprijin de tranziție persoanelor strămutate din motive economice, acoperind perioada necesară pentru restabilirea capacității lor de a obține venituri, ceea ce poate compensa veniturile pierdute din cauza ciclurilor agricole sau a întreruperii activității. Proiectul se angajează în mod explicit să elaboreze și să pună în aplicare LRP-urile prin consultarea semnificativă a persoanelor și comunităților afectate, pentru a asigura sustenabilitatea.

3.5.1.5. Luarea în considerare a persoanelor vulnerabile

Obiectivul principal este de a asigura că grupurile vulnerabile nu sunt afectate în mod disproporționat de proiect și că sunt sprijinite în realizarea unei îmbunătățiri semnificative a mijloacelor lor de subzistență, depășind simpla restabilire la nivelurile anterioare strămutării. Procesul impune efectuarea, încă din faza inițială, a unei evaluări a vulnerabilității specifice contextului, pentru a identifica factorii relevanți și a stabili o listă definitivă a persoanelor vulnerabile (PV), cum ar fi persoanele în vârstă, cele care trăiesc sub pragul sărăciei sau persoanele cu dizabilități. Proiectul se angajează să depună eforturi speciale și să adopte măsuri adaptate pentru a se asigura că persoanele vulnerabile sunt reprezentate în mod semnificativ în cadrul consultărilor și beneficiază de asistență suplimentară, care poate include planuri de acțiune individuale adaptate pentru fiecare gospodărie vulnerabilă, precum și o monitorizare mai frecventă sau pe o perioadă mai lungă a mijloacelor de subzistență în perioada de după strămutare. Pentru persoanele vulnerabile strămutate fizic (dacă există, deși în prezent nu se anticipează niciuna), obiectivul include asigurarea unei locuințe adecvate, cu siguranța dreptului de locuire, pentru a le îmbunătăți condițiile de viață. Documentul de proiect (RP) sau Documentul de proiect detaliat (LRP) trebuie să prezinte în detaliu aceste prevederi specifice și modalitățile de compensare.

3.5.1.6. Mecanisme de consultare și soluționare a reclamațiilor

Obiectivul principal este asigurarea unei consultări și participări semnificative pe parcursul tuturor activităților de relocare involuntară, completate de divulgarea la timp a informațiilor. Proiectul va institui cât mai curând posibil un Sistem de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor (GMRS) eficient, accesibil, transparent și receptiv, în special înainte de recensământ și de începerea inventarierii bunurilor, pentru a aborda în timp util preocupările legate de drepturi, despăgubiri și acces. Acest GMRS trebuie să permită raportarea în condiții de siguranță și confidențialitate, să ofere multiple canale de depunere a reclamațiilor și să respecte legislația RM privind căile de atac. Este esențial ca sistemul să includă un mecanism de recurs capabil să soluționeze litigiile în mod imparțial și transparent.

3.5.1.7. Monitorizarea și evaluările externe

Obiectivul principal este de a asigura că toate activitățile de achiziție a terenurilor și de relocare respectă ESR 5, precum și angajamentele asumate în instrumentele relevante de relocare (RP/LRP), urmărind progresul și orientând acțiunile corective. Proiectul se angajează să asigure monitorizarea internă de către Unitatea de Implementare a Proiectului (PIU) din cadrul NRA (Administrația Națională a Drumurilor), care va urmări indicatorii-cheie de performanță și va întocmi rapoarte periodice pentru BERD. Având în vedere potențialele impacturi economice legate de strămutare ale acestui proiect rutier, sunt necesare o monitorizare externă independentă periodică (evaluări de conformitate) și un audit extern de finalizare (obligatoriu pentru proiectele cu risc ridicat, precum M3 Categoria A). Această evaluare externă verifică dacă măsurile de refacere a mijloacelor de subzistență își ating obiectivul de a îmbunătăți sau de a restabili nivelul de trai al persoanelor afectate de proiect (PAP) și

compară condițiile de după relocare cu situația inițială pentru a confirma conformitatea și a identifica eventualele acțiuni corective necesare.

3.5.1.8. Principii-cheie de implementare care decurg din acordurile cu Guvernul sau din legislație, în special în cazul în care Guvernul joacă un rol obligatoriu în implementare

Proiectul recunoaște că Guvernul Republicii Moldova deține autoritatea obligatorie pentru achiziționarea terenurilor în temeiul Legii nr. 488/1999 privind exproprierea din motive de utilitate publică, iar Clientul (NRA) își asumă întreaga responsabilitate pentru respectarea și îndeplinirea obiectivelor ESR 5 ale BERD, aplicând o abordare bazată pe eforturi maxime și informând prompt BERD cu privire la orice provocări întâmpinate. Un angajament fundamental este asigurarea unei colaborări timpurii și susținute cu toate agențiile guvernamentale responsabile, pentru a identifica în mod proactiv și a elimina în mod oficial discrepanțele dintre legislația națională și în materie de expropriere și standardele ESR 5. Această abordare impune Clientului să își asume responsabilitatea pentru elaborarea unor măsuri suplimentare (cum ar fi indemnizații sau plăți suplimentare), formalizate de obicei într-un Plan de relocare (RP) și/sau un Plan de restabilire a mijloacelor de subsistență, pentru a asigura alinierea rezultatelor la ESR 5. Aceste acorduri oficiale trebuie să definească în mod clar responsabilitățile de implementare și financiare ale tuturor entităților implicate în proces, garantând angajamente precum despăgubirea la costul integral de înlocuire, refacerea mijloacelor de subsistență și acordarea de asistență utilizatorilor informali, precum și asigurarea că fondurile de despăgubire sigure și autorizate sunt acordate înainte de intrarea pe teren sau de impunerea restricțiilor de acces.

3.5.2. Prezentare generală a procesului

3.5.2.1. Acorduri negociate

Proiectul acordă prioritate asigurării drepturilor funciare prin acorduri negociate, pentru a evita exproprierea și a minimiza impactul negativ asupra persoanelor afectate. Obiectivul este de a ajunge la un acord reciproc acceptabil printr-un proces bazat pe principiile bunei-credințe, transparenței și neutralității, echilibrului de putere, timpului adecvat și lipsei de constrângere, asigurându-se că sprijinul necesar (cum ar fi consultanța juridică și sprijinul independent) este accesibil persoanelor afectate. Clientul se angajează să încheie acorduri voluntare și documentate cu toți proprietarii legali de terenuri și cu persoanele afectate înainte de a iniția procedura formală de expropriere. Procesul necesită:

- **Evaluarea activelor:** Activele trebuie să fie evaluate formal și valorificate la costul total de înlocuire (FRC) de către evaluatori competenți, asigurându-se utilizarea metodelor FRC chiar și în cazul în care negocierile înlocuiesc exproprierea formală.
- **Comunicarea ofertei:** Persoanele afectate de proiect (PAP) vor primi o ofertă scrisă, clară și documentată, care detaliază calculul despăgubirii și orice supliment necesar pentru a îndeplini standardele FRC.
- **Acces la sprijin:** Proiectul va oferi persoanelor afectate acces gratuit la consiliere juridică, asistență tehnică și la mecanismul de soluționare a reclamațiilor stabilit, pentru a se asigura că acestea înțeleg procesele de despăgubire și cele juridice (de exemplu, succesiunea).
- **Formalizare:** Toate acordurile negociate trebuie documentate în scris și formalizate din punct de vedere juridic, asigurându-se păstrarea unor înregistrări detaliate ale procesului pentru a demonstra conformitatea.
- **În cazul achizițiilor la scară largă,** negocierile se vor desfășura la nivel colectiv prin intermediul organizațiilor

reprezentative legitime, pentru a se ajunge la un acord cu privire la procedurile de negociere și reprezentare și pentru a defini principiile de bază ale despăgubirii, ratele și drepturile. Odată ce se ajunge la un acord colectiv cu privire la parametrii-cheie, accentul se mută pe formalizarea individuală, unde se va evita recurgerea generală la negocieri individuale separate, pentru a menține transparența și echitatea.

3.5.2.2. Procedura în cazul în care nu se ajunge la un acord

În cazul în care negocierile eșuează, ANR poate iniția exproprierea legală (Legea nr. 488/1999) numai ca măsură de ultimă instanță. Clientul își păstrează obligația de a coopera în mod proactiv cu toate agențiile guvernamentale pentru a se asigura că rezultatele sunt în concordanță cu obiectivele ESR 5. Acest angajament garantează o despăgubire la costul integral de înlocuire (FRC), necesitând implementarea unui mecanism de „suplimentare” în cazul în care despăgubirea acordată de instanță este mai mică decât valoarea FRC. În plus, Proiectul menține un angajament continuu și se asigură că persoanele afectate au acces continuu la mecanismul de soluționare a reclamațiilor pe tot parcursul procedurilor formale de expropriere.

3.5.2.3. Cu expropriere (drept de proprietate formalizat)

Exproprierea obligatorie a terenurilor cu titlu de proprietate formalizat este permisă numai ca ultimă soluție, după eșuarea negocierilor, Clientul fiind obligat să se asigure că toate procedurile respectă obiectivele ESR 5. Despăgubirile vor fi acordate înainte de producerea impactului fizic sau de impunerea restricțiilor de acces. În cazul în care există dificultăți juridice (de exemplu, proprietari absenți sau litigii privind dreptul de proprietate), Clientul va depune suma provizorie a despăgubirii stabilită de FRC într-un cont de garanție, până la soluționarea situației. Persoanele afectate vor avea acces continuu atât la mecanismul de soluționare a reclamațiilor al proiectului, cât și la procedurile naționale de recurs judiciar. Exproprierea urgentă este acceptabilă numai ca ultimă soluție, cu acordul prealabil al BERD. În cazuri urgente, Clientul va menține procedurile obișnuite (consultare, identificare, negociere, gestionarea reclamațiilor), se va asigura că despăgubirea FRC este plătită înainte de producerea impactului și va depune suma provizorie a despăgubirii FRC într-un cont de garanție în cazul în care proprietarul terenului contestă oferta sau este absent.

3.5.2.4. Fără expropriere (ocupare informală)

În cazul ocupanților informal (Categoriea iii), procedurile formale de expropriere nu sunt aplicabile, deoarece aceștia nu dețin drepturi legale recunoscute asupra terenului pe care îl utilizează. În ciuda acestui fapt, proiectul are obligația, în temeiul ESR 5, de a acorda despăgubiri pentru toate bunurile pierdute deținute de utilizatorii informal, precum construcții, culturi, arbori și afaceri, la costul integral de înlocuire. Un aspect esențial este faptul că toți utilizatorii informal strămutați din motive economice sunt în mod obligatoriu eligibili pentru asistență în vederea restabilirii mijloacelor de subsistență și pentru asistență la relocare în cazul strămutării fizice, indiferent de lipsa dreptului legal de proprietate. Atunci când are loc o strămutare fizică, trebuie asigurate locuințe adecvate, care pot include contracte de închiriere pe termen lung în cadrul locuințelor sociale, pentru a asigura securitatea dreptului de proprietate. Activitățile de refacere a mijloacelor de subsistență trebuie concepute astfel încât să promoveze tranziția către alternative legale, în cazul în care activitatea pierdută era ilegală, sau să ofere oportunități de restabilire a mijloacelor de subsistență în altă parte, cum ar fi accesul la locații alternative pentru afaceri informale. Proiectul va oferi asistență pentru formalizarea drepturilor de posesie, acolo unde este posibil în conformitate cu legislația națională (de exemplu, succesiune, înregistrarea titlurilor de proprietate).

3.6. Strategia provizorie de relocare și despăgubire

Această secțiune prezintă politicile de bază care reglementează eligibilitatea și drepturile pentru proiectele rutiere M3 și R7, asigurând alinierea deplină la obiectivele ESR 5 ale BERD privind relocarea involuntară. Principiile fundamentale impun compensarea în timp util a tuturor pierderilor de active la costul integral de înlocuire (FRC), facilitarea (accesului la) terenuri alternative/de înlocuire, împreună cu strategii de restabilire sau îmbunătățire a mijloacelor de subsistență. Acest cadru reglementează definirea ulterioară a ratelor specifice de compensare, a metodologiilor detaliate de evaluare și a procedurilor de implementare, care vor fi finalizate în Planurile de relocare (RP) și/sau Planurile de restabilire a mijloacelor de subsistență (LRP) specifice proiectului.

3.6.1. Prima abordare privind drepturile

Această secțiune stabilește cadrul de politică pentru relocarea involuntară, definind eligibilitatea tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP) care suferă pierderi de terenuri, bunuri, acces, venituri sau mijloace de subsistență ca urmare a achiziției de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor. Persoanelor afectate li se vor oferi drepturi. Acestea pot include (fără a se limita la): compensații financiare calculate la costul integral de înlocuire, (acces la) terenuri alternative/de înlocuire, asistență pe termen scurt și dreptul de a participa la programe de restabilire sau îmbunătățire a mijloacelor de subsistență, conform cerințelor EBRD ESR 5.

3.6.1.1. Eligibilitatea pentru despăgubiri

Eligibilitatea pentru despăgubiri și asistență se aplică tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP) care suferă pierderi ca urmare a achiziției de terenuri sau a restricțiilor privind utilizarea terenurilor, indiferent de amploarea strămutării. Eligibilitatea se determină pe baza a trei categorii de titulari de drepturi identificați printr-un recensământ și un inventar al activelor, efectuate înainte de data limită stabilită:

1. **Titularii de drepturi legale formale (Categorie i):** Persoane cu drepturi de proprietate permanente recunoscute în temeiul legislației naționale, inclusiv drepturi consuetudinare sau tradiționale.
2. **Titularii de pretenții recunoscute (Categorie ii):** Persoane fără drepturi legale formale, dar care dețin o pretenție recunoscută sau care poate fi legalizată în conformitate cu legislația națională.
3. **Utilizatori informali (Categorie iii):** Persoane care nu dispun de drepturi legale recunoscute sau de revendicări asupra terenurilor sau bunurilor pe care le ocupă sau le utilizează.

Toate persoanele strămutate din motive economice, inclusiv utilizatorii din sectorul informal, sunt eligibile în mod obligatoriu pentru asistență în vederea îmbunătățirii sau restabilirii mijloacelor de subsistență.

3.6.1.2. Matricea drepturilor

Matricea drepturilor abordează impacturile comune proiectelor rutiere, inclusiv pierderea terenurilor, pierderea bunurilor și perturbarea mijloacelor de subsistență, acoperind atât componentele M3, cât și cele R7 ale proiectului. Matricea drepturilor va fi detaliată în timpul pregătirii Planului de compensare (RP).

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
Exproprierea definitivă a terenurilor (terenuri agricole, grădini, terenuri destinate construcțiilor și dezvoltării; în prezent nu au fost identificate terenuri rezidențiale)	Proprietari	- Compensație în numerar pentru terenul afectat, la costul integral de înlocuire; sau - Compensare de tip „teren contra teren” cu parcele de valoare egală cu cea a parcelelor pierdute (dacă sunt disponibile terenuri adecvate) - În cazul în care achiziția parțială de terenuri face ca terenul rămas să devină inutilizabil pentru scopul inițial, la cererea proprietarului se poate oferi achiziționarea întregului teren sau înlocuirea acestuia cu un teren de valoare echivalentă.	Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, în cazul în care pierderea duce la strămutare economică Angajarea unui evaluator independent sau a unui expert agricol, în cazul în care viabilitatea sau utilizarea părții rămase este contestată.
	Arendași	În cazul achiziționării întregii parcele, se va oferi, acolo unde este posibil, o parcelă închiriată de înlocuire cu productivitate echivalentă. Dacă se achiziționează doar o parte a terenului, contractul de arendă va fi modificat pentru a exclude porțiunea achiziționată și pentru a ajusta plățile în consecință. În cazul în care nu este disponibil un teren de înlocuire sau terenul rămas nu mai este viabil, compensația va reflecta pierderea contractului de arendă și impacturile asociate.	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, în cazul în care pierderea duce la strămutare economică. - În cazul în care terenul este arendat de mici arendași necomerciali, impactul rezilierii contractului de arendă va fi abordat prin asistență pentru refacerea mijloacelor de subsistență
	Acționari ai terenului / Titulari de drepturi de cota-parte asupra terenului	Teren alternativ/de înlocuire fără perceperea de taxe de tranzație/înregistrare și a altor plăți aplicabile.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, în cazul în care pierderea duce la strămutare economică
	Utilizatori informali	Nu se acordă despăgubiri pentru teren. Teren închiriat pe terenuri de stat sau comunale (terenuri ale comunităților teritoriale) fără tranzații de taxare și, înregistrare și alte plăți aplicabile.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutare economică
	Potențiali proprietari cu drepturi înregistrate (de exemplu, titluri de proprietate care nu figurează în Cadastrul de Stat sau care fac obiectul unei moșteniri) ale căror terenuri au fost utilizate pentru proiect fără despăgubire	Compensație în numerar egală cu valoarea chiriei, calculată pe baza suprafeței terenului și a duratei de utilizare în cadrul proiectului, până la plata compensației.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, în cazul în care pierderea duce la strămutare economică
Pierdere definitivă a structurilor	Proprietarii de structuri permanente (rezidențiale, nerezidențiale, comerciale), inclusiv utilizatorii informali	- Compensație în numerar la valoarea integrală de înlocuire a structurilor și bunurilor afectate, fără deduceri, inclusiv racordurile la utilități. - În cazul în care o locuință este afectată, la cererea proprietarului i se poate oferi	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutare din motive economice - Proprietarii vor fi înștiințați cu cel puțin 6

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
		o locuință de înlocuire adecvată, de aceeași suprafață, cu garanția dreptului de proprietate; dacă valoarea acesteia este mai mică, diferența va fi plătită în numerar.	luni în avans, pentru a li se acorda timp suficient pentru relocare.
	Chiriași	Nu se aplică	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutare din motive economice - Chiriașii vor fi înștiințați cu cel puțin 6 luni înainte de demolare, pentru a li se acorda timp suficient pentru relocare - Asistență la relocare pentru categoriile vulnerabile.
	Proprietarii de structuri temporare/mobile (chioșcuri, tarabe)	- Loc de relocare aprobat, cu autorizațiile necesare și acces rutier, dacă este necesar - Locația va fi convenită cu autoritățile locale și inclusă în proiect, asigurându-se un acces sigur.	Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență, în cazul în care pierderea duce la strămutare economică
	Proprietarii/utilizatorii de terenuri/structuri adiacente zonei proiectului	Nu se aplică	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutare din motive economice - Asigurarea unui acces alternativ. Soluția de acces va fi convenită în prealabil cu persoanele afectate de proiect (PAP).
Pierderea culturilor anuale	Toate persoanele afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali	În cazul în care recoltarea nu este posibilă, proprietarii culturilor vor primi despăgubiri la valoarea de înlocuire, conform prevederilor din Planul de reconstrucție (RP). Nu se vor acorda despăgubiri în cazul în care culturile au fost plantate după notificarea prealabilă (un sezon agricol) privind lucrările de infrastructură.	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderile duc la strămutare economică - Proprietarii culturilor vor fi notificați cu cel puțin un sezon agricol în avans. Aceștia pot recolta înainte de începerea lucrărilor și, dacă este necesar, li se va recomanda să nu mai însămânțeze pe parcelele afectate.
Pierderea plantelor perene și a arborilor	Toate persoanele afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali	Proprietarii vor fi despăgubiți pentru plantele perene pierdute în funcție de vârstă, valoare și costurile de replantare, la valoarea de înlocuire, conform descris în Planul de relocare (RP).	- Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subsistență în cazul în care pierderea duce la strămutare economică - Proprietarii de plante perene productive vor fi înștiințați cu cel puțin un sezon în avans și li se va permite să recolteze înainte de începerea

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
Pierdere accesului	Proprietarii/utilizatorii de parcele de teren/structuri adiacente zonei proiectului	În cazul în care accesul permanent necesită o servitute, se va plăti integral, fără deduceri, o compensație în numerar pentru terenurile/structurile afectate. Dacă servitutea face terenul inutilizabil, este necesară achiziționarea integrală a acestuia. Dacă nu este posibilă nicio alternativă rezonabilă de acces și proprietarii își pierd definitiv accesul la proprietate, la bunurile comunității sau la infrastructura municipală, aceștia vor fi relocați, iar bunurile vor fi achiziționate. În cazul restricțiilor temporare de acces – se va acorda o compensație pentru ocuparea temporară.	lucrărilor. - Asistență pentru refacerea/îmbunătățirea mijloacelor de subzistență, dacă pierderea duce la strămutare economică - Asigurarea unui acces alternativ, de exemplu, la terenurile agricole, la benzinării, la întreprinderi și magazine. De asemenea, asigurarea unor căi de acces alternative temporare, rezistente la intemperii (de exemplu, pavate cu pietriș), adecvate pentru utilajele agricole, acolo unde este necesar. Luarea în considerare a unor soluții suplimentare de acces, cum ar fi amenajarea de parcuri suplimentare pentru camioane, pentru a împiedica vehiculele grele de marfă să blocheze accesul la terenurile agricole și la magazinele de la marginea drumului. Soluția de acces va fi convenită în prealabil cu persoanele afectate de proiect (PAP) - Reducerea la minimum a utilizării terenurilor agricole ocupate temporar pentru construcția drumurilor - Asigurarea unor condiții favorabile pentru utilizarea economică viitoare a terenurilor de-a lungul drumului.
Pierdere temporară sau permanentă a afacerilor/locurilor de muncă	Proprietarii de afaceri (inclusiv cei care nu dețin drepturi formale asupra terenului) și angajații lor afectați	- În cazul pierderii înregistrate și permanente a afacerii, o compensație în numerar egală cu venitul net pe un an (profitul pierdut), - În cazul pierderii înregistrate și temporare a afacerii, compensație în numerar pentru perioada de pierdere a veniturilor (care nu depășește un an). - În cazul persoanelor neînregistrate (pentru pierdere temporară sau permanentă a veniturilor): calculul despăgubirii se va baza pe salariul minim oficial din Republica Moldova (3 luni). - În cazul pierderii permanente a locului de	- Asistență pentru restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de subzistență - Asistență pentru reangajare, inclusiv formare profesională - Consiliere juridică și financiară pentru întreprinderile formale de mari dimensiuni, în vederea gestionării riscurilor legate de despăgubiri. - Asistență pentru relocarea rapidă a întreprinderilor informale, în vederea minimizării perturbărilor economice

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
		muncă, salariul mediu înregistrat pe o perioadă de 3 luni (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova) - În cazul pierderii temporare a locului de muncă, salariul mediu înregistrat pe durata întreruperii activității (dacă nu este înregistrat, pe baza salariului minim oficial din Republica Moldova). - În cazul în care întreprinderea nu poate fi reînființată din orice motiv, compensarea angajaților cu șase luni de venit pierdut este, în general, adecvată.	
Relocare (costuri de transport și de subzistență tranzitorie)	Toate persoanele afectate de relocare (strămutare fizică)	- Indemnizație de transport suficientă pentru a acoperi cheltuielile de transport; și - Indemnizație de relocare echivalentă cu costul lunar al chiriei pentru terenuri/clădiri similare, înmulțită cu numărul de luni necesare pentru reconstrucție și relocare într-o nouă locație. - Indemnizație de tranziție pentru acoperirea nevoilor gospodăriilor lor în perioada de tranziție.	
Pierderi pentru grupurile vulnerabile care pot fi afectate în mod disproporționat	Toate persoanele afectate de proiect (PAP) vulnerabile		Persoanele aflate în situații vulnerabile (PAP) vor beneficia de sprijin specific, inclusiv: - Promovarea compensațiilor în natură în locul celor în numerar - Asistență în ceea ce privește participarea la întâlnirile cu părțile interesate și înregistrarea titlurilor de proprietate - Sprijin în găsirea de noi locuințe sau sedii pentru afaceri - Asistență la mutare - restabilirea/îmbunătățirea mijloacelor de subzistență, inclusiv îmbunătățiri semnificative pentru persoanele afectate de proiect care trăiesc în sărăcie, precum și locuințe adecvate cu drept de proprietate garantat pentru cei strămutați fizic - Planuri de acțiune personalizate pentru fiecare gospodărie - Acces la servicii de asistență socială - Monitorizare extinsă a mijloacelor de subzistență și a

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
			situației sociale după strămutare
Pierderi pentru gospodăriile care ar putea fi grav afectate	Toate gospodăriile grav afectate		Planul de reacție va defini criteriile pentru impactul grav (de exemplu, pierderea a peste 50 % din venit) și va identifica gospodăriile afectate. Aceste gospodării vor primi sprijin suplimentar, cum ar fi ajutor pentru înscrierea în programe sociale, prioritate pentru locuri de muncă locale și acces la formare, microcredite și alte oportunități.
Pierdere temporară sau permanentă a mijloacelor de subzistență	Populația locală, întreprinderile locale		Dacă în timpul elaborării Planului de reconstrucție (RP) se constată pierderea mijloacelor de subzistență, se va elabora un plan de refacere a acestora, care va fi inclus în RP.
Terenuri pentru tabere de construcție, șantiere, cariere de împrumut, drumuri de acces (terenurile de stat vor fi utilizate pentru înființarea de „ ”. Terenurile private pot fi utilizate numai dacă nu sunt disponibile terenuri de stat și, cu aprobarea NRA, nu se vor utiliza terenuri agricole)	Proprietari (utilizare temporară convenită între proprietar și NRA)	- Compensație în numerar la tarifele locale de închiriere pentru durata utilizării temporare a terenului, plus compensație pentru orice pierderi legate de , recoltă, afaceri sau structuri, așa cum este prevăzut în dispozițiile privind drepturile. - Plata pentru pregătirea documentelor de gestionare a terenurilor și a altor documente legale.	- Terenul este readus la starea inițială la sfârșitul perioadei de utilizare temporară
	Arendași (arendă pe termen lung și pe termen scurt)	Similar cu cele de mai sus	Similar cu cele de mai sus
	Terenuri de stat (utilizatori permanenți ai terenurilor)	- Plata pentru pregătirea documentelor de gestionare a terenurilor și a altor documente legale.	- Terenul este readus la starea inițială la sfârșitul perioadei de utilizare temporară - Măsuri de protecție a mediului
Pierdere temporară a accesului la infrastructura publică. Impunerea de servituți sau alte restricții (de exemplu, pentru conducte subterane, și linii electrice, alte utilități)	Proprietarii și utilizatorii parcelor de teren	Acordarea de despăgubiri conform acordului de servitute.	- Crearea unor rute alternative de acces pentru a asigura accesul la infrastructura publică (de exemplu, câmpuri de fân, pășuni, zone de agrement). - Punerea la dispoziție a unei suprafețe suficiente de teren pentru mutarea stadionului (M3 Lotul 4) cu un impact minim asupra comunității locale - Consultări cu autoritățile locale și utilizatorii privind rutele alternative de acces adecvate și

Tipul pierderii	Parte/categorie afectată	Dreptul la despăgubire	Alte forme de asistență/măsuri de atenuare
			principiile de refacere a terenurilor. - Asigurarea accesului comunității la principalele puncte de interes public pe durata construcției. - Semnarea acordului de servitute, care să specifice condițiile de acces la o parte a terenului. - În cazul în care impunerea servitutii restricționează în mod semnificativ utilizarea prevăzută a terenului sau face ca acesta să devină neviabil, la cererea proprietarului/utilizatorului se poate propune achiziționarea întregului teren sau înlocuirea acestuia cu un teren de valoare echivalentă
Pierdere definitivă a accesului la terenurile publice (de exemplu, pășuni)	Utilizatorii terenurilor publice (de exemplu, crescătorii de animale)		- Asigurarea accesului la un teren public alternativ similar, situat într-o altă locație (R7 Lot 4) - Consultarea comunității cu privire la locațiile adecvate

Tabelul 3-6 : Matricea drepturilor

3.6.2. Evaluarea bunurilor afectate (principii, metodologie, modalități de implementare a evaluării)

Această secțiune detaliază principiile și metodologiile specifice pentru evaluarea terenurilor, a construcțiilor, a culturilor/arborilor și a întreprinderilor, în vederea prevenirii oricăror pierderi materiale pentru persoanele afectate de proiect (PAP). Deoarece standardele naționale de evaluare din Republica Moldova sunt în contradicție cu cerința privind costul total de înlocuire (FRC), proiectul se angajează să implementeze măsuri de tranziție, inclusiv potențiale plăți „suplimentare” sau metode specializate de evaluare, pentru a garanta alinierea la ESR 5. Evaluarea se va baza pe principiul costului total de înlocuire (FRC), adică valoarea de piață stabilită de evaluatori independenți și certificați oficial, la care se adaugă costurile de tranzacție. Amortizarea și valoarea reziduală nu vor fi deduse din costurile de înlocuire a activelor. Evaluarea se bazează, de obicei, pe metoda comparativă, prin care, de exemplu, terenurile, construcțiile și arborii sunt evaluați prin comparație cu tranzacții similare din zone comparabile. În cazul în care tranzacțiile sunt adesea prea puține pentru a genera date comparative fiabile, cum ar fi în contextul rural al acestui proiect, pot fi utilizate mijloace alternative, care sunt descrise în paragrafele de mai jos în contextul moldovenesc și în conformitate cu ESR 5.

În Republica Moldova se utilizează trei metode pentru determinarea valorii de piață a terenurilor și a bunurilor imobiliare:

1. Metoda cheltuielilor se bazează pe estimarea valorii de piață a obiectului evaluării, incluzând toate cheltuielile necesare pentru crearea acestuia până la starea actuală sau pentru refacerea calităților sale de consum.
2. Metoda analizei comparative a vânzărilor implică estimarea valorii de piață a bunului economic pe baza analizei comparative a bunurilor similare vândute recent și a ajustărilor prețurilor de vânzare pentru a ține seama de

diferențele dintre aceste bunuri și obiectul evaluării.

3. Metoda veniturilor se bazează pe analiza informațiilor privind veniturile și cheltuielile legate de obiectul evaluării; aceasta permite determinarea prețului activului în cauză pe baza venitului operațional net care poate fi generat de acest activ în viitor.

Metodologia de evaluare trebuie să fie clar definită, utilizând metodele obligatorii prescrise, aplicată în mod consecvent și comunicată părților afectate (PAP) prin intermediul Ghidului privind achiziția de terenuri și despăgubiri (GLAC) sau al unui instrument similar. Metodologia de evaluare, care trebuie să asigure respectarea FRC, trebuie să fie documentată în detaliu în Planul de relocare (RP) și aplicată în mod consecvent pentru toate categoriile de active, inclusiv terenuri, construcții, culturi, arbori și întreprinderi.

3.6.2.1. Terenuri

Compensația pentru terenurile pierdute va fi determinată utilizând principiul costului integral de înlocuire (FRC), prevăzut de ESR 5 al BERD. În contextul moldovenesc, cea mai adecvată metodologie de evaluare a terenurilor este calcularea valorii de producție (metoda evaluării veniturilor), susținută de analiza comparativă a vânzărilor și de metoda cheltuielilor pentru a determina valoarea de piață, la care se adaugă costurile de tranzacție pentru a atinge FRC. Metodologia de evaluare a terenurilor va include sondaje dedicate în rândul populației locale privind prețurile tipice, conform ESR 5. Valoarea rezultată va fi comparată cu prețul normativ al terenului. Valoarea cea mai mare dintre cele două va fi luată în considerare pentru despăgubire. Prețul normativ al terenului este o măsură de estimare a valorii terenului echivalentă cu potențialul său natural și economic, exprimată în moneda națională, și este determinată în conformitate cu Legea Republicii Moldova privind prețul normativ și ordinea de cumpărare și vânzare a terenurilor nr. 1308-XIII din 25 iulie 1997. Anexa la această lege include tarifele pentru calcularea prețului normativ al terenului.

În cazul în care terenul rămas în urma unei achiziții parțiale devine inutilizabil, neviabil sau inaccesibil („teren orfan”), proiectul va propune achiziționarea întregii parcele la FRC. Dacă se optează pentru o compensație în natură sau dacă aceasta este obligatorie pentru mijloacele de subsistență bazate pe terenuri, terenul de înlocuire trebuie să aibă o valoare și o productivitate egale sau superioare și să fie furnizat fără ca ul să perceapă persoanei afectate de proiect (PAP) costuri de tranzacție, de înregistrare sau alte costuri aplicabile, în conformitate cu principiul „teren pentru teren”.

3.6.2.2. Construcții

Evaluarea structurilor și a activelor fixe afectate se va calcula la FRC. În contextul moldovenesc, cea mai adecvată metodologie de evaluare pentru determinarea costului total de înlocuire al structurilor este metoda cheltuielilor, fără deduceri pentru amortizare sau impozite, iar valoarea va fi suplimentată cu costurile de tranzacție. Se poate utiliza o abordare bazată pe devizul de cantități pentru a determina valoarea neamortizată („ca nouă”) a materialelor de înlocuire și a forței de muncă necesare pentru construcție, fără deduceri pentru amortizare sau impozite, conform ESR 5. Despăgubirea acoperă valoarea racordurilor afectate la rețeaua de alimentare cu apă și la alte utilități publice.

3.6.2.3. Culturi și arbori

Evaluarea culturilor și a arborilor afectați se va calcula la FRC pentru toate persoanele afectate de proiect (PAP), inclusiv utilizatorii informali.

- Compensația pentru culturile anuale va acoperi costul integral de înlocuire, pe baza randamentului tipic înmulțit cu prețul mediu sau median de vânzare, fără deduceri pentru cheltuieli sau alte elemente. De obicei, în contextul RM, compensația pentru culturile anuale se calculează folosind formula $V = A \times P \times AP/10$, unde suprafața terenului, ha (A), randamentul mediu din ultimii cinci ani, chintal/ha (P), și valoarea medie a producției agricole din ultimii cinci ani (AP) sunt factori-cheie. Se iau în considerare variațiile în timp, structura suprafețelor însămânțate, prețurile actuale de piață ale culturilor și cheltuielile legate de randamentele culturilor. Se efectuează o evaluare separată pentru fiecare cultură, obținându-se astfel venitul mediu anual. Consultările cu fermierii cu privire la metodele menționate mai sus de calcul al compensațiilor fac parte din acest proces.
- În cazul plantelor perene și al arborilor, compensația va acoperi costul integral de înlocuire, incluzând valoarea recoltei pierdute la prețul local de vânzare, timpul necesar pentru restabilirea productivității anterioare a arborelui sau a plantei, precum și costurile directe ale factorilor de producție (de exemplu, forța de muncă, îngrășăminte) pe durata respectivei perioade. Acest calcul necesită, de obicei, colectarea de date de la agronomi calificați și/sau de la fermierii afectați. De obicei, în contextul RM, compensația pentru culturile anuale se calculează folosind formula: $Tc = (Pm \times Pr \times Ac \times Nc) + (Rc \times Nc)$, unde compensația totală pentru pierderea culturilor perene (Tc), randamentul mediu comercializat (Pm), prețul mediu cu ridicata (Pr), numărul de ani necesari pentru recuperarea recoltei pierdute (Ac), costurile de recuperare reprezentând costurile de pregătire a terenului plus costul răsadului (Rc) și numărul de arbori afectați (Nc) sunt factorii-cheie.

Metodologia detaliată de calcul al compensației FRC pentru culturile anuale pierdute și pentru plantele și arborii pereni va fi prezentată în RP.

3.6.2.4. Întreprinderi

Evaluarea unei întreprinderi afectate cuprinde patru componente:

- 1) Orice activ fix (cum ar fi terenuri sau structuri) deținut de întreprindere și afectat de proiect va fi evaluat la costul integral de înlocuire, conform regulilor menționate în paragrafele de mai sus privind terenurile și structurile.
- 2) Echipamentele profesionale care nu pot fi mutate în mod rezonabil vor fi evaluate la costul integral de înlocuire.
- 3) Pierderea veniturilor pe durata perioadei de tranziție va fi compensată prin plăți bănești: în contextul RM: în cazul unei pierderi de venituri înregistrate și permanente, compensația bănească este egală cu venitul net pe un an (profitul pierdut); în cazul unei pierderi de venituri înregistrate și temporare, compensația bănească se acordă pentru perioada de pierdere a veniturilor (fără a depăși un an). În cazul în care pierderea de venituri nu este înregistrată (atât pentru pierderile temporare, cât și pentru cele permanente), calculul compensației se va baza pe salariul minim oficial din Republica Moldova.
- 4) În cazul pierderii permanente a locului de muncă, se acordă o compensație echivalentă cu media salariilor înregistrate pe o perioadă de 3 luni (dacă nu sunt înregistrate, se bazează pe salariul minim oficial din Republica Moldova); în cazul pierderii temporare a locului de muncă, se acordă o compensație echivalentă cu media salariilor înregistrate pe durata întreruperii activității (dacă nu sunt înregistrate, se bazează pe salariul minim oficial din Republica Moldova). În cazul în care întreprinderea nu poate fi reînființată din orice motiv, compensarea angajaților cu echivalentul a șase luni de venituri pierdute este, în general, adecvată.

3.6.3. Compensații în numerar

Compensația în numerar trebuie concepută astfel încât să înlocuiască integral bunurile pierdute, să respecte principiul FRC din ESR 5 al BERD și, în mod specific, să atenueze riscurile asociate plăților mari în numerar. Deși se preferă compensația în natură, compensația în numerar se acordă atunci când nu există mijloace de subzistență bazate pe terenuri, bunul afectat reprezintă o mică fracțiune din totalul deținerilor sau în cazul în care piețele locale funcționează adecvat. Această secțiune detaliază mecanismele, procesele de plată și strategiile de atenuare a riscurilor, inclusiv aspectele legate de educația financiară și de gen, necesare pentru a preveni utilizarea abuzivă a fondurilor și pentru a proteja bunăstarea pe termen lung a tuturor persoanelor afectate de proiect (PAP), în special a membrilor vulnerabili.

3.6.3.1. Cote pentru toate tipurile de active

Tarifele pentru toate tipurile de active trebuie calculate la FRC, o cerință esențială a ESR 5 al BERD, asigurându-se că despăgubirea este suficientă pentru a înlocui activul afectat și pentru a acoperi costurile de tranzacție necesare, fără deduceri pentru depreciere sau materiale recuperabile. Tarifele pentru calcularea prețului normativ al terenurilor, inclusiv, de exemplu, parcelele agricole sau livezile, sunt enumerate în anexa la Legea Republicii Moldova nr. 1308-XIII din 25 iulie 1997 și sunt indexate în funcție de rata inflației de către Parlament, la propunerea Guvernului.

Ratele de despăgubire trebuie revizuite și actualizate periodic pentru a ține seama de inflație și de condițiile economice actuale pe tot parcursul ciclului de viață al proiectului, în special în cazul proiectelor care implică tranzacții multiple care se întind pe o perioadă de peste un an. Această revizuire, efectuată de obicei anual, este esențială în cazul în care apar circumstanțe precum devalorizarea monedei sau inflația ridicată.

Mai precis:

- Actualizări ale evaluărilor: Evaluatorii calificați ar trebui să revizuiască și să ajusteze ratele aplicabile în funcție de condițiile actuale de piață, pentru a menține principiul costului integral de înlocuire.
- Accentul pe active: Acest aspect este esențial pentru culturi și arbori, întrucât prețurile produselor agricole pot fi destul de volatile. Actualizările sunt necesare și pentru terenuri și structuri, având în vedere că costurile de construcție legate de materiale precum cimentul și oțelul pot fluctua semnificativ.
- Metodologie: Prețurile de referință, în special în cazul în care se utilizează devize de cantități mai vechi pentru structuri, trebuie actualizate pentru a reflecta costurile actuale de construcție.
- Planificare: Bugetul inițial al Planului de relocare (RP) trebuie să includă rezerve adecvate pentru a acoperi astfel de actualizări ale tarifelor. În cazurile în care despăgubirile sunt întârziate, inițiatorii proiectului ar trebui să ia în considerare acordarea unor despăgubiri suplimentare pentru a reflecta perturbările, restricțiile privind utilizarea terenurilor și costurile de oportunitate suportate de persoanele afectate pe durata întârzierii.

3.6.3.2. Procesul de plată

Calendarul plăților este guvernat de principiul fundamental conform căruia despăgubirile trebuie acordate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri. Planul de relocare (RP) trebuie să detalieze mecanismele instituite pentru a asigura această transparență și fiabilitate. În cazul în care există dificultăți juridice, cum ar fi proprietarii de terenuri absenți sau litigii privind dreptul de proprietate, fondurile de despăgubire trebuie depuse într-un cont de garanție purtător de dobândă (de preferință sub controlul unei părți independente) pentru a se asigura că plata se efectuează imediat după soluționarea problemei juridice. Plățile în numerar în rate pot fi, de asemenea, acceptabile dacă sunt discutate cu comunitatea și acceptate în mod oficial de fiecare

beneficiar, pentru a atenua riscurile de utilizare abuzivă a numerarului.

3.6.3.3. Reducerea riscurilor legate de plățile în numerar

Acordarea unei compensații substanțiale în numerar ar trebui să includă măsuri de atenuare a riscurilor asociate numerarului, pentru a preveni eventuala utilizare abuzivă a fondurilor, în special împotriva membrilor vulnerabili ai gospodăriilor, inclusiv femei și copii, întrucât, conform ESR 5 al BERD, se preferă, în general, compensațiile în natură. Strategiile de atenuare pot include oferirea plăților în numerar în rate, cu condiția ca această metodă să fie discutată cu comunitatea afectată și acceptată în mod oficial de fiecare beneficiar printr-un acord specific care să detalieze calendarul și sumele. În plus, organizarea de cursuri de educație financiară sau de sensibilizare poate contribui la atenuarea potențialelor efecte negative ale compensațiilor în numerar asupra femeilor și copiilor.

3.6.4. Evaluarea sensibilității la aspectele de gen privind drepturile de despăgubire propuse (analiza de gen și atenuarea eventualelor riscuri de gen)

Se va efectua o evaluare a sensibilității la aspectele de gen pentru a aborda impacturile diferențiate ale strămutării asupra bărbaților și femeilor, asigurându-se că drepturile la despăgubiri și măsurile de atenuare sunt echitabile, în conformitate cu ESR 5 al BERD. Evaluarea trebuie să se concentreze pe identificarea diferențelor în ceea ce privește sursele de subzistență (inclusiv activitățile informale), drepturile femeilor asupra terenurilor și coproprietatea, precum și pe adaptarea modalităților de despăgubire pentru a ține seama de situațiile în care femeile ar putea să nu aibă acces la conturi financiare formale. Planificarea relocării (RP/LRP) trebuie să includă procese de consultare, cum ar fi întâlniri rezervate exclusiv femeilor, pentru a se asigura că perspectivele și preferințele femeilor cu privire la despăgubiri și bunurile de înlocuire sunt luate în considerare în mod explicit în toate deciziile finale.

3.7. Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență

3.7.1. Principii (eligibilitate, aspecte cheie ale drepturilor la refacerea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență)

Secțiunea privind Principiile stabilește cerințele obligatorii pentru restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență în conformitate cu ESR 5 al BERD, asigurându-se că toate persoanele strămutate din motive economice își îmbunătățesc sau, cel puțin, își restabilesc mijloacele de subzistență la nivelurile anterioare strămutării. Această abordare consideră restabilirea mijloacelor de subzistență ca o obligație specifică a proiectului, implementată în plus față de despăgubirea pentru bunurile pierdute, abordând pierderea directă a veniturilor, a locurilor de muncă sau a accesului la resurse productive. Eligibilitatea pentru aceste drepturi de restabilire se extinde la toate persoanele strămutate din motive economice, inclusiv cele cu drepturi legale formale, cu pretenții recunoscute și utilizatorii informali, cuprinzând persoanele care se confruntă cu pierderea veniturilor sau a locului de muncă.

Principiile-cheie care ghidează restabilirea mijloacelor de subzistență:

- **Evaluare și situație de referință:** Evaluarea cuprinzătoare a tuturor surselor de venit afectate (bazate pe terenuri, pe salarii și pe întreprinderi) prin intermediul unor studii socio-economice detaliate, pentru a stabili situația de referință pentru restabilire sau îmbunătățire.

- **Strategii țintite și implementare:** Activitățile de restabilire a mijloacelor de subzistență (LR) trebuie adaptate la mijloacele de subzistență specifice pierdute și axate pe realizarea unei restabiliri durabile sau, de preferință, a unei îmbunătățiri, utilizând numai tehnici dovedite și parteneri de implementare cu experiență.
- **Echitate și consultare:** Strategiile trebuie elaborate prin consultări semnificative cu persoanele afectate de proiect (PAP) și cu membrii comunității, luând în considerare atât dezvoltarea durabilă la nivel individual, cât și la nivelul comunității în ansamblu. Această planificare trebuie să aplice o abordare diferențiată în funcție de gen pentru a aborda vulnerabilitățile și preferințele specifice ale femeilor.
- **Sprijin specific pentru persoanele vulnerabile:** Proiectele trebuie să identifice, să evalueze și să abordeze în mod specific riscurile la care sunt expuse toate persoanele vulnerabile (inclusiv persoanele în vârstă, persoanele cu dizabilități și gospodăriile cu venituri reduse), pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat. Pentru persoanele afectate care trăiesc în sărăcie, obiectivul principal este îmbunătățirea semnificativă a mijloacelor lor de subzistență, mergând dincolo de simpla restabilire. Acest lucru necesită adaptarea asistenței la nevoile și capacitățile specifice ale persoanelor vulnerabile, adesea formalizată prin planuri de acțiune individuale.
- **Furnizarea de sprijin de tranziție:** Persoanele strămutate din motive economice trebuie să beneficieze de sprijin specific de tranziție pentru a compensa veniturile pierdute în perioada cuprinsă între momentul în care mijloacele lor de subzistență au fost afectate și momentul în care activitățile de refacere produc rezultate măsurabile. Acest sprijin ar trebui acordat separat, sub forma unei alocații de tranziție, sau inclus în calculul despăgubirii pentru a atenua pierderea de venit.
- **Calendarul:** Măsurile de refacere a mijloacelor de subzistență și sprijinul trebuie acordate înainte de strămutare sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri, în conformitate cu ESR 5, pentru a se asigura că persoanele strămutate din motive economice beneficiază de sprijin în perioada de tranziție.
- **Sprijin pe termen lung:** Trebuie stabilite parteneriate și legături cu agențiile guvernamentale relevante de dezvoltare economică și cu institutele de formare specializate, pentru a asigura viabilitatea pe termen lung și sprijinul susținut.
- **Monitorizare:** Monitorizarea și evaluarea trebuie să continue până când un audit de finalizare demonstrează că mijloacele de subzistență ale persoanelor afectate au fost restabilite sau îmbunătățite în mod efectiv, în conformitate cu angajamentele proiectului și obiectivele ESR 5.

Aceste principii fundamentale ghidează stabilirea unor drepturi specifice și adaptate, menite să asigure o redresare durabilă și o îmbunătățire semnificativă.

3.7.2. Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență bazate pe terenuri (terenuri de înlocuire și pachete de îmbunătățire agricolă) – identificarea preliminară a activităților potențiale

Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subzistență bazate pe terenuri, în conformitate cu ESR 5 al BERD, impune ca persoanelor strămutate implicate în agricultură sau în activități conexe să li se restabilească mijloacele de subzistență și, de preferință, să li se îmbunătățească acestea la nivelurile de dinaintea strămutării. În cazul în care mijloacele de subzistență sunt bazate pe terenuri, clientul va oferi compensații bazate pe terenuri (teren pentru teren), cu excepția cazului în care acest lucru se dovedește a fi imposibil de realizat sau este în mod rezonabil inacceptabil pentru persoanele afectate de proiect (PAP). Activitățile provizorii implică, de obicei, acordarea de asistență pentru accesul la terenuri agricole de înlocuire sau furnizarea de pachete de îmbunătățiri

agricole pentru a spori productivitatea. Aceste măsuri de îmbunătățire pot include acordarea de sprijin de tranziție pentru a compensa veniturile pierdute în perioada dintre momentul impactului și cel al restabilirii, oferirea de sprijin pentru intensificarea activităților agricole (cum ar fi irigații îmbunătățite sau soiuri cu randament mai ridicat), furnizarea de scheme de pensii pentru fermierii în vârstă și facilitarea accesului la subvenții sau microfinanțare pentru dezvoltarea întreprinderilor mici. Utilizatorii informali ai terenurilor publice pentru agricultură sau pășunat trebuie, de asemenea, incluși în aceste eforturi de refacere a mijloacelor de subsistență.

3.7.3. Restaurarea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență care nu se bazează pe terenuri (îmbunătățirea capacității de angajare, achiziții și locuri de muncă în cadrul proiectelor, sprijin pentru crearea și dezvoltarea IMM-urilor) – identificarea preliminară a activităților potențiale

Restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență care nu depind de terenuri este prevăzută de Obiectivul 5 al Strategiei de Redresare Economică (ESR) a BERD pentru toate persoanele strămutate din motive economice, cu scopul de a asigura că persoanele afectate își restabilesc sau, de preferință, își îmbunătățesc mijloacele de venit și nivelul de trai în raport cu nivelurile de dinaintea strămutării. Pentru cei care depind de salarii sau de întreprinderi, activitățile preliminare ar trebui să se concentreze pe menținerea și crearea de locuri de muncă, inclusiv pe măsuri de îmbunătățire a capacității de angajare, cum ar fi formarea profesională. Mai precis, aceasta implică sprijinirea lucrătorilor care își pierd locul de muncă prin programe de reangajare și recalificare, precum și oferirea de asistență pentru relansarea afacerilor proprietarilor întreprinderilor afectate. Se pot identifica oportunități suplimentare prin achizițiile și angajările din cadrul proiectului, favorizând legăturile cu programele de sprijinire a întreprinderilor sau cu instituțiile de microfinanțare pentru a contribui la crearea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii (IMM-uri). Această abordare se aplică în egală măsură angajaților din întreprinderile formale și informale.

3.7.4. Formarea

Formarea reprezintă un element esențial al eforturilor de restabilire a mijloacelor de subsistență prevăzute în cadrul ESR 5 al BERD, sprijinind în mod specific restabilirea și îmbunătățirea mijloacelor de subsistență care nu se bazează pe terenuri, prin sporirea capacității de angajare și a capacității de a genera venituri. Pentru lucrătorii afectați, indiferent dacă provin din întreprinderi formale sau informale, măsurile de formare includ adesea formare profesională orientată către programe de reangajare și recalificare. De asemenea, ar trebui oferite cursuri de educație financiară sau de sensibilizare pentru a atenua potențialele efecte negative asociate cu compensațiile în numerar, în special pentru a proteja membrii vulnerabili ai gospodăriilor, precum femeile și copiii. Programele de formare trebuie să fie accesibile atât bărbaților, cât și femeilor și adaptate nevoilor și capacităților lor respective, asigurându-se că gospodăriile vulnerabile beneficiază de activități precum cursuri de alfabetizare și de învățare a aritmeticii sau asistență în înființarea de întreprinderi mici. Inițiativele de formare ar trebui formalizate în cadrul Planului de restabilire a mijloacelor de subsistență (LRP) și convenite cu institutele de formare și partenerii relevanți, pentru a se asigura eficacitatea și durabilitatea acestora.

3.7.5. Aspecte specifice legate de gen

Aspectele specifice legate de gen în cadrul restabilirii mijloacelor de subsistență trebuie să respecte ESR 5 al BERD, care prevede ca asistența să fie pusă la dispoziția bărbaților și femeilor în mod egal și adaptată nevoilor lor

respective. Planificarea relocării trebuie să identifice constrângerile și responsabilitățile specifice de gen atunci când se elaborează strategii de restabilire a mijloacelor de subzistență. Aceasta include efectuarea unei analize în cadrul gospodăriei pentru a identifica diferențele dintre sursele de trai ale bărbaților și ale femeilor, în special activitățile informale, precum și adaptarea activităților pentru a reflecta abilitățile și dorințele specifice ale acestora. În cazul în care o compensație în numerar „ ” riscă să aibă efecte negative, ar trebui oferite cursuri de formare financiară sau de sensibilizare pentru a atenua utilizarea abuzivă a fondurilor, care afectează în special femeile și copiii. Procesul de consultare trebuie să asigure în mod specific că perspectivele și preferințele femeilor cu privire la măsurile de restabilire și îmbunătățire a mijloacelor de trai sunt luate în considerare și integrate în deciziile finale.

3.7.6. Aspecte specifice legate de vulnerabilitate

Planul de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) va include aspecte specifice legate de vulnerabilitate, conform prevederilor ESR 5 ale BERD. Clientul va identifica, evalua și aborda riscurile la care sunt expuse persoanele vulnerabile pe parcursul tuturor fazelor proiectului, pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat. Atunci când mijloacele de subzistență ale persoanelor sunt afectate, în special ale celor care trăiesc în sărăcie, proiectul va urmări îmbunătățirea semnificativă a acestor mijloace de subzistență, mergând dincolo de simpla restabilire. Asistența va fi adaptată nevoilor și capacităților specifice ale persoanelor vulnerabile identificate în cadrul analizei de vulnerabilitate, incluzând asistență în ceea ce privește înregistrarea titlurilor de proprietate, accesul la servicii sociale, sprijin pentru relocare sau formare profesională. În plus, LRP va formaliza acest sprijin prin planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă, iar în perioada de după strămutare se va efectua o monitorizare îmbunătățită a mijloacelor de subzistență pentru a urmări eficacitatea măsurilor de atenuare.

3.7.7. Parteneriate și legături pentru planificarea și implementarea restaurării și îmbunătățirii mijloacelor de subzistență

Parteneriatele și legăturile sunt esențiale pentru durabilitatea măsurilor de restabilire și îmbunătățire a mijloacelor de subzistență, așa cum se subliniază în ESR 5 al BERD. Planificarea și implementarea eficace se bazează pe coordonarea cu părți externe, inclusiv programe de dezvoltare economică finanțate de stat, agenții de dezvoltare agricolă, cooperative existente, institute de formare, agenții de promovare a afacerilor și ONG-uri relevante, pentru a asigura atât eficacitatea, cât și durabilitatea sprijinului oferit persoanelor strămutate din motive economice. Este necesar să se bazeze exclusiv pe tehnici dovedite și pe parteneri de implementare cu experiență pentru a evita experimentarea în situațiile în care mijloacele de subzistență au fost afectate. De exemplu, se așteaptă ca Planurile de restabilire a mijloacelor de subzistență (LRP) să documenteze faptul că legăturile cu inițiativele existente au fost consultate în mod formal și convenite cu părțile relevante, specificând numărul de beneficiari, activitățile, bugetul, calendarul și sursele de finanțare. Implicarea agențiilor guvernamentale este adesea esențială pentru asigurarea sustenabilității pe termen lung a sprijinului acordat și a proceselor de monitorizare.

3.8. Consultare și informare

3.8.1. Principalele rezultate ale consultării desfășurate în vederea pregătirii Cadrului de relocare

Pregătirea Cadrului de relocare a inclus activități de consultare și informare menite să promoveze transparența și

să asigure o participare semnificativă a publicului, în conformitate cu principiile ESR 5 și ESR 10 ale BERD. Consultările din faza de definire a domeniului de aplicare/pregătire a ESIA au confirmat sprijinul larg al comunității pentru proiect, dar au evidențiat preocupările privind accesul la facilități (benzinării, cafenele, afaceri de-a lungul drumului M3 lotul 4) ca priorități cheie. Autoritățile locale au confirmat că terenurile private avute în vedere pentru expropriere sunt în principal agricole și servesc drept sursă de venit (de exemplu, culturi anuale în lotul 4 din R7). Acest lucru a fost susținut în plus de clasificările privind utilizarea terenurilor și de datele privind exproprierea furnizate de NRA.

Autoritățile locale au confirmat disponibilitatea unor terenuri alternative sau de înlocuire și și-au exprimat disponibilitatea de a facilita accesul la terenuri alternative/de înlocuire pentru comunitățile care utilizează în prezent terenuri publice (de exemplu, stadionul din lotul 4 al M3 sau zonele de pășunat din lotul 4 al R7). În plus, autoritățile locale au confirmat disponibilitatea lor de a furniza datele necesare privind proprietatea asupra terenurilor și de a facilita implicarea părților interesate în acest proiect. De asemenea, acestea au confirmat existența unor registre de soluționare a reclamațiilor și organizarea de întâlniri de urmărire la nivel local pentru a aborda preocupările comunității legate de acest proiect. NRA a confirmat că, în cazul în care reclamațiile nu pot fi soluționate la nivel local, acestea sunt transmise către NRA. În cele din urmă, acest proces asigură faptul că cadrul definește angajamentul pentru planificarea și implementarea viitoare, care abordează prioritățile comunității într-o manieră echitabilă și transparentă.

3.8.2. Planul de implicare pentru etapele următoare

Planul de implicare se angajează să asigure o consultare continuă, transparentă și incluzivă pe parcursul tuturor etapelor de planificare, implementare, monitorizare și evaluare a procesului de relocare și de refacere a mijloacelor de subzistență, respectând cu strictețe cerințele ESR 5 ale BERD privind participarea semnificativă. Pe parcursul pregătirii și implementării planurilor ulterioare de relocare (RP) și a planurilor de refacere a mijloacelor de subzistență (LRP), implicarea continuă este obligatorie pentru a asigura participarea persoanelor afectate de proiect (PAP) la selectarea opțiunilor de compensare și la definirea unei strategii pentru refacerea sau îmbunătățirea obligatorie a mijloacelor de subzistență. Implicarea va acorda prioritate consultării grupurilor vulnerabile pentru a adapta măsurile de sprijin și pentru a asigura că refacerea mijloacelor de subzistență este inițiată în mod eficient înainte de strămutare sau de restricționarea accesului.

Implicarea părților interesate se va desfășura prin diverse metode de colectare a datelor și va fi anunțată cu cel puțin două săptămâni în avans. Anunțurile cu ordinea de zi, locul și ora consultărilor publice vor fi publicate în mass-media locală, pe site-uri web și afișate în spații publice, cu trimiterea de anunțuri individuale, dacă este necesar:

- Inventarierea completă a bunurilor persoanelor afectate de proiect (PAP) și recensământul/ancheta socio-economică.
- Discuții în grupuri focus cu grupuri-cheie, cum ar fi fermierii, întreprinderile de la marginea drumurilor, proprietarii de terenuri, utilizatorii de terenuri, grupurile vulnerabile (inclusiv persoanele în vârstă și persoanele cu dizabilități) și femeile. Grupurile-cheie relevante care urmează să fie consultate vor fi identificate pentru fiecare lot.
- Interviu cu informatori-cheie, cu părțile interesate cheie la nivel național, de district și local. Părțile interesate cheie vor fi identificate pentru fiecare lot.

Întâlniri publice: I Observatorii din partea organizațiilor societății civile (OSC) și a organizațiilor neguvernamentale (ONG) vor fi invitați pentru a asigura un dialog deschis, fără intimidări. Autoritatea Națională pentru Reabilitare (NRA) și autoritățile locale trebuie să fie bine informate cu privire la proiect și subproiecte, întrucât coordonarea acestora cu părțile interesate și cu persoanele afectate de proiect (PAP) este necesară pentru desfășurarea activităților de implicare a părților interesate menționate mai sus și pentru urmărirea acestora, după caz. Personalul NRA va documenta discuțiile și va întocmi procesele-verbale ale întâlnirilor. În plus, este necesară contribuția NRA și a autorităților locale pentru identificarea de noi amplasamente și pentru sprijinirea căutării și facilitării unor terenuri alternative de înlocuire.

Implicarea viitoare se va concentra în mod specific pe:

- Consultarea cu persoanele afectate (PAP) cu privire la opțiunile de despăgubire, terenurile alternative/de înlocuire și strategiile de refacere a mijloacelor de subsistență, cu măsuri specifice pentru femei și grupurile vulnerabile.
- Consultarea cu privire la proiectele de planuri de relocare (RP) și planuri de relocare pe termen lung (LRP), inclusiv matricea specifică a drepturilor pentru parcelele afectate.
- Informarea persoanelor afectate (PAP) cu privire la domeniul de aplicare al proiectului, impacturile temporare/permanente și calendarul de achiziție, precum și rolurile agenților, data limită, mecanismul de soluționare a reclamațiilor, metodologia de evaluare și procedurile de plată, prin intermediul unor instrumente ușor de înțeles, cum ar fi Ghidul privind achiziția de terenuri și despăgubirile (GLAC) sau un instrument similar.
- Informarea persoanelor potențial afectate cu privire la planul privind activitățile de construcție și închiderea drumurilor, prin implicarea semnificativă a părților interesate în identificarea unor rute alternative de acces adecvate.

Se pot organiza consultări suplimentare cu părțile interesate în timpul pregătirii și implementării Planului de relocare (RP), după cum este necesar sau la cererea comunității, pentru a contribui la prevenirea tensiunilor sociale legate de relocare.

Rezultatele acestor activități, inclusiv respectarea acordării compensațiilor și soluționarea reclamațiilor privind sprijinul pentru mijloacele de subsistență, vor fi documentate meticolos în rapoarte de monitorizare continuă transmise către BERD. Înainte de finalizarea și transmiterea planului (planurilor) de relocare către BERD, NRA trebuie să se asigure că persoanele potențial afectate (PAP) sunt informate cu privire la rezultatele sondajului și că preferințele lor privind compensațiile sau sprijinul pentru relocare sunt luate în considerare. Planul final de relocare va detalia procesele de implicare a părților interesate, inclusiv datele consultărilor, listele participanților și procesele-verbale ale ședințelor.

3.8.3. Publicarea

LARF va fi făcut public simultan cu ESIA (pentru M3 și R7). Planurile de relocare (RP) și planurile de relocare locale (LRP) ulterioare vor fi, de asemenea, făcute publice înainte de începerea lucrărilor de construcție.

- Format: Publicarea trebuie să se realizeze în limbile relevante (română și engleză, eventual rusă, după caz). Documentele (LARF, RP-urile, LRP-urile) vor fi puse la dispoziție pe site-urile web ale ANR și BERD, precum și în format tipărit la sediile administrațiilor locale.
- Documentație: Se va elabora și se va distribui către persoanele afectate de proiect (PAP) o documentație simplă, practică, precisă și adecvată din punct de vedere cultural, cum ar fi un GLAC.

- Autoritățile locale sprijină comunicarea privind proiectul prin informarea comunităților prin intermediul invitațiilor la audieri publice, Facebook, avizierele municipale și canalele locale, cum ar fi WhatsApp.

Informarea publicului, însoțită de o consultare substanțială, se va realiza prin intermediul unei serii de activități de implicare a părților interesate în satele situate de-a lungul fiecărui lot, inclusiv

- Întâlniri publice.
- Discuții în cadrul grupurilor-țintă cu grupuri-cheie, cum ar fi fermierii, întreprinderile situate de-a lungul drumurilor, proprietarii de terenuri, grupurile vulnerabile (inclusiv persoanele în vârstă și persoanele cu dizabilități) și femeile.
- Sondaje sociale de referință.

Pentru M3 ESIA/LARF, aceste întâlniri de informare, sondaje și discuții în cadrul grupurilor de discuție au avut loc în perioada 10-26 februarie 2026. Peste 350 de participanți au luat parte la întâlnirile comunitare și au fost realizate peste 160 de sondaje de referință.

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
Toți	NRA	10-26 februarie 2026	Studiu de referință și implicarea comunității	Consultanți ESIA/NRA	https://www.andsa.md/consultari-publice-anunturi-si-procese-verbale/anun-cu-privire-la-organizarea-consult-rilor-publice-privind-proiectului-de-evaluare-a-impactului-de-mediul-social-i-siguran-rutier-pe-traseul-m3/	Anunț online
Lotul 1	Comuna Băcioi cu satele Străisteni, Frumușica, Brăila	10 februarie 2026 ora 11.00-12.00	Întâlnire cu comunitatea, grupuri de discuție cu proprietarii de terenuri din apropierea coridorului M3 și cu întreprinderile de la marginea drumului, grupuri de discuție cu persoanele vulnerabile, studiu de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/ANR	https://bacioi.md/2026/02/05/consultari-publice-privind-proiectului-de-evaluare-a-impactului-de-mediul-social-si-siguran-rutiera-pe-traseul-m3/	Implicarea comunității - 22 de participanți, inclusiv proprietari de terenuri Discuții în grup cu femei – 12 participante Chestionați – 25 de locuitori
Lotul 1	Comuna Răzeni, satul Milestei Noi	10 februarie 2026 14.00-15.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu fermieri/utilizatori de terenuri și întreprinderi din apropierea coridorului M3, discuții în grupuri focus	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1aqyY4W3Jx/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 23 de participanți Discuție de grup cu femei – 10 femei Persoane chestionate – 16 locuitori

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
			cu femei (grupuri vulnerabile), sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM			
Lotul 1	Comuna Horești	11 februarie 2026 10.00-11.00	Întâlnire comunitară, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri agricole și întreprinderile din apropierea coridorului M3, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile, prezentarea broșurii privind studiul de referință cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/18RPHiX66r/?mibextid=wwXlfr https://horesti.md/2026/02/05/520/	Implicarea comunității - 23 de participanți, inclusiv fermieri și întreprinderi din zona de trecere a traseului. Discuții în grup cu femei – 10 femei Chestionați – 10 rezidenți
Lotul 1	Comuna Țipala cu satele Budăi și Bălțați	11 februarie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, întâlnire cu asistentul social al autorității locale și discuție în grup cu grupurile vulnerabile, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM, Studiu de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://tipala.primarie.md/events/consultari-publice-proiectul-de-evaluare-a-impactului-pe-traseul-m3/	Implicarea comunității - 16 participanți Discuție de grup cu femei – 8 femei Persoane chestionate – 11 rezidenți
Lotul 1	Comuna Porumbrei, satul Sagaidacul Nou	17 februarie 2026 11.00-12.00	Ședință comună pentru loturile 1–2, întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri din fosta fază 1 de achiziție a terenurilor, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM, studiu de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1DUpxheCRQ/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 18 participanți, inclusiv reprezentanți ai mediului de afaceri. Discuție de grup cu femei – 8 femei Discuție de grup cu persoanele în vârstă – 14 persoane Chestionați – 15 locuitori
Lotul 2	Satul Sagaidac	17 februarie 2026	Întâlnire comunitară,	Consultanți ESIA/NRA	publicat pe panoul informativ din fața	Implicarea comunității –

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
		14.00-15.00	discuții în grup cu gospodăriile vulnerabile (persoane în vârstă/femei), prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM, Studiu de referință		clădirii principale a primăriei și în grupul de Viber	19 participanți Discuții în grup cu femeii – 7 femei, discuții în grup cu persoane în vârstă – 10 persoane Chestionați – 16 locuitori
Lotul 2	Satul Grădiște	¹ 9 februarie 2026 11.00-12.00	Întâlnire cu comunitatea, interviuri individuale cu asistentul social al LPA și discuții în grup cu grupurile vulnerabile, studiu de referință, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM	Consultanți ESIA/NRA	https://primariagradiste.md/2026/02/10/anunt-cu-privire-la-organizarea-consultarilor-publice-privind-proiectul-de-evaluare-a-impactului-de-mediul-social-si-siguranta-rutiera-pe-traseul-m3/	Implicarea comunității - 16 participanți Discuții în grup cu femeii – 6 femei, discuții în grup cu persoane în vârstă – 10 persoane Chestionați – 16 locuitori
Lotul 2	Comuna Ecaterinovca cu satul Coștangalia	19 ^h februarie 2026 9.00-10.00	Întâlnire cu comunitatea, interviuri individuale cu asistenți sociali, prezentarea broșurii privind studiul de referință cu informații despre proiect și discuție în grup axată pe siguranță (transportul copiilor la școala din Grădiște)	Consultanți ESIA/ANR	https://primariaecaterinovca.md/	Implicarea comunității – 28 de participanți Discuție de grup cu femeii – 9 femei, discuție de grup cu persoane în vârstă – 11 persoane Chestionați – 18 locuitori
Lotul 4	Satul Cîșlița-Prut	² 0 februarie 2026 11.00-12.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu fermieri și proprietari de terenuri din apropierea șoselei de centură, studiu de referință privind achiziția de terenuri și relocarea	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1DnZY2Yetz/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 14 participanți Discuție în grup cu femeii – 5 femei, discuție în grup cu persoane în vârstă – 9 persoane Persoane chestionate – 12 locuitori
Lotul 4	Satul Giurgiulești	² 0 februarie 2026 13.00-14.00	Discuții în grup cu reprezentanții mediului de afaceri, sesiune cu	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/14W99A2R9tF/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității - 45 de participanți Discuții în grup cu femeile – 20 de femei,

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
			grupul de femei, consultare cu gospodăriile persoanelor în vârstă, discuții în grup cu fermierii și proprietarii de terenuri din apropierea șoselei de centură, studiu de referință			discuții în grup cu persoanele în vârstă – 25 de persoane Discuții în grup cu întreprinderile – 5 întreprinderi Chestionați – 29 de locuitori
Lotul 2	Orașul Cimișlia (sesiuni comune pentru loturile 2 și 3)	23 februarie 2026 10.30 – 11.30	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus și sondaj de referință, prezentare a broșurii cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/17jMZ2r9nd/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității - 35 de participanți Discuție în grup cu femeile – 18 femei, discuție în grup cu persoanele în vârstă – 13 persoane Grup de discuție cu reprezentanții mediului de afaceri – 6 întreprinderi Chestionați – 29 de locuitori
Lotul 3	Satul Ciucur-Mingir	23 februarie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus axate pe siguranță (transportul copiilor la școlile situate în apropiere), implicarea la nivel de gospodărie a grupurilor de persoane cu dizabilități/vârstnici, studiu de referință	Consultanți ESIA/NRA	https://www.facebook.com/photo?fbid=2172123426957213&set=g_m.1752907182780433&id=355999019137930	Implicarea comunității - 24 de participanți Discuții în grup cu femei – 11 femei, discuții în grup cu persoane în vârstă – 15 persoane Chestionați – 16 locuitori

Tabelul3-7 : Prezentare generală a procesului de consultare a părților interesate pentru M3

Pentru ESA R7, aceste întâlniri de informare, sondaje și discuții în grupuri focus au avut loc între 19 martie și 1 aprilie 2026. Peste 280 de participanți au luat parte la întâlnirile comunitare și au fost realizate peste 220 de sondaje de referință:

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
Toți	NRA	19 martie – 2 aprilie 2026	Colectarea datelor primare și implicarea comunității	Consultați ESA/NRA	https://www.andsa.md/consultari-publice-anunturi-si-procese-verbale/anun-cu-privire-la-organizarea-consult-rilor-publice-privind-proiectului-de-evaluare-a-impactului-de-mediul-social-i-siguran-rutier-pe-traseul-r7/	Publicație online
Loturile 2, 3, 5	Satele Pârjota, Hiliuți, Șaptebani din raionul Rîșcani, localitățile Gălășeni, Petrușeni și orașul Costești	19 martie 2026 10.00 – 11.00 11.00–12.00	Întâlnire cu reprezentanții comunităților, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM Discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile	Consultați ESA/NRA	https://consiliulriscani.md/index.php?page=news&opa=view&id=2794&tip=anunturi&start=&di= https://consiliulriscani.md/index.php?page=news&opa=view&id=2793&tip=anunturi&start=&di=	Implicare – 19 participanți, inclusiv primarii satelor din raionul Rîșcani. Grup de discuție cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea R7 – au fost identificate 71 de întreprinderi (benzinării, companii agricole, depozite, camere frigorifice, depozit de cărbune, fabrică de cărămidă, moară, tabăra de vacanță pentru copii „Vulturaș”, companii comerciale, SA „Drumuri Rîșcani”, fermă avicolă, companii de servicii, vama și CBP Costești Stânca)
Lotul 2,3	Orașul Rîșcani (împreună cu satele Balanu I-Nou și Rămăzan)	19 martie 2026 14.00-15.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu întreprinderile din apropierea coridorului R7, sondaj de referință, discuții în grupuri focus cu grupurile vulnerabile, prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM	ESA Consultați NRA	https://www.facebook.com/p/Prim%C4%83ria-R%C3%AE%C5%9Fcani-100064693753274/	Implicarea comunității – 16 participanți Discuții în grup cu întreprinderile din apropierea R7 RoW și discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei) Chestionați – 16 rezidenți
Loturile 1, 2, 4	Orașul Drochița	24 martie 2026 11.00-12.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu întreprinderile din vecinătatea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile	Consultați ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1CSSvi4pDt/?mibextid=wwXlfr https://primariadrochia.md/2026/03/23/%f0%9f%97%a3%ef%b8%8f-anunt-privind-organizarea-consultarii-publice/	Implicarea comunității – 19 participanți Discuții în grup cu întreprinderile din apropierea R7 RoW și discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei) Chestionați – 17 rezidenți

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
			(persoane în vârstă, femei), studiu de referință Prezentare a broșurii cu informații despre proiect și GRM			
Lotul 2,4	Satul Țarigrad	²⁴ martie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grup cu proprietarii de terenuri agricole din apropierea noii construcții (drum de ocolire Drochia), întâlnire cu asistentul social al autorității locale și discuții în grup cu grupurile vulnerabile, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	ESA Consulta nts/NRA	https://primariatarigrad.md/2026/03/13/announcement-cu-privire-la-organizarea-consultarilor-publice-privind-proiectului-de-evaluare-a-impactului-de-mediu-social-si-siguranta-rutiera-pe-traseul-m7/	Implicarea comunității – 18 participanți Discuții în grup cu proprietarii de terenuri agricole din apropierea noii construcții (drum de ocolire Drochia) și discuții în grup cu grupuri vulnerabile (persoane în vârstă, femei) Chestionați – 16 locuitori
Lotul 4	Satul Miciurini	²⁴ martie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grup cu proprietarii de terenuri agricole din apropierea noii construcții (drum de ocolire din Drochia), întâlnire cu asistentul social al autorității locale și discuții în grup cu grupurile vulnerabile, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	ESA Consulta nts/NRA	https://www.facebook.com/groups/3088207404797575/permalink/4339597612991875/?mibextid=wwXlfr&rdid=fKLOIY8pXe3SxkJ0&share_url=https%3A%2F%2Fwww.facebook.com%2Fshare%2Fp%2F1FrzxosG9d%2F%3Fmibextid%3DwwXlfr#	Implicarea comunității – 18 participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri agricole din apropierea noii construcții (drum de ocolire Drochia) și discuții în grup cu grupuri vulnerabile (persoane în vârstă, femei). Chestionați – 16 locuitori
Lotul 2	Satul Nicoreni	²⁴ martie 2026 16.00-17.00	Discuție în grup cu femeile, consultare cu gospodăriile persoanelor în vârstă din zona rezidențială de lângă drum, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM, sondaj de referință	ESA Consulta nts/NRA	https://www.facebook.com/share/18ATNvoHAJ/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității - 15 participanți, discuție în grup cu grupul vulnerabil (persoane în vârstă, femei), chestionați – 12 rezidenți

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
Lotul 1	Satul Chetroșu	27 martie 2026 11.00-12.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grup cu întreprinderile din apropierea R7 RoW, discuții în grup cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință Prezentare a broșurii cu informații despre proiect și GRM	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1CC91v6ehQ/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 23 de participanți, discuții în grup cu întreprinderile din apropierea R7, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 25 de rezidenți
Lotul 1	Satul Zgurița	27 martie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, interviuri individuale cu asistentul social al autorității locale și discuții în grup cu grupurile vulnerabile, sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM	Consultații ESA/NRA	Panou informativ	Implicarea comunității – 17 participanți, discuții în grupuri focus cu grupuri vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 11 rezidenți
Lotul 1	Satul Șolcani (inclusiv satele Cureșnița-Nouă)	27 martie 2026 15.00-16.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, Prezentarea broșurii cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/1Ctc2eUSu9/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 19 participanți, discuții în grupuri focus (FHG) cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea drumului R7, discuții în grupuri focus (FHG) cu grupuri vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 17 locuitori
Lotul 6	Satul Cosăuți	27 martie 2026 16.00-17.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grup cu fermieri și proprietari de terenuri la noul drum în construcție, sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM.	ESA Consultații/NRA	Panou informativ	Implicarea comunității – 21 de participanți, discuții în grup cu fermieri și proprietari de terenuri, discuții în grup cu grupuri vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 15 locuitori

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
Lotul 3,5	Comuna Costești (inclusiv satele Pășcăuți, Dămășcani, Duruitoarea, Proscu reni)	¹aprilie 2026 11.30 – 12.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	www.primariacostesti.md	Implicarea comunității – 15 participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei), chestionați – 15 rezidenți
Lotul 3	Satul Petrușeni	¹aprilie 2026 11.30 - 12.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/g/17k4yJmii1/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 9 participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei), chestionați – 12 rezidenți
Lotul 3	Comuna Gălășeni (cu satul Mălăiești)	¹aprilie 2026 14.00-14.30	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentarea pliantului cu informații despre proiect și GRM.	ESA Consultații/NRA	https://www.facebook.com/share/g/16NKSSStHkw/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 19 participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei), chestionați – 16 rezidenți

Lot	Comunități/Părți interesate cheie	Implicare și colectare de date primare	Tipul propus de implicare	Responsabilități	Link către publicație	Participanți
Lotul 3	Satul Șaptebani	¹ aprilie 2026 13.00-14.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele din grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/1ECrfnvpo0/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 11 participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 14 rezidenți
Lotul 3	Satul Hiliuți	¹ aprilie 2026 14.30 - 15.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentare a broșurii cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/p/16qctv8Z1m/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității – 27 de participanți, discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 15 locuitori
Lotul 3	Satul Pirjota	¹ aprilie 2026 15.30 - 16.00	Întâlnire cu comunitatea, discuții în grupuri focus cu proprietarii de terenuri și întreprinderile din apropierea coridorului R7, discuții în grupuri focus cu persoanele vulnerabile (persoane în vârstă, femei), sondaj de referință, prezentare a pliantului cu informații despre proiect și GRM.	Consultații ESA/NRA	https://www.facebook.com/share/1PQNLZ5THi/?mibextid=wwXlfr	Implicarea comunității - 15 participanți Discuții în grup cu proprietarii de terenuri și întreprinderile, discuții în grup cu grupurile vulnerabile (persoane în vârstă, femei); chestionați – 12 rezidenți

Tabelul 3-8: Prezentare generală a procesului de consultare a părților interesate pentru R7

3.9. Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor

NRA va institui un sistem de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor (GMRS) specific proiectului, destinat problemelor legate de achiziția de terenuri și strămutarea involuntară, distinct de sistemul GMRS general al proiectului, dacă este necesar, pentru a asigura soluționarea promptă și echitabilă a reclamațiilor. Sistemul GMRS descris în acest capitol oferă căi de soluționare a litigiilor, de la soluționarea amiabilă la nivel local până la mecanisme de recurs și, în ultimă instanță, apel la sistemul judiciar.

3.9.1. Principii cheie

Proiectul va implementa un Sistem de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor (GMRS) pentru a aborda preocupările legate de drepturi, despăgubiri, relocare și restabilirea mijloacelor de subsistență ridicate de persoanele afectate de proiect (PAP) și de comunitățile gazdă, fie separat de, fie integrat în GMRS-ul general al proiectului. GMRS-ul va respecta următoarele principii cheie, asigurându-se că este:

- Accesibil, transparent și receptiv față de toate persoanele afectate de proiect (PAP) și să permită raportarea în condiții de siguranță și anonimă a preocupărilor, fără manipulare, interferență, constrângere, intimidare sau represalii.
- Conceput pentru a asigura că toate grupurile, în special grupurile vulnerabile și utilizatorii informali, pot să-și exprime preocupările.
- Capabil să soluționeze litigiile în timp util, în mod imparțial și transparent.
- Persoanele afectate trebuie să își păstreze dreptul de a recurge la căile de atac judiciare sau administrative disponibile în orice etapă a procesului.
- Să fie operațional cât mai curând posibil, în special înainte de desfășurarea recensământului.
- Să țină seama de terenurile fără stăpân și, eventual, să lanseze un exercițiu specific de gestionare a reclamațiilor la sfârșitul procesului de achiziție a terenurilor pentru a identifica și a aborda aceste situații.

3.9.2. Înregistrarea reclamațiilor

Înregistrarea reclamațiilor reprezintă prima etapă a Sistemului de gestionare a reclamațiilor și de remediere, care trebuie instituit în mod sistematic și aplicat consecvent pentru toate reclamațiile legate de proiect. Reclamațiile vor fi depuse prin intermediul mai multor canale accesibile, printre care:

- În scris (formulare disponibile la birourile autorităților publice locale, pe șantierele de construcții).
- Prin e-mail sau formular online pe site-ul web al ANR (e-mail:cancelaria@andsa.md ; site web: <https://www.andsa.md/petitii-online/>);
- Facebook: /Administratia Națională a Drumurilor/
- Adresă poștală: mun. Chișinău, str. Bucuriei, 12A MD-2004, RM
- Verbal, în cadrul întâlnirilor sau către persoanele de contact locale desemnate;
- Prin linia telefonică de asistență înființată la ANR (linia de asistență +37378337744 sau +37360477117).

Aceste canale vor fi afișate pentru comunitate pe panoul informativ din fața primăriei.

Toate reclamațiile, inclusiv cele depuse în mod anonim, vor fi înregistrate într-un registru sau într-o bază de date dedicată reclamațiilor, atât la nivel local (Nivelul 1), cât și la nivelul NRA (Nivelul 2). Toate reclamațiile, inclusiv

cele legate de relocare , vor fi consolidate într-un singur registru de reclamații al proiectului de către punctul focal desemnat pentru reclamații din cadrul NRA. Rolul și responsabilitățile nivelurilor 1 și 2 ale GMRS sunt următoarele:

- Nivelul 1. Nivel local. Secretarul și supervisorul tehnic al autorităților publice locale (primării și consiliile de district) vor acționa în calitate de punct local de contact pentru reclamații și vor fi responsabili de colectarea reclamațiilor de la locuitorii locali, de primirea și înregistrarea acestora, precum și de confirmarea primirii în termen de 7 zile lucrătoare.
- Nivelul 2. NRA va îndeplini rolul de punct focal pentru reclamații, înregistrând reclamațiile depuse în registrul de reclamații al proiectului (baza de date) și examinându-le în termen de 30 de zile, inclusiv verificarea informațiilor, verificarea încrucișată și analiza acestora, precum și asigurarea urmăririi cu solicitantul, după caz. Dacă este necesar, punctul focal pentru reclamații va implica în această activitate specialiști din alte unități relevante.

Fiecărei reclamații i se va atribui un număr de referință individual și va fi urmărită cu precizie pe parcursul procesului de soluționare. Reclamațiile vor primi un răspuns în timp util, în termene definite și rezonabile (maximum 30 de zile).

Toate reclamațiile, concluziile anchetelor, măsurile luate și rezultatele soluționării vor fi înregistrate cu precizie în Registrul de reclamații al proiectului și raportate periodic către BERD.

3.9.3. Primul nivel de soluționare amiabilă

Primul nivel de soluționare amiabilă oferă persoanelor afectate de proiect (PAP) prima oportunitate de a-și exprima preocupările legate de achiziția de terenuri, despăgubiri și mijloacele de subzistență, de obicei prin intermediul birourilor administrației locale unde reclamațiile sunt colectate inițial de către punctul de primire, cum ar fi secretariatul primăriei, sau direct de către punctul focal pentru reclamații desemnat. Se încurajează soluționarea amiabilă la nivel local; reclamația (indiferent dacă se ajunge sau nu la o soluționare imediată) este înregistrată oficial și investigată de către punctul focal pentru reclamații, asigurându-se o acțiune promptă și constructivă și respectându-se principiul conform căruia reclamațiile trebuie gestionate într-o manieră transparentă și fără caracter punitiv.

Primăriile au confirmat că dispun de registre de soluționare a reclamațiilor în care sunt consemnate acestea, registre care vor fi utilizate și în cadrul acestui proiect. Acestea facilitează soluționarea reclamațiilor la nivel local prin organizarea de întâlniri publice de urmărire, în cadrul cărora se discută reclamația și se caută o soluție. În cazul în care reclamația nu poate fi soluționată la nivel local, aceasta este transmisă către Autoritatea Națională de Reglementare (ANR) pentru o analiză suplimentară. Dacă rămâne nesoluționată la nivelul NRA, aceasta va fi trimisă în continuare pentru o analiză independentă către Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale sau către autoritatea națională competentă.

3.9.4. Mecanism de soluționare a litigiilor și mediere

Proiectul va institui GMRS, inclusiv un mecanism de recurs (analiză independentă) conceput pentru a soluționa litigiile în mod imparțial și transparent, la un nivel distinct de sistemul judiciar.

Proiectul aplică un mecanism pe trei niveluri:

- Nivelul 1 (Autoritatea publică locală): Primirea și înregistrarea reclamației; confirmarea primirii în termen de 7 zile lucrătoare. Entitate responsabilă: Secretarul autorității publice locale.
- Nivelul 2 (ANR): Examinarea cazurilor; propunerea de soluții și măsuri corective; furnizarea de feedback; închiderea cazului în termen de 30 de zile lucrătoare. Entitate responsabilă: ANR.
- Nivelul 3: Reclamantul poate face apel la Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale sau la agenția națională competentă în materie de pentru a efectua o reexaminare independentă. Dacă problema rămâne nesoluționată, sunt disponibile căi de atac în conformitate cu legislația națională. Entitate responsabilă: Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale/autoritățile naționale.

3.9.5. Recursul la instanță

GMRS este o cale de atac administrativă care nu împiedică dreptul PAP de a solicita soluționarea prin căile de atac judiciare sau administrative disponibile în instanță, în conformitate cu legislația RM, în orice etapă a procesului de soluționare a reclamațiilor. Acest recurs la sistemul judiciar reprezintă ultima cale de reparare, iar în cazurile de expropriere din Moldova, PAP-urile pot contesta direct suma finală a despăgubirii în instanța competentă, dar nu și faptul exproprierii în sine.

3.10. Persoane vulnerabile

3.10.1. Analiza vulnerabilității

Procesul de analiză a vulnerabilității desfășurat de proiect va asigura că nevoile speciale ale persoanelor vulnerabile sunt luate în considerare, pentru a se asigura că acestea nu sunt afectate în mod disproporționat și că beneficiază de oportunitățile oferite de proiect. Analiza vulnerabilității include, de obicei, următoarele etape:

- definirea criteriilor de vulnerabilitate relevante pentru proiect.
- elaborarea unei matrice de vulnerabilitate.
- efectuarea unui sondaj socio-economic și privind mijloacele de subsistență pentru toate persoanele afectate.
- aplicarea matricei de vulnerabilitate și identificarea preliminară a gospodăriilor potențial vulnerabile.
- interviuri individuale cu gospodăriile vulnerabile identificate în prealabil.
- validarea finală a gospodăriilor identificate ca fiind vulnerabile, cu implicarea reprezentanților comunității.
- planuri de acțiune individuale pentru fiecare gospodărie vulnerabilă.

Această analiză va fi specifică contextului și este realizată pentru a identifica grupurile vulnerabile și factorii de vulnerabilitate relevanți din zona proiectului, constituind baza esențială pentru planificarea și implementarea ulterioară a asistenței.

3.10.1.1. Definiția și criteriile de vulnerabilitate în contextul proiectului

Persoanele vulnerabile sunt cele care pot fi afectate în mod disproporționat de strămutare și a căror capacitate de a solicita sau de a beneficia de avantajele proiectului poate fi limitată. Criteriile de vulnerabilitate relevante pentru contextul proiectului M3/R7 includ, dar nu se limitează la:

- Gospodăriile cu venituri reduse care trăiesc în sărăcie, conform definiției institutelor naționale de statistică

- Persoanele în vârstă
- Gospodării cu persoane cu dizabilități mentale sau fizice sau cu boli cronice sau grave
- Gospodării conduse de copii (cu vârsta sub 18 ani)
- Familii monoparentale (conduse de mamă)
- Membri ai unor minorități etnice (de exemplu, poporul gageuz), culturale sau religioase recunoscute la nivel național sau local
- Minorități sexuale și de gen
- Persoane care nu dețin drepturi formalizate sau consuetudinare asupra bunurilor pe care le utilizează pentru locuință sau mijloace de subzistență
- (utilizatori informali de terenuri, locuitori ai cartierelor de mahala)
- Lucrători migranți, refugiați

3.10.1.2. Matricea de vulnerabilitate

O abordare concisă a analizei vulnerabilității implică stabilirea unei matrice a vulnerabilității pe baza unor criterii selectate, relevante pentru context (enumerate provizoriu în paragraful de mai sus), pentru a surprinde caracterul multidimensional al vulnerabilității. Această matrice poate include un sistem preliminar de punctaj pentru clasificarea gospodăriilor. Matricea este apoi aplicată datelor socioeconomice ale gospodăriilor obținute din anchetele de referință, pentru a identifica în prealabil persoanele sau gospodăriile potențial vulnerabile. Deși se bazează de obicei pe anchetele de referință, informațiile privind vulnerabilitatea, în special pentru proiectele liniare de lungă durată eșantionate pentru anchete, trebuie colectate pentru toate persoanele afectate, eventual printr-o etapă ulterioară de colectare a datelor, cum ar fi etapa de negociere. Acest proces cuprinzător este esențial pentru punerea în aplicare a unor măsuri de asistență adaptate.

3.10.2. Activități potențiale de asistență pentru persoanele vulnerabile

Activitățile potențiale de asistență pentru persoanele vulnerabile pot include sprijin adaptat, cum ar fi:

- asistență la înregistrarea titlurilor de proprietate
- asistență în ceea ce privește accesul la întâlnirile de implicare a părților interesate, de exemplu pentru persoanele cu dizabilități și vârstnici.
- căutarea unor locații alternative pentru afaceri și sprijin pentru mutare
- acces prioritar la programele de refacere a mijloacelor de subzistență și la oportunitățile de angajare create de proiect
- sprijin financiar tranzitoriu, în plus față de compensația standard
- atenție acordată riscurilor specifice de gen, asigurându-se că femeile participă la consultări și beneficiază în mod echitabil de compensații și de oportunități de asigurare a mijloacelor de trai
- sprijin social prin accesul la serviciile de asistență socială existente ale guvernului RM sau ale ONG-urilor.

Pentru persoanele vulnerabile care trăiesc în sărăcie și ale căror mijloace de subzistență sunt afectate, proiectul trebuie să vizeze îmbunătățirea semnificativă a acestor mijloace de subzistență și a condițiilor de viață, oferind resurse adecvate și măsuri de sprijin care să corespundă abilităților și capacităților lor specifice.

3.10.3. Măsuri de implementare și bugetul asistenței acordate persoanelor vulnerabile

Rolurile specifice și alocarea bugetară pentru asistența acordată persoanelor vulnerabile vor fi definite clar în Planul de relocare (RP) sau Planul detaliat de relocare (LRP) pentru fiecare componentă și vor fi finanțate integral pentru a asigura conformitatea cu Standardul de mediu și social nr. 5 al BERD (ESR 5), întrucât bugetul reprezintă o componentă esențială a planificării eficiente a relocării. Clientul va colabora cu ONG-urile locale sau cu departamentele de servicii sociale pentru a oferi sprijin social și monitorizarea cazurilor. Acest angajament implică asigurarea explicită a punerii în aplicare și a finanțării măsurilor de asistență personalizate pentru persoanele vulnerabile, ca parte a bugetului general de achiziție a terenurilor și de relocare, precum și includerea unor rezerve suficiente pentru un astfel de sprijin în procesul de planificare bugetară.

3.11. Monitorizare și evaluare

3.11.1. Obiectivele generale ale monitorizării și evaluării

Obiectivul principal al monitorizării și evaluării este identificarea cât mai timpurie a progreselor înregistrate în implementarea RP/LRP și a cauzei (cauzelor) problemelor, astfel încât să se poată aduce modificări în implementarea RP/LRP acolo unde este necesar. Modificările majore trebuie comunicate și convenite cu părțile interesate, în special cu persoanele afectate și cu BERD.

3.11.2. Auditarea și monitorizarea în timpul implementării

Se vor utiliza următoarele două mecanisme: (i) monitorizarea internă de către NRA/PIU; și (ii) monitorizarea externă de către un consultant în domeniul mediului și al aspectelor sociale angajat de NRA.

3.11.2.1. Domeniul de aplicare și conținutul – Activități interne

Monitorizarea internă va fi efectuată periodic de către Client.

Domeniul de aplicare al monitorizării interne va cuprinde:

- monitorizarea progresului (intrări) săptămânal și lunar, pentru a evalua dacă activitățile au fost realizate conform specificațiilor din RP/LRP.
- monitorizarea performanței (rezultatelor) la nivel lunar și trimestrial pentru a evalua rezultatele activităților care au fost realizate

Monitorizarea internă include elemente precum numărul de gospodării care au primit terenuri de înlocuire, compensații în numerar sau instruire pentru refacerea mijloacelor de subsistență, compensațiile plătite în conturi de garanție, precum și activitățile menite să sprijine persoanele vulnerabile.

3.11.2.2. Domeniul de aplicare și conținutul – Evaluări externe

Evaluările externe vor fi efectuate de un consultant independent în domeniul mediului și al aspectelor sociale.

Domeniul de aplicare va cuprinde o evaluare a rezultatelor (impactului): pentru a măsura dacă furnizarea de resurse și realizarea rezultatelor contribuie la îndeplinirea cu succes a obiectivelor stabilite pentru implementarea RP/LRP. Evaluarea impactului se efectuează de obicei bianual în timpul implementării unui RP/LRP și, ulterior, anual, pe o perioadă rezonabilă de timp, conform acordului cu BERD și așa cum este documentat în RP/LRP.

Aceste evaluări verifică dacă punerea în aplicare a achiziției de terenuri și a relocării respectă ESR5, RP/LRP specific și legislația locală. Evaluările de conformitate sunt obligatorii pentru proiectele cu risc ridicat.

Evaluările externe includ aspecte precum faptul dacă acordarea compensațiilor și a asistenței pentru restabilirea mijloacelor de subzistență (de exemplu, formare profesională) a permis persoanelor să-și restabilească sursele de subzistență

(afaceri sau locuri de muncă) și nivelul veniturilor acestora. Este deosebit de important să se determine dacă nivelul lor de trai a fost restabilit sau îmbunătățit în comparație cu cel de dinaintea strămutării.

3.11.3. Indicatori, inclusiv indicatori-cheie de performanță

Indicatorii-cheie de performanță (KPI) orientativi pentru monitorizarea progresului (intrări) și a performanței (rezultate), precum și pentru evaluările externe de impact sunt prezentați mai jos:

- Indicatori-cheie de performanță (KPI) privind progresul (intrări):
 - Numărul total de proprietari și numărul total de utilizatori formali și informali ai parcelelor de teren afectate
 - Numărul de întreprinderi formale și informale care trebuie relocate
 - Numărul de angajați ai clientului/colaboratori externi implicați în procesul de relocare și refacerea mijloacelor de subzistență
 - Cheltuieli totale pentru achiziționarea de terenuri (inclusiv o defalcare a costurilor)
- Indicatori-cheie de performanță (rezultate):
 - Numărul (și procentul) de parcele de teren/case/întreprinderi pentru care s-au semnat acorduri de despăgubire
 - Numărul (și procentul) de proprietari/utilizatori care au semnat acorduri de despăgubire
 - Numărul (și procentul) de parcele de teren/case/afaceri pentru care acordurile de despăgubire au fost refuzate/sunt încă în curs de soluționare
 - Numărul (și procentul) de proprietari/utilizatori care au refuzat să semneze acorduri de despăgubire/se află încă în proces de deliberare
 - Numărul (și procentul) de acorduri de despăgubire executate (despăgubiri plătite)
 - Numărul (și procentul) de întreprinderi care au fost relocate
 - Numărul de persoane/gospodării asistate de echipa de implementare, pe tip de asistență și pe categorie (proprietari/utilizatori)
- Indicatori-cheie de performanță (KPI) pentru evaluările externe de impact (rezultate):
 - Cum a fost utilizată/investită despăgubirea în numerar primită?
 - A fost plătită despăgubirea la valoarea integrală de înlocuire?
 - Restabilirea veniturilor/mijloacelor de subzistență
 - Restabilirea afacerilor

3.11.4. Raportare

Clientul va prezenta Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD) rapoarte interne de monitorizare (la intervale convenite, de obicei anual, dar pentru proiectele cu impact semnificativ asupra strămutării, BERD poate

solicita raportări mai frecvente). Rapoartele externe de evaluare a conformității vor fi furnizate periodic BERD de către un consultant independent (la intervale convenite, de obicei realizate semestrial pe durata implementării RP/LRP și, ulterior, anual, pentru o perioadă rezonabilă de timp). După finalizarea achiziției de terenuri, a plății compensațiilor și a soluționării reclamațiilor aferente, Clientul va prezenta BERD un Raport privind execuția achiziției de terenuri și a relocării. Acest raport nu va include neapărat toate activitățile de refacere a mijloacelor de subzistență aflate în curs de desfășurare, care se pot întinde pe o perioadă de mai mulți ani după ce toate compensațiile au fost plătite.

3.11.5. Auditul de finalizare

Auditul de finalizare va fi efectuat de un expert independent, în coordonare cu echipele de proiect ale NRA. Se preconizează că auditul de finalizare se va concentra pe refacerea mijloacelor de subzistență și se va baza pe monitorizările interne și externe anterioare, precum și pe raportul privind execuția achiziției de terenuri și a relocării. Un audit de finalizare este de obicei necesar pentru proiectele cu risc ridicat, în special pentru cele care implică impacturi semnificative asupra strămutării populației.

3.11.5.1. Obiective și domeniu de aplicare

Obiectivul principal al auditului de finalizare este de a verifica dacă cerințele ESR 5 au fost îndeplinite în totalitate și dacă mijloacele de subzistență ale persoanelor afectate au fost restabilite sau îmbunătățite în conformitate cu angajamentele proiectului și cu cerințele ESR 5. Auditul va compara situația economică a gospodăriilor afectate după relocare cu datele de referință.

3.11.5.2. Criterii de succes / finalizare

Criteriile de finalizare, care vor fi detaliate în planurile de lucru specifice, vor include indicatori măsurabili care să stabilească dacă, de exemplu:

- toate drepturile și angajamentele descrise în planul de implementare au fost îndeplinite.
- măsurile au fost eficiente în restabilirea sau îmbunătățirea nivelului de trai și a mijloacelor de subzistență ale populației afectate de proiect (PAP), incluzând atât bărbații, cât și femeile, precum și persoanele vulnerabile;
- dacă au rămas nerezolvate anumite nemulțumiri.
- sunt necesare acțiuni corective pentru a asigura îndeplinirea angajamentelor din planul de restaurare, în special în ceea ce privește restabilirea suplimentară a mijloacelor de subzistență, în cazul în care se demonstrează că mijloacele de subzistență ale anumitor grupuri nu au fost restabilite.

3.11.5.3. Calendarul și modalitățile de implementare ale auditului de finalizare

Auditul de finalizare va fi efectuat după ce BERD va fi examinat și aprobat raportul privind execuția achiziției de terenuri și a relocării. De obicei, auditul de finalizare se efectuează la câțiva ani după acordarea compensațiilor și după finalizarea activităților de asistență pentru relocare și de restabilire a mijloacelor de subzistență, în perioada de valabilitate a contractului de împrumut. Calendarul specific și modalitățile de desfășurare a auditului de finalizare vor fi prezentate în Planul de implementare (RP), împreună cu criterii clare de finalizare pe care proiectul va trebui să le îndeplinească.

3.12. Responsabilități de implementare și finanțare

3.12.1. Responsabilități privind implementarea

Autoritatea Națională Responsabilă (NRA) este clientul și își asumă responsabilitatea finală pentru asigurarea conformității cu ESR 5, planificarea și executarea planurilor legate de achiziția de terenuri și relocare, finanțarea implementării, monitorizarea și raportarea către BERD. Achiziția de terenuri și relocarea sunt activități care necesită resurse considerabile, implicând angajament în ceea ce privește personalul, logistica și bugetul.

Se preconizează că rolurile de implementare vor include:

- **NRA (client):** Responsabilitatea generală pentru desfășurarea procesului de expropriere și elaborarea și implementarea RP/LRP, asigurarea liniilor bugetare necesare, coordonarea între agențiile guvernamentale, soluționarea reclamațiilor persoanelor afectate de proiect (PAP) care nu au fost soluționate la nivel local și facilitarea procedurilor judiciare, asigurarea semnării acordurilor legale și supravegherea consultanților.
- **PIU (Unitatea de Implementare a Proiectului):** Responsabilitatea generală pentru implementarea zilnică a proiectului, inclusiv planificarea și gestionarea implementării activităților de achiziție de terenuri și relocare. Este posibil ca un consultant RP/LRP pentru elaborarea RP/LRP să fie angajat de NRA în cadrul PIU. În cadrul PIU va fi desemnat un coordonator pentru implementarea RP, care va coordona elaborarea și implementarea RP/LRP pentru proiect. Coordonatorul pentru implementarea RP va raporta direct conducerii PIU și NRA.
- **Consultant RP/LRP:** Responsabil pentru elaborarea RP-urilor/LRP-urilor în conformitate cu ERS 5 al BERD și cu prezentul LARF, realizarea recensământului și a studiului socio-economic de referință, consultarea semnificativă cu persoanele afectate de proiect (PAP) și documentarea acestora, precum și evaluări detaliate ale impactului (amprenta/impactul asupra terenurilor, inclusiv impacturile cumulative rezultate din secvențe multiple de achiziție de terenuri, inclusiv impacturile generate de instalațiile asociate).
- **Inginer de supraveghere:** Monitorizează respectarea de către contractant a cerințelor de mediu și sociale, gestionarea traficului și restricțiile temporare privind utilizarea terenurilor.
- **Autoritățile publice locale:** sprijinirea planificării și implementării RP//LRP, colaborarea cu NRA în identificarea persoanelor afectate de proiect (PAP), consultările publice, facilitarea implicării părților interesate, distribuirea informațiilor, furnizarea de sprijin administrativ local, sprijinirea Sistemului de gestionare a reclamațiilor și de soluționare a litigiilor (GMRS) și soluționarea reclamațiilor, emiterea deciziilor privind exproprierea terenurilor pentru necesități publice, furnizarea, de exemplu, a contractelor alternative de închiriere a terenurilor pentru chiriași, facilitarea terenurilor publice alternative pentru crescătorii de animale și definirea amplasamentelor pentru relocarea afacerilor situate pe marginea drumurilor.
- **Organizații de proiectare:** Finalizarea proiectului pentru tronsoanele de drum, inclusiv detalii privind terenurile și proprietățile afectate; coordonarea strânsă cu autoritățile locale privind utilizarea terenurilor în cadrul proiectului, pentru a asigura minimizarea impactului achiziției de terenuri și al relocării; identificarea zonelor potențiale pentru utilizarea temporară a terenurilor pe durata execuției lucrărilor de construcție; în strânsă cooperare cu autoritățile locale, identificarea amplasamentelor potențiale pentru relocarea afacerilor informale de pe marginea drumului și asigurarea includerii acestor amplasamente în documentația de proiect; participarea la consultările publice, la activitățile de informare și la procesul de soluționare a reclamațiilor, după cum este necesar.

- Ministerul Finanțelor: Împreună cu NRA, asigură disponibilitatea unui buget suficient pentru despăgubiri, refacerea mijloacelor de subzistență și alte activități legate de achiziția de terenuri.
- Alte agenții și instituții: Sunt responsabile de procedurile legale de achiziție a terenurilor și de relocare, inclusiv:
 - Instanțele judecătorești. Sistemul judiciar va fi implicat în procesul de achiziție a terenurilor în cazul în care nu se ajunge la un acord între autoritatea locală relevantă și proprietarul/utilizatorul terenului sau al proprietății afectate.
 - Evaluatori independenți. Vor fi angajați evaluatori calificați pentru a evalua bunurile afectate care fac obiectul achiziției.
 - Agenția pentru Servicii Publice. Înregistrarea drepturilor de proprietate în baza de date cadastrală.
 - Instituții financiare internaționale.

3.12.2. Buget și modalități de finanțare

Până în prezent, bugetul total pentru achiziția de terenuri și relocare nu a fost finalizat din cauza proiectelor detaliate incomplete pentru unele loturi. Agenția Națională pentru Reabilitare și Reconstrucție (NRA) și Ministerul Finanțelor (MoF) se angajează să asigure că se asigură și se alocă un buget suficient pentru implementarea acestui Cadru de Acțiune pentru Achiziția de Terenuri și Relocare (LARF) și a Planurilor de Acțiune Regionale (RP) și Planului de Acțiune Local (LRP) ulterioare. Angajamentele de finanțare includ:

- Costurile suplimentare necesare pentru a acoperi diferențele dintre legislația RM și ESR 5 (de exemplu, suplimente la FRC, programe de refacere a mijloacelor de trai, despăgubiri pentru utilizatorii informali) sunt finanțate de proiect.
- Posibile actualizări ale ratelor de despăgubire și ale costurilor de construcție ca urmare a inflației din perioada de implementare.
- Pe lângă cheltuielile directe de despăgubire și relocare, bugetele vor include, de asemenea, costul activităților de refacere a mijloacelor de subzistență, cheltuielile de gestionare și administrative asociate cu planificarea și executarea proceselor de relocare și de refacere a mijloacelor de subzistență, monitorizarea internă și externă, precum și orice audituri de finalizare.
- Se ia în considerare adăugarea unei rezerve de cel puțin 20% la cheltuielile, efectivele de personal, programele de formare și alocațiile pentru inflație estimate inițial.
- Alocarea bugetară trebuie să fie clar corelată cu calendarul de implementare a Planului de acțiune regional (RAP), asigurându-se că fondurile sunt disponibile înainte de strămutare.
- Ministerul Finanțelor va fi responsabil de asigurarea bugetului și de garantarea faptului că fondurile de despăgubire pentru expropriere sunt disponibile într-un cont special timp de cel puțin trei ani.

3.12.3. Acțiuni necesare pentru elaborarea unui plan de achiziție a terenurilor și de relocare

Se va elabora un RP/LRP pe baza principiilor generale stabilite în prezentul LARF și în conformitate cu obiectivele ESR 5 ale BERD pentru componentele proiectului (loturi) în cazul cărora impactul achiziției de terenuri este confirmat după finalizarea proiectării. Etapele cheie includ:

1. Efectuarea unui audit independent cu privire la cele 190 de parcele de teren privat care au fost achiziționate în timpul primei faze de reabilitare a Lotului 2 din M3. Este necesară o evaluare pentru a determina dacă există lacune anterioare care necesită măsuri corective.
2. Finalizarea proiectului detaliat și a amprentei proiectului, inclusiv documentarea și justificarea eforturilor de evitare și minimizare, pentru a se asigura că impacturile reziduale ale strămutării, fizice sau economice, sunt inevitabile.
3. Activarea GMRS: Asigurarea faptului că Sistemul de gestionare a reclamațiilor și de remediere este instituit și operațional înainte de recensământ.
4. Recensământ și anchetă socio-economică: Efectuarea unui recensământ detaliat al gospodăriilor și a unei anchete socio-economice de referință pentru a realiza profilul comunităților și al persoanelor afectate. Stabilirea și comunicarea publică a datei limită, de obicei la sfârșitul procesului de recensământ/inventariere.
5. Inventarierea și evaluarea bunurilor: Efectuați o inventariere detaliată a bunurilor afectate (inclusiv terenuri, construcții, culturi, arbori și întreprinderi), evaluând întreaga gamă de drepturi deținute sau revendicate de persoanele afectate. Evaluarea pierderilor trebuie efectuată de evaluatori calificați la costul total de înlocuire (FRC).
6. Elaborarea și consultarea RP/LRP: Elaborați RP/LRP-ul specific, detaliind compensațiile, măsurile de refacere a mijloacelor de subsistență, un buget clar (inclusiv fonduri de rezervă și ajustări pentru inflație) și calendarul de implementare. Acest lucru necesită consultări semnificative cu toate persoanele afectate, în special cu grupurile vulnerabile.
7. Publicarea și aprobarea oficială: Publicarea planului final de relocare și reabilitare (RP/LRP) și a unui ghid simplu privind achiziția de terenuri și despăgubirile (GLAC), urmată de aprobarea oficială de către client (de exemplu, prin ordin sau decret oficial) după aprobarea BEBR.
8. Plata despăgubirilor: Asigurarea plății la timp a despăgubirilor (la FRC), a asistenței pentru relocare și a sprijinului de tranziție necesar, care trebuie să aibă loc înainte de strămutarea fizică sau de impunerea restricțiilor de acces la terenuri sau bunuri.
9. Implementare și monitorizare: Intrarea pe teren și începerea construcției, urmate de monitorizarea și evaluarea (M&E) continuă, atât internă, cât și externă, a implementării RP/LRP până la finalizare.

Elaborarea unui RP/LRP este necesară odată ce se pot determina natura și amploarea impacturilor asociate cu achiziția de terenuri.

3.12.4. Calendar

Calendarul pentru achiziția de terenuri și relocare trebuie prezentat în mod explicit în cadrul RP, într-o manieră care să asigure compatibilitatea cu calendarul general de dezvoltare a proiectului. Planul trebuie să detalieze un calendar de relocare care să fie aliniat cu lucrările de achiziții, proiectare și construcție ale proiectului. În plus, bugetarea inadecvată a procesului de achiziție de terenuri și relocare duce adesea la întârzieri în implementare, subliniind necesitatea unor rezerve suficiente pentru situații neprevăzute și inflație în cadrul bugetului, pentru a evita problemele de programare.

3.12.4.1. Gestionarea schimbărilor

LARF recunoaște că, în timpul implementării, pot apărea impacturi neașteptate sau modificări majore de proiectare. O actualizare a RP poate fi necesară din cauza schimbărilor semnificative ale contextului socio-economic (de exemplu, migrație internă sau externă notabilă), a suspendării prelungite a proiectului (de exemplu, forță majoră), a modificărilor semnificative de proiectare care afectează amprenta proiectului și/sau numărul de persoane afectate sau a rezultatelor monitorizării care arată că anumite măsuri nu ating rezultatele dorite. Planul de implementare (RP) va include o secțiune dedicată gestionării schimbărilor, care va prezenta procedurile de urmat în cazul unor modificări semnificative în timpul implementării. Aceasta va acoperi, de exemplu, necesitățile suplimentare de studii, implicarea părților interesate, evaluarea impactului și cerințele de documentare/divulgare. Importanța modificărilor va fi evaluată, de regulă, în consultare cu BERD și convenită de la caz la caz.

În cazul în care achiziția limitată de terenuri provoacă doar o strămutare economică minoră, afectează un număr redus de proprietari de terenuri și nu are un impact cumulativ minim, fără strămutare fizică, este posibil să nu fie necesară o actualizare a Planului de relocare sau un addendum la acesta, sub rezerva aprobării BERD. Cu toate acestea, toate procedurile inițiale din Planul de relocare (de exemplu, implicarea părților interesate, soluționarea reclamațiilor, colectarea datelor, compensarea și refacerea mijloacelor de subsistență) vor fi în continuare aplicate.

Anexă

Anexa A. Dosarul și metodologia recensământului

Nu se aplică. Dosarul și metodologia recensământului vor fi specificate în documentele de proiect (RP/LRP) odată ce se vor cunoaște proiectul detaliat final pentru fiecare lot și amprenta proiectului.

Anexa B. Model de formular de înregistrare și urmărire a cererilor

Formular de înregistrare a cererii

Data primirii:

Număr de referință (în cazul altor proiecte decât PAP):

ID de înregistrare (în cazul PAP):

Modalitatea de depunere:

Componenta proiectului/Lotul:

Notă: puteți rămâne anonim dacă doriți sau puteți solicita ca identitatea dvs. să nu fie dezvăluită terților fără consimțământul dumneavoastră. În cazul reclamațiilor anonime, decizia va fi publicată pe site-ul oficial al guvernului.

Prenume _____

Nume _____

Adresă _____

☐ Doresc să depun reclamația în mod anonim

☐ Solicit ca identitatea mea să nu fie dezvăluită fără consimțământul meu

☐ Informații de contact Vă rugăm să bifați modul în care doriți să fiți contactat (telefon, e-mail).

☐ Prin telefon: _____

☐ Prin e-mail: _____

☐ Voi urmări soluționarea reclamației pe site-ul web, deoarece doresc să rămân anonim

Limba preferată pentru comunicare: ☐ Română ☐ Altă limbă (specificați)

Descrierea incidentului sau a reclamației (Ce s-a întâmplat? Unde s-a întâmplat? Cui i s-a întâmplat ?

Care este rezultatul problemei? Data incidentului/reclamației)

☐ Incident/reclamație punctuală (data _____)

☐ S-a întâmplat de mai multe ori (de câte ori? _____)

Semnătură: _____ Data: _____

Secțiune	Câmp/Date obligatorii	Descriere / Scop
I. Informații despre solicitant	Data primirii:	(Data la care a fost înregistrată reclamația)
	Numele persoanei care a înregistrat reclamația	(Numele persoanei care a înregistrat reclamația)
	Codul de înregistrare al PAP:	(Identificator unic pentru urmărire)
	Număr de referință:	Pentru non-PAP, comunitatea gazdă, alte părți interesate
	Numele reclamantului (reclamantilor):	(Numele complet, cu posibilitatea de a păstra anonimatul, dacă se solicită)
	Informații de contact:	(Adresă, telefon, e-mail)
	Starea de vulnerabilitate:	(Dacă a fost identificat în studiul socio-economic/recensământ)
	Modalitatea de transmitere:	(De exemplu, personal, telefonic, prin e-mail, prin poștă recomandată, verbal către persoana de contact)
II. Detalii privind reclamația	Tipul reclamației:	(De exemplu, dispută privind suma despăgubirii, refuzul dreptului la despăgubire, problemă de evaluare, termenul de plată, restricție de acces, cerere de despăgubire pentru daune, acces la LRP)
	Componenta proiectului/Lotul:	(De exemplu, M3 Lotul 4, drumul de centură Giurgiu-lești)
	Descrierea reclamației:	(Prezentare detaliată a faptelor care stau la baza reclamației)
	Bunul/pierderea afectată:	(De exemplu, teren agricol, clădire rezidențială, venituri pierdute din activitatea comercială)
	Starea la data limită relevantă:	(Activul/pretenția exista înainte de data limită declarată?)
	Persoana de contact responsabilă:	(Persoana de contact pentru reclamații/specialist social)
III. Investigație și măsuri	Măsuri de investigație întreprinse:	(De exemplu, vizită la fața locului, interviuri, examinarea documentației, consultare cu evaluatorul)
	Constatări și stadiul verificării:	(Reclamația a fost confirmată, neconfirmată sau parțial confirmată?)
	Soluția/măsura propusă:	(Măsuri concrete asumate pentru soluționarea problemei, de exemplu: reevaluare, depunere în cont de garanție, înscriere în programul LRP)
	Data punerii în aplicare a măsurii:	(Data țintă pentru soluționare)
	Rezultatul soluționării:	(De exemplu: soluționată intern, trimisă spre recurs/mediere, retrasă, trimisă în instanță)
IV. Soluționare și urmărire	Data soluționării/închiderii:	(Data la care reclamația a fost soluționată/închisă)
	Acceptarea reclamantului (semnătură):	(Document care atestă acordul reclamantului cu privire la soluționare)
	Este necesară o urmărire?	(De exemplu, monitorizarea mijloacelor de subsistență, verificarea transferului plății)

Formular de urmărire a înregistrării cererii

Și orice alte anexe relevante (fotografii, hărți, desene etc.)